

260830

Minerva

1829.

Opto tibi vultum multa et præclara minantis.

Horatius.

MÁSODIK KÖTET:

BETHLEN FALVAI
GRÓF THURZÓ GYÖRGY

MAGYAR-ORSZÁGI NÁDOR,

Szül. 1567ⁿ Szept. 2^{án} Mht. 1616ⁿ Decem. 24^{en}

Pesthen, Schmid Ján. Kömettszó Jrtézetből.

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI

MAGYAR

Nemzeti Folyó-Írás.

ÖTÖDIK ÉV.

1829.

MÁSODIK KÖTET,
APRILISZ, MAJUSZ, JUNIUSZ.

A' Felséges Kir. Magyar Helytartó-Tanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

ELLINGER ISTVÁN' CS. KIR. PRIV. KÖNYVNYOMTATÓ'
ÉS ÁROS' BETŪIVEL 'S KÖLTSÉGEIN.

260830

Él Magyar, áll Buda még!

KISFALUDY KÁROLY.

Ezen II^{-dik} Kötet' foglalatja.

Negyedik Füzet. — Aprilisz.

Bethlenfalvai Gróf Thurzó György Magyarországi Nádor' élet-leírása. <i>M** J**.</i> - - - -	233
1. Felkiáltás a' Hazá' ügyében! <i>Udvardy János.</i> - - - -	245
2. Az ártatlan Szenvedő. Ángol-Történet. <i>N. A. Kiss Sámuel</i> - - - - - - - -	272
3. Egy régi koporsóra. Késő éjji Phantazia. <i>Kelemen János Erdélyből</i> - - - - - - - -	281
4. Csermák' jeles hangművész' emléke. <i>Sebestyén Gábor.</i> - - - - - - - -	289
5. Példás Próbálat. Keletföldi elbeszélés. <i>Edvi Illés Pál.</i>	291
6. Napoleonnak a' háborút illető Alaprendszabásai. <i>(Folytatás.) — Főhadnagy Kis Károly.</i> - - - -	293
7. Szatmári virágok. <i>Toldy.</i> — Borének. — Nincsihez. <i>N. A. Kiss Sámuel.</i> — Plátó' mondása. — Logogriphus. — Charáda. — <i>G—s. M.</i> - - - -	300

Ötödik Füzet. — Májusz.

8. Polykletus' útazása, vagy Római Levelek. <i>(Folytatás.) — Super. Kiss János.</i> - - - -	309
9. Bacó' Értekezései külömbféle tárgyakról. <i>(Folytat.)</i>	323
10. Vashington Irving' Írásai közül némelly darabok. <i>(Folytatás.) Főhadnagy Kiss Károly.</i> - - - -	336
11. A' Néger Rabszolgák' sorsa, egy példában. <i>Edvi Illés Pál.</i> - - - - - - - -	356
12. Válogatott Darabok az Ánglus-Szemléből. Időnkre 's Hazánkra alkalmaztatva. <i>Egy Társaság által.</i>	364

13. Az Indianusok mely szépen kiadtak a' Keresztyén Térítőkön. <i>Edvi Illés Pál.</i> - - - -	373
14. Florushoz Horatziusból. <i>S. K. J.</i> - - - -	
15. A' Magyar Flaccusz' Venuzája Kazinczyhoz. <i>Belicz Jónás.</i> - - - -	375

Hatodik Füzet. — Juniusz.

16. Linné Károly' Élete-rajza. <i>Szabó Nepomuk.</i> -	389
17. A' híres Ánglus Költőnek Pópenek külömbféle jeles gondolatjai. — <i>S. K. J.</i> - - - -	403
18. Polykletus' útazása, vagy Római Levelek. (<i>Folyta- tás.</i>) — <i>Sup. Kiss János.</i> - - - -	410
19. Van-e egyes vagy individuális ész? <i>Prof. Gregus Mihály.</i> - - - -	421
20. Válogatott Darabok az Ánglus Szemlélőből. Időnk- re és Hazánkra alkalmaztatva. <i>Egy Társaság által. (Folytatás.)</i> - - - -	432
21. Napoleonnak a' háborút illető Alaprendszabásai. (<i>Folytatás.</i>) — <i>Főhadnagy Kis Károly.</i> - -	446
22. Számvetésbéli különösség. <i>Prof. Gregus Mihály.</i>	459
23. A' halál' megszerettetése. <i>Keletföldi monda. Edvi Illés Pál.</i> - - - -	462
24. A' pajkos gazdag és a' kíváncsi szegény. <i>Példázat. Edvi Illés Pál.</i> - - - -	463
25. Hazai és külföldi apróság. * * *	464
26. Nelli' emlék-könyvébe. <i>Fogarasy János.</i> — Foj az élet. <i>Édes Albert.</i> — Elvire. — Faddira. <i>N. A. Kiss Sámuel.</i> - - - -	466—468

BETHLENFALVAI
GRÓF THURZÓ GYÖRGY,
MAGYAR-ORSZÁGI NÁDOR.

Legnagyobb férjfiakat, kik a' polgári állapot' kormányján hírrel és dicsőséggel állottak, szült ezen Nemzetség, míg lételének örvendhetett. — Ezek közül említünk mi egyet, ki Ósei' fényes sorában méltó az érdem' csillogó koszorúját szép tetteiért elvenni, 's halhatatlan lenni a' magyar égen. Ez Bethlenfalvai Thurzó György. Született 1567-ben September 2-kán Létava várában Trentsin Vármegyében. Atyja Ferencz, ki Györgyünket második feleségétől Katalintól ama' halhatatlan Zrinyi Miklós, Szigethi Hős' leányától nyerte, mint a' Történetírók feljegyzék, igen derék ember volt. Halhatatlan érdemeit 's hasznos szolgálatit a' Hazának, II-dik Maximilián 's II-dik Rudolf Császár Magyar Királyok alatt tette, mint Kamara-elölülő 's Fő-Udvarimester. E' jeles férjfiú fiának nevelést nem adhatott; mivel a' halál elragadta, míg György életének tavaszán a' gyermeki-kor' szárnyain ártatlan játékait üzté. De a' mit

Ferencz szeretett magzatjának nevelésére nem tehetett, megtette azt Ghymeszi Forgách Imre, a' ki tudományjaiért felette becsültetett 's a' Magyar Mágnások között első széket fogott. Melly nagy kedvellője volt Forgách a' tudományoknak, 's barátja a' tudósoknak, megmutatják a' Német-tudósokkal való levelezései. Tudományja emelte-fel őt Hazájában annyira, mellyben e' tájban ez igen bizonyos lépcső volt a' legelőkelőbb hivatalokra. E' kiképzett 's tudományokban jártas férjfiú megvetette György' neveltetésé' talpkövéit, melly, mi helyesen volt eltalálva, a' következés megmutatta. Szerencsés volt a' választásban, mellyet az ő árvája' tanítóiban tett. Gerstmann Bazil Sileziai, Sartorius Nicodem Beszterczebányai, Erhard M. Semniczi, Primo János Galgóczy Pap a' Vág' mentében valának tanítóji. Vezérlésök alatt nevedett György, 's előmenetele nagy reményt gerjesztett felőle a' gyámatyjában. Ez okból nem késett fiát azon tudományokkal minél előbb megismertetni, mellyek egy polgári emberben megkívántatnak. Fialat éveinek virágjában vala György, körülövedzve szép isméretekkel, 's Forgách elvégzette magában, hogy tudományja' gyarapodására, a' tapasztalás' megszerzésére őt Ernest Herczeg', II-dik Rudolf Császár' testvére' udvarába küldje. Elméne oda tizenhét esztendő's korában, mint udvari nemes ifjú. Melly nagy mezeje vala itt Györgyünknek, hogy tapasztalást szerezzen a' Herczegi udvarban! kisdéd köréből egyszerre egygy idegen 's meszszevilágba tétetve, ölelve ragadt mindent, a' miről elhittette magával, hogy az neki az ő fényes polgári pályáján valahára szükséges leend. Sok nagy 's értelmes emberekkel megismérkedett, kik az ő tapasztalását 's előmenetelét nem kevésbé gyarapították. De a' tudni-vágyó Györgynek nem volt sokáig szabad e' Német udvarban tanulni az emberek' isméretét, mel-

lyet egy illy udvarban az ezerféle alakú hajlandók, egy figyelmes vizsgálónak ajánlanak. Anyja meghala, 's kéntelenített mostani lakását elhagyni 's hazájába térni, mint egyetlenegy örököse számtalan jószágainak, hogy azokat kezére vegye, 's kezdett pályáját félbeszakaszsa.

Magyar-országba volt tehát ismét, 's széles tudománya kitarta előtte a' fényes pálya' arany kapujit, a' polgári legmagasabb hivatalokra. Előbb Marsz véres mezeje kecsegtette, 's tüzesen kötött fegyvert Hazája' védelmezésére. Ruszkai Dobó Ferencz, 's Erdödi Pálffy Miklós alatt vívott a' győzelem' véres koszorújáért. Erdemei, melyeket a' zászlók alatt szerzett, arra bírák II-dik Rudolf Császárt, hogy 1592-ben az Ország' Ezredesévé tette. E' méltóság vala azon lépcső, mellyen Thurzó olly magasra emelkedett. Hűsége 's Királyához vonzó szeretete mind inkább vitte közelebb az udvarhoz, 's Királya' szívéhez, 's közelítésének minden nyoma királyi szelidséggel 's kegyességgel fogadtatott. Sebesen csapongott Thurzó a' hir' szárnyain felfelé! 1598-ban Császári, Királyi Tanácsos, 1599-ben Főpohárnok, 1602-ban September' 12-kén Fő-Com-mendánsa lett a' Dunán innen lévő Magyar-seregnek 's Beszterczebányai határnak. Minden méltóságot tartózkodással 's illő tekintettel fogadott, úgy annyira, hogy a' nép eléggé nem magasztalhatta. Felderült azomban ama' nevezetes 1604-diki esztendő. Ez szerencsétlenségek' fonala volt Magyar-országra nézve; Thurzónknak pedig olly időszakasz, mellyben az Ausztriai Házhoz való hűségének legfontosabb próbáit adhatta. Ekkor törtek-ki tudniillik ama' káros zürzavarok, mellyeknek Bocskay István Erdélyi Fejedelen-volt szerzőjök.

A' mit Bocskay az irtóztató pártütés' véres útján kezdett Hazánk' sebesítésére tenni, azt Bethlen Gábor Herczegnek kellett volna, felingereltetve a' Török Szultántól végrehajtani. De Bocskay egy nyugtalan 's ezer tatárt gondoló ember, katona tiszt Báthory Herczeg zászlóji alatt, azt vélte hűtelen szívében, hogy a' sors inkább választotta 's hívta őt mint Bethlent azon veszélyek' árasztására, mellyeket Bethlen forralt és koholt. Becsúszott a' Török udvar' barátságába, és tettetett, 's füstön, szélen épült just nyervén Erdélyországra; noha Váradon lakván Császári Királyi Tanácsnok volt, frigyét kötött a' Török követtel Rudolf Királya ellen. E' bűnös szándékát 's hűtelen elpártolását senki se sejdítette. Akkor fedeztetett-fel, midőn Bethlen 's a' Temesvári Basa, kik Lippa várát kívánták elfoglalni, Basta György, Császári Királyi Hadivezértől megverettettek. Bethlen tudniillik elvesztette nyalábját, itten egyik ruhája' zsebjében levelek találtattak, 's ezek között olyanok is, mellyek Bocskay gonosz szándékát illették 's napfényre hozták. E' rettenetes felfedezés siettette a' pártütés' kitorését; mivel az elpártolt Herczeg épen e' felfedezésben érte óhajtott pillanatját, 's körülvéve békétlen seregétől fényre hozta gonosz plánját. Nyíl módra repültek rendelései, hogy minél számosabban érkezzenek zászlóji alá, 's teljesedéséhez jusson pártoló szándéka. Jóllehet a' Császár' Generálisai: Basta György, Gróf Dampiere, Barbiano János Jakab, Belgiojosi Gróf (az előtt Carthusianus Barát Rómában) minden igyekezeteket arra fordították, hogy seregeiket, mellyek a' gyakor vagdalkozásokban elhullának, szaporítsák, 's a' Herczeg' erejét megtörjék; még sem hajthatták részökre a' Szabolcs Vármegyei hét Hajduvárosokat, mellyek saját interesszékért készek voltak Bocskay oldalánál vért ontani. Ez az ő nemes hazafiúságokat támadta-meg, 's meg-

vívta azt saját Hazájok' veszedelmére, minekutánna megígérte nékik, hogy a' Főispán' hatalma alól őket felszabadítja; (ezt Rudolf 1606-ban, 's a' halhatatlan Mária Theresia 1746-ban erősítette-meg), mivel ekkor sebes patakként, minden gát nélkül esküdtek részére, 's ők valának, kik ekkor Magyar-országban a' legiszonyúbb kegyetlenségeket elkövették, 's irtóztató tetteik által felülhaladták a' pogány Törököket-is. Bocskay katonaságát derék vezérekre bizta; ezek között Homonay Bálint, Rhédey Ferencz, Dengelegi Somogyi István, 's Németh György voltak az előkelőbbek; ezek' mestersége által alatta szolgáló Hajdújinak ábrányját úgy annyira hajtotta hatalma' járma alá, hogy ellene kezdeni semmit se bizakodtak, míg végre ön - kényjéből a' hajdúk' főemberét Lippay Balást megölette, hogy ez hasonló kívánt nagyságra 's hatalomra Bocskayhoz lenni. Elhatalmazott tehát Bocskay, 's szemé' olly férjfiak' elcsábítására szállongott, kikkel, mint eszközökkel élhessen bűnös céljának elérésére. Figyelme azomban 's igyekezete senkit olly buzgalommal nem vadászott, mint Thurzó Györgyöt, ki hiv alattvalója maradt a' Királynak. Mit nem követett-el, hogy ez érdemes embert hálójába kerítse! Ismérte ő György' mély behatásait a' polgári dolgokba, 's jól átlátta, mennyit fogna általa nyerni. Nem volt semmi csalárdság, semmi ravasz cselekedet, mellyet elő nem vett volna Thurzó' megnyerésére 's szándékainak teljesedésére, mellyekkel az ábránydiság' országában, 's az ő éretlen politicájából folyó álmódásaival György' nemes tulajdonai ellenkeztek. Elővette a' legdrágább ajándékokat, ezekkel kívánta a' nagylelkűt vakítani; de mesterkedésének minden maximáji foganatlanok voltak, viszapattantak, mint a' falnak hányt borsó, a' csábító beszélgetés, a' mézes ígéretekkel tellyes beszéd' szvádája illetés nélkül enyészett a' levegőben. In-

gatlan álla Thurzó, mint a' magas fenyő az erdő szelei között; 's hajthatatlan, mint ama' szirt, melyre a' dühös szél csapott; a' nagy kísértet' rémitő zivatarja Királyához való hívségét el nem tiporta. Men-nél többet ajánlott, ígért Bocskay; annál kevesebbet hajtott reá, annál inkább forradt szíve az ő Királyához. Lelke' nagysága, politicai belátásai most ragyoghattak leginkább, midőn a' szerencsétlen Honra a' pártoskodás' fergetege csaknem végső veszélyt hozott. Híven adta kezét a' hazaszeretett Geniuszának által, hogy ennek oldalánál Nemzetének javára Magyar testvéreivel haljon, vagy győzzön. Nemes elszánása 's dicső választása vala ez a' hazai szeretet buzgóságának, 's elhatott a' Császár fülébe. Rudolf elbámulván a' Grófnak illetén akaróján, nem késett őt jutalmazni, kinek semmi része sem vala a' Bocskay' fekete szívvvel kezdett 's folytatott játékában. Megajándékozta őt Orava Uradalmával, melyet eddig 25216. magyar forintért zálogban birt; 1606-ban Mártius' 7-én áltvette azt Thurzó, mint örökös Főispánja Árva-Vármegyének. Alig döntöttek azomban a' semmiség' örök tavába egy esztendő Bocskay' szélveszes lépései, Thurzónak igazságos oka volt ismét hazafiúsággal tett nemes cselekedetért jutalmat várni, 's a' kész Királytól elfogadni. Rudolf a' Tokai Uradalommal ajándékozámeg, 's szabadságot adott egyszer'smind, hogy Grófi czimerét ujlag díszesíthesse, hogy e' díszjelek emlékei legyenek az ő szép tetteinek.

Elérkezett az idő, hogy Thurzó egy fényes szolgálatot tegyen Hazájának, 's érette polgártársai' ezer tapsaitól körülvéve fogadja-el dicsőségének teljes koszorúját. Mátyás Főherczeg kénszerítette Rudolf Császárt letenni az Ország' kormányját, ki Ticho de Brahe híres égész' (Astronomus) oldalánál azt épen nem

folytatta, 's tele a' szomorú jövendőnek várakozásával, melyet, mint mondják, Ticho barátja a' csillagokból vert fejébe, hogy t. i. egyik fia megfogná ölni, palotájába zárkozva Prágában ült. Mátyás Csehország' Királyává választatván 1608-ban Junius' 24-kén Prágában figyelmesekké lettek a' Magyarok-is, 's Mátyást kívánták Királyoknak tenni, minekutánna Rudolf neki minden just Magyar-Morva-oroszágra 's Austriára nézve áltengedett volna. De mennyit kellett még e' ezél' végrehajtása-előtt rendbeszedni! A' Hazában sok rendetlenségek voltak még, mint megmegannyi szomorú maradványjai Bocskay' pártütésének, mellyek a' Hont nem kis veszedelmekkel fenyegették. 46. esztendeig vala a' Nádorispáni szék üres. A' Rendekek között semmi egyesség sem uralkodott, 's a' béke csak azon gyenge talpkövön állott Hazánkban, melyet a' Bécsi eggyezés rakott II-dik Rudolf alatt, hol a' Protestánsok Religiójok' szabad gyakorlását, 's templomokat nyertek Magyarországban; de panaszaik le nem voltak csillapítva. E' mellett egy súlyos gond fárasztotta még az egyenetlen Rendeeket, a' korona, Hazánk' fő kincse nem volt közöttök. Kivül az Országon vala az; 's I-ső Ferdinándtól vitetvén-el hajdan, most II-dik Rudolfnál volt Prágában. E' kérdés támada köztök: ki fogja már közülök e' nagy kincset, melyet egykor a' dicsőült István nyert és hordozott, visszahozni? A' választás eggyező akarrattal Thurzóra szállott, ki mint Generalisa egy Magyar lovasságnak az Ország' nevében menjen Csehországba, 's Rudolftól a' koronát visszavegye. E' parancsolat' 's kötelesség' végbenhajtásában szerencsételtett, a' koronát visszazapta. 1608. vala azon emlékezetes esztendő, mellyben a' koronát 56. esztendő számkivetése után visszazatérítette, 's az epedő Rendekeknek Po'sonyban pompásan általadta. Melly nagy örömmel fogadtatott Földijeitől illy jeles szolgálatja

után! De Hazája öröménél nem állapotodott-meg, hanem Thurzó nemes törekedését nem sokára fényesen jutalmazta-meg. 1609-ben a' hálás Nagyoktól Náadorispánná választatott, minekutánna ez Illésházy István után kiürült. E' felemeltetése által a' polgári méltóságok' legfelsőbb 's csillogóbb polczára volt méltó az Ország' szava szerint, 's a' választott Király II-dik Mátyás az új Náadorispánt hivatalában megerősítette. Volt-is a' Királynak fontos oka Thurzó' választatásán megnyugodni; mivel ez volt az, ki Illésházy oldalánál a' pártoskodó Hajdúkat, 's Schilachi János álmodott Királyokat túl a' Tiszán 's a' Duna' környékein rendbeszedte, minekutánna e' békétlenek azon frigyben 's egyezésben részt venni nem kívántak, melly Bécsben kötöttet, 's Bocskay' pártoskodásainak határt vetett. Thurzó vala az továbbad, ki Mátyásért, míg Főherczeg volt, 15 zászlókat nyert a' Hajdúktól, mellyel diadalmasan ment Cseh-országba. Felémeltetése tehát a' Náadorispáni méltóságra érdemlett bére volt tetemes fáradságainak, mellyeket az Ausztriai Háznak tett; 's ne csudáljuk, ha a' Magyar történetek beszélnek, hogy ő 2-dik volt Illésházy után, ki a' Protestansok közül e' magas ranggal megtiszteltetett. Ez egy csalhatatlan jele 's bizonyosága annak, melly igen becsülték e' korban a' való érdemet dicső Óseink. —

A' Po'sonyi Ország-gyűlésen végbement beiktatása e' méltóságba, 's nem vala most már szorosabb gondja, mint hivatalának az öszszegyűlt Rendek között megfelelni. — A' hűtelen Törökök a' Hazát pusztították, meghatározottat tehát, hogy a' nyugalom tőlök 30000 talléron vásároltassék-meg. E' mellett rendelések tétettek a' megfogyatkozott seregek' bétöltésére, 's rongált várak' megerősítése felől. Egyszer'smind meghagyatott Thurzó Náadorispánnak, hogy

azon *sa koronát* birtokába vegye, mellyel az örökös nélkül kiholt Bocskay bírt. E' korona vasból volt készítve, külsője arany abroncsokkal, 's drága kövekkel ragyogott. Ezt a' Török Nagy-Vezér Császárnak nevében adta Bocskaynak a' párttű Rendek' jelenlétében Rákosmezőn azon csalárd állítással: hogy az a' Constantinápolyi Görög Császárok' elfoglalt kincstárjokban találtatott. Ez alkalmatossággal egy zászlóval, királyipálczával 's karddal-is megajándékozta, Mehemet e' koronát Bocskay' fejére kívánta tenni, 's őt Magyar-ország' Királyává nevezni; de ő ezen méltóságot kerülte, mintha fontos okai volnának arra, hogy ezt teszi; a' koronát azonban megtartotta, 's minden kincsénél felyebb becsülte. — E' koronának kellett most Thurzó' kezeibe jutni, ne talán olly ember nyerje-meg, kinek fekete szíve kész vele visszahozni, 's a' közjónak boldogságát háborítani. Thurzó minden igyekezetét arra fordította, hogy e' koronát felkeresse, 's Homonay Bálint örököseinél reáakadt, ki azt Bocskaynak minden kincseivel elragadta volt, minekutánna hasztalanul törekedett Bocskay után Erdély-országi Herczeg lenni. 1610-ben Junius 30-án Thurzó e' koronát őrizetül az Ország' kincstárjába tette-le.

Melly buzgón fáradozott Thurzó a' Haza' javának előmozdításán, a' polgári csendes élet' napjaiban; szintűgy szorgoskodott a' békétlen villongások' lecsillapításán-is, mellyek a' Hazát hellyel, közzel zavarták. Tele volt az, e' szomorú időszakaszban a' kiöntött vér' párolgásával, mezei holt testektől fejelettek, perzselt falui fájdalmas érzést támasztottak a' bámuló vándorban; gyilkolás, öldöklés uralkodott még a' Nagyok között-is, 's rettenetes alakban dülta a' Hazát. Nevezetes erre nézve azon szoros vizsgálás, mellyet Thurzó Csejtén, vagy Csachticzon Nyitra Vár-

megyében 1610-ben végre hajtott, hol érdemlett büntetésöket vették azon személyek, kikkel Báthory Erzsébet mint eszközökkel élt, a' maga várában 600 leányok' megöletésében. Melly irtóztató geniusz lebegett ezen időben Hazánk felett, e' szomorú eset elegendőképen bizonyítja! —

Minden cselekedeteiből, mellyeket Thurzó méltóságának magas polczán végrehajtott a' Haza' javára; mély belátás, okosság, a' dolgok' bölcs megfontolása, a' magamérséklés sűgároz. A' vallásnak forró tisztelője volt, buzgódott a' Protestáns vallás mellett, mellyet az ő familiája követett. II-dik Mátyás megerősítette a' Protestáns vallás' hasznára Bécsben 1606-ban Augustus' 6-kán tétetett végzést; ezt Thurzónk tellyesíteni szorgalmatosan igyekezett. 1610. Zsinatot tartott Zsolnán, mellyre minden Ágostai-hitű Grófok, Bárók és Nemesek hivatalosok valának.

Hét esztendő ama' tanújelek, mellyek századok múlva-is fogják hirdetni, melly méltán ülte Thurzó Nádorispáni székét. Tovább folytatta volna még nemes törekedéseit, 's élete a' Hazának, a' Királynak lett volna szentelve; ha a' halál az örök álom' homályos országába nem hívta volna 1616-ban December' 24-dik napján. Nyugodtan 's fényes tetteivel ragyogva mint a' jótévő, 's hanyatlani kezdő nap nézte az árnyékvilágot, 's nem félt az elválás' borzasztó órájától, sőt inkább vidámon kezdett Teremtőjével foglalatoskodni, kitől lételet vette, 's azt felebarátjai' hasznokra fordítani igyekezett. Elválása példás 's épületes vala, érzékenyen, de nem elkeseredve tanítá a' körülállókat, kiknek szemei zápor gyanánt hullaták a' bánat' könyjeit; mint kelljen egy Keresztyénnek a' halál' keserű poharát remegés nélkül üríteni, ha pályafutását itten alant elvégezte! — Esztendővel

előbb, mint sírjába alkonyodnék, reáemlékezvén a' menyjei kinyilatkoztatásnak ezen szavaira: „Tégy rendelést házadról, mivel meghalsz te és nem élsz!” számos jószágairól rendelést tett! Testamentomát II-dik Mátyás Po'sonyban 1615-ben Januárius' 19-kén királyi szavával erősítette-meg. Így süllyedt e' nagy ember izzasztó munkáji után a' föld' hideg ölébe megpihenni! Holt teste a' következő esztendőben Februárius' 19-kén fényesen temettetett-el Biccse'n Trencsin Vármegyében. Felette Ábrahámides Izsák tartotta a' szent beszédet, 's hathatós ékeszöllással magasztalta halhatatlan érdemeit. Zavodszky György pedig hív tanácsnoka a' dicsőült Nádorispánnak e' szomorú versekkel követte alvó helyére:

Solstitium brumale fuit, cum Pannoniae Sol
Thurzo Palatinus, Patriae Pater occidit. Eheu
Instat naufragium, serva nos Christe Redemptor!

E' derék Grófnak képe az Árvai várbeli Templomban természeti nagyságában márványból van kifaragva, 's jeles írásokkal ékesítve, mellyek a' jámbor Vándort e' nevezetes férjfiúnak cselekedeteivel ismértetik - meg. Nem meszsze ezen, édes érzést 's tiszteletet gerjesztő bálványtól láthatni a' falon azon sisakot, mellyet viselt, azon buzogányt, mellyet Hazája' védelmére nem egy ízben emelt.

Maradéki számosak voltak. Kétszer közelített a' szerelem' rózsás lánczán Hymen' édes oltárhoz. — Előbb 1585-ben Forgács 'Sófiával, utóbb' 1592-ben Czóbor Erzsébet Kiszasszonnyal. — Első házasságából három gyermeke volt, nevezetesen: *Ferencz* fia, *Su'sánna* és *Judith*

leányai. — Másodikból pedig kilencz. Fiait *Jánosnak* és *Imrének* hívták. János életének reggelén műla-ki. Imre pedig Wűrtembergában tanulván, a' Szász Választó Fejedelem' megegygyezésével a' *Magnificus Rector'* méltóságát nyerte-el az Egyetemenél (*Universitas*), 's a' Thurzói nemzetséget tovább szaporította. — Leányait: *Borbálának*, *Ilonának*, *Mária - Annának*, *Katalinnak*, *Annának*, *Erzsébetnek* 's *Sófiának* hívták. — Borbálát *Monyorókereki Gróf Erdődy Kristóf*, Ilonát *Gróf Illés-házy Gáspár* vette feleségül.

MI * * J * *

1.

Felkiáltás a' Hazá' ügyében.

Érezni tudni! ebből áll a' Pallérozódás; akar-
ni készen lenni! ebből áll a' Hazafiúság.

Ti! kik a' Hazá' csorbáit fájlaljátok; Ti
nemes Lelkek! kik a' fáklyát legelől vinni ke-
zetekbe ragadtátok; Ti Hazafiak! kik orvosló
irományitokkal mind magatokat, mind a' saj-
tótokat fárasztjátok: kinek beszéltek érzékeny
szívek? — A' Hazának? a' hegyeknek? a' té-
reknek? a' folyóknak? a' falaknak? — Jaj ezek
nem éreznek, ha bár angyal nyelven szóltok
is hozzájuk! kérés, intés, fenyegetés, irtóztatás,
esdeklés, morál, virtus, vers, próza, mese,
parabola, szatira, predikátzió, imádság, mind
haszontalanok! — nincs szívek érezni! — nincs
kezek megtenni!

Vagy a' Hazafiakhoz szóltok? óh ezek a'
Haza' terheitől úgy elvagynak foglaltatva, hogy
még a' magok' kipihenésökre sem nyerhetnek
időt; ha pedig még enyh óráikban is a' ti pa-
naszaitokat hallják: kétszeresen vérzik szívek
a' Hazá' terhétől sújtoltatva!

Vagy a' boldogoknak beszéltek? óh ők
gondjokat tudják magoknak viselni, — kerülik
ők a' boldogtalanság' műhelyét, — fáj a' szívek
ha koldust látnak, 's inkább bezárják előtte
ajtójokat, — nem szeretnek ők a' siralom' völ-

gyére csak pillantani-is, megelégesznek azzal, ha megbízottjaik szakaszonként kiviszik hozzájuk a' préslest! — A' kiknek hallani kellene barátim szavaitokat, azok nem laknak itt; a' kik pedig itt laknak, azoknak könnyebb volna nem hallani.

Ha a' nemzeti Folyó-írásokat olvasom: jé! melly temérdek gondözönben érzem magamat, midőn a' magyar elmék' rajozó ideáikat megtestesülve látván, álmélkodom, pihenek, 's magamon kívül ragadtatom! — Minden szó a' józan elme' szava, és minden tétel a' józan Filozofia' tétele! Úgy látszik, mintha ég föld frigyét kötve indulnának a' tirann előit' megrögzött édes járma ellen, 's a' természetnek ama' neveltetésünk által elcsikartt ártatlan együgyű tiszta jussait akarnák viszsztatörvényelni! — Látom a' Tudóst a' tudományiakban, a' Nevelőt a' nevelésiekben, a' Törvénytudót a' törvényiekben, a' Kormányozót az igazgatásiakban, a' Tanítót az iskolaiakban, a' Nyelvtudóst a' filológiakban, a' Hazafit a' polgáriakban, a' Magyar a' nemzetiekben, az Embert a' keresztyéniekben felszóllalni, javítani, remekelni! mindent látok az egy orvosláson kívül.

De ha a' szó csak a' Haza' légjén elenyészik, és azoknak füleikbe nem hat, a' kiknek kellene; ha a' sok szónak sincs több haszna a' hallgatásénál; rakjuk-le hát fegyvereinket, pihenjünk, henyéljünk, múlatozzunk; — minek őrizzük a' Hazát, ha azok nem őrizik, a' kiknek leg-jobban kellene, és a' kiknek egy jelenlétek hathatósabb volna sokónk' szájánál, karjánál, pennájánál? A' melly méhkason a' tolvaj méhek erőt vesznek, úgy bóldogítja-magát, hogy a' rablók közé állván, velek egy-

gyütt prédálja önnön honját. Felséges példa a' nemkövetésre!

Ha szabad minden Hazafinak a' maga javallatját beadni, az én javallatom rövideden tehát csak abból állana, hogy ne fáraszszuk magunkat haszontalan se az írással, se az olvasással; hanem éljük-át zavaros rövid életünket a' mint élhetjük. A' ki fortélyokkal boldogúlhat, és elég okos a' mások gyengeségeiket gazdag uzsorával a' maga alattomos hasznaira fordítani, ám boldogúljon; a' ki pedig nem boldogúlhat, tőrjön, szenvedjen, kínlódjon; — a' természet' milliom ajándékait használatlan engedje elreppenni, a' maradékra azt az örökséget hagyván, hogy ő-is a' mint tud, úgy boldogúljon, ez lévén vezérszava: *Mundum, quo vadit, vadere sinas*, úgy hogy ha minden jussai legázoltatnának, ha a' falatja szájából kicsikartatnék-is, tanulja-meg azt hideg vérrel elszenvedni, és egy darab fához hasonló boldog lenni! — Így tehát már készek vólnánk a' Haza' boldogíttásán veréjtékező igyekezetünkkel, 's többé ezen tárgyban pennát se kellene fogni, és én-is bézárnám örökre ezen elkezdett soraimat.

De, két óriási ösztönt látok előttem, a' melly engem nem csak a' mások' írásbeli buzgóságok' meghidegítésétől eltílt, de még magamat-is a' háládatlanság' örök vádja alatt írásra kényszerít; egyik a' Hazafiúi kötelesség, — másik a' maradék' állapotja és ítélete. — Amaz kívánja, hogy a' Hazában ingyen élő tag és here senki se legyen, hanem kiki tehetsége szerint a' Hazának szolgáljon, és háládatosságát el-ne múlaszsa; mert a' Hazának nem csak fegyverrel lehet szolgálni, hanem pennával-is, és jó néven veszi mindentől, a' mivel és a' men-

nyivel bír, értékehez mérséklett szolgálatját; — emez pedig azzal vigasztal, hogy a' maradék fáradhatatlan munkáinkat és írományainkat látván, soha se fog bennünket hidegséggel, tudatlansággal, pallérozatlansággal és henyéléssel vádolhatni, ha bár olly szerencsések nem lehetünk-is, hogy őneki egészen bóldog Hazát hagyhattunk volna. — Írjon tehát kiki, a' ki csak szépet és jót írhat a' Haza' tárgyaiban, járjunk el méhekként a' tudományok' virágos mezejekre, és ki ki azon virágokra szállván, mellyekhez kedve van, szedjünk kincset, gyűjtsünk gazdagságot, és boldogítsuk a' Hazát 's maradékot, még a' mérges füvekből-is mézet szedgetvén.

Minthogy pedig minden Író csak arról ír, a' mihez ért, és a' mi az ő czéljára tartozik, (a' mint mondják, szén-égetőnek tőkén a' szeme), tehát ebből nyilván világos, hogy még eddig minden érintett tárgyak vagy értekezések csak részintiek, mellyekből majd annak idejében egy tökéletes egészet lehet csinálni. Ne-is fájlalja azt egy Író-is, hogy az ő javallata tüstént nem tellyesítettik; mert úgy örökös tellyesítéssel foglalatoskodnánk, sőt néha egyikkel a' másikat gátolnánk. Plánum szerént kell minden bölcs intézetnek végbe menni, és akkor egy költséggel tíz annyit meg lehet tenni. — Elég még most, ha írományaink olvasókra és kedvellőkre akadhatnak; igen-is sok, ha a' gondolatok' érlelésekre, 's öszszeponolatjokra szolgálhatnak!

Illyen gondolatoktól élesztetvén, bátorkodom én-is a' Haza' javára czélozó észrevételeimet benyújtani, és a' több érző szívekéivel egygyesíteni; úgy gondolván: hogy több szem,

többet lát, és néha a' rossz tanács-is segíthet a' jobbnak tökéletesítésére; legalább kötelességemnek eleget teszek, ha jó szándékomat a' Hazának bebizonyítottam.

Mikor a' Haza' böldegítéséről, 's az ezt tárgyazó intézetekről van szó; legelőször-is a' czélt kell meghatározni, és úgy osztán az eszközöket ahoz mérsékelni. Mi hát a' fő czél? erre három kérdés adhat feleletet, t. i. 1.) azt akarjuk e, hogy a' Haza csak addig legyen boldog, míg mi élünk, a' maradék-is böldegítse magának, ha akarja? vagy 2.) hogy a' Haza csak bizonyos időkig, csak egynehány századokig álljon fenn, azután mint más régi roppant Birodalmak, ez-is a' semmiségbe visszaterjen? vagy 3.) hogy a' Haza örökké virágozzon, gyarapodjon? A' kérdés lélekben járó, — nem tréfa, — és nem ok nélkül válik önként három részre; mert valójában ezek közül valamelyik határozza-el, mi tévők légyünk, bizonyos lévén az, hogy mind a' három esetben más eszközökhöz kell nyúlni, és a' czélnak, 's az eszközöknek eltévesztésök vagy elcserelésök olly labyrinth, a' melly rosszabb a' czéltalan életnél.

De, — ha meggondoljuk Eleink' drágába került meglepedéseket, Óseink' vérengző háborúikat, 's jussaik' fentartásokért elkövetett rettentő áldozatjaikat; ha megtekintjük rendíthetetlen Kormányainkat, tántoríthatatlan Törvényeinket, hatalmas Intézeteinket, örökös Fundátzióinkat, 's nagyot ígérő Ekklesiáinkat; ha figyelmünk alá vesszük egyes Polgártársainkat, ezeknek iparkodásokat, szerző, gyűjtő munkásságjokat, a' maradékjok' böldegőségéről való gondoskodásokat, és minteggy az örök időkre czélozó építéseiket, teremtményeiket;

ha megítéljük Íróink' és Szerzőink' fáradhatatlan munkásságjokat, a' Haza' boldogságának minden titkos szegletecskéit felfürkésző szerénységjeket, 's az eddig csak a' pium desideriumok' országjokba számkiúzótt felséges ideáikat; úgy látszik, maga a' dolog szól, 's mindenek egy szívvel, lélekkel a' harmadik kérdésre voksolnak, 's azt kiáltják nyers hanggal: hogy a' Magyar Hazának, az örökkévalósággal truczczolni kell!

Tudjuk hát mi a' cél? tökéletesen! Most már egy lépéssel odább lépven, az a' kérdés következik önként: hogy megegyez e ezen célban minden Hazafi, vagy valakinek kifogása van ellene? Mert ha nem minden tag egygyezmeg benne: akkor ismét híjába kezdünk a' dologhoz, — szinte olly sikertelen és nevetséges lesz minden igyekezetünk; mintha a' cél és eszközöket cseréltük volna-el, 's a' legnagyobb buzgóságunk, veréjtékünk, csak fanátizmusul tulajdoníttatik. Ha a' célban nem minden Hazafi egygyezne; akkor szakadás volna a' Hazában, és az ellenkezők, minden kérdésen kívül nem Hazafiak, hanem csak a' Haza' vért szopó nádályai volnának; — ha pedig minden Hazafi megegyez a' célban; akkor esküdjön-fel a' Haza' oltáránál, minden vagyona' elvesztése alatt Hazafinak, — és ilyen készüllettel hozzá lehet fogni a' célhoz.

Célzt érni, eszköz nélkül lehetetlen. A' hozzáfogásban tehát, legelső lépés az eszközök meghatározásai. — Az eszközök terhekkel vagynak párosítva, mellyek mindazáltal annál könnyebbek, mennél több vállakra eloszlanak, úgy hogy, ha a' teher alá minden Hazafi vállat vet, az tehernek sem látszik. — Hogy pedig

a' teher alá minden Hazafi tartozik vállat vetni, az onnan bizonyos: mert ő Hazafi, akarta a' czélt, tehát akarja az eszközt-is, ha élni akar; de különbömben-is, mi lehet édesebb eledele a' lélekesméretnek azon nyugtató érzelemnél, hogy mi a' mi' tejét szopta Anyánknak, a' melly mindenünket adta, személyünket, vagyonunkat, bátorságunkat védli, minket ezerekkel gazdagít, mi, egy két fillérkével életet, egészséget, megmaradást és bődögságot szerezhettünk? Mi lenne úgy a' Hazából, ha minden Hazafi elszökne, midőn a' közteherről van a' szó? vagy mi volna nemtelenebb, mint álnoksággal élni, a' többi Hazafi' buzgótságát a' maga hasznára fordítani, abból u'soráskodni, csak a' haszonban, s nem a' terhekben-is részesülni? ez nem egyéb volna a' nemes vérútálta csalásnál. —

Ha tehát a' Hazánkban hibát érezünk, és a' labyrin't kigázolhatatlan kelepceibe hova tovább bényűgöztetni véljük magunkat; azt kell már most kifürkésznünk, hogy ez a' baj onnan származik e, hogy a' czélok' eszközeiket eltévesztvén, egyik czél' elérése végett a' másiknak eszközeihez találtunk nyúlni? vagy onnan, hogy a' czélban nem minden Hazafi eggyez? vagy onnan, hogy az eszközöket nem minden váll akarja emelni? vagy nem mindenik eggyeránt nyom e? és a' harmadik kérdés helyett, nem az el-sőt érzük e el?

Valamint csak a' mozdúlhatatlan kőre alapútt épület lehet örökös minden zivatarok' veszélyi között; úgy csak egyedül a' kivétel nélkül tiszta és igazságos erkölcsi nemes lelküség eggyesedett társaság lehet állandó minden kísértetek között. De ha a' társaság' lelkébe csak legkisebb helytelen vonás és nem igazságos ki-

vétel bécsúszamlik, a' melly idővel több kivételnek alkalmatosságot szolgáltatván, végre a' legborzasztóbb visszaéléseknek helyet adna, mint a' világ' kezdetitől fogva máig; úgy máttól fogva a' világ' végéig, az ilyen társaság maga magát emészti, veszedelme' magvát ön magában hordozván, — létele csak századokat, — ezredeket csak a' híre számlálhatván.

Igaz, hogy vagynak nagy lelkű Hazafiak, kik sokszor három, négy magokat kivonók' helyeit-is bétöltik; vagynak, kik a' mellett, hogy életök' mécsét a' Haza' kormányjánál a' terhes hivatalokban égetik-el, még a' külső terhekre-is kitekintenek, 's szörnyű áldozatokat tésznek; vagynak nemes Lelkek, kik sokszor életöket, kedveseiket, 's mindenöket a' Haza' holdogságáért koczkáztatják; de midőn az által a' kivonók még jobban hízlaltatnak, a' bajok még jobban nevednek, az erő még inkább fogyatkozik, és végre nem győzven a' terhek sokát, megcsügged, lerogyik, engedni köteles. Mi haszna van hát a' buzgó Hazafiúságnak? és mit nyer, a' ki magát különösen czégrezi? nem kinevettetést e? — Illyen állapotban volt hajdan Jeremiás, midőn a' Hazája' veszedelmét jövendölte, és fájdalmában már végre sírni se tudott, úgy látta a' Haza' végpusztulását, és még se hittek neki, míg meg nem lett!

Ha a' természet mindenben bizonyos törvény szerént munkállódik, a' melly örökkön örökké ugyan az, és osalhatatlan marad, 's kételkedhetetlen igazság és tapasztalás, hogy ugyan azon okok, örökkön örökké ugyan azon műveleteket-is hozzák-elő; ha az egész természet' alkotmányja, rendje, és létele, nagyban mint

kicsinyben csak az aequilibriumon állhat fenn, és nem szenved, hogy egyik mérő serpenyő a másikat lenyomhassa, hanem maga magát egyenletbe hozza; — ha bizonyos az, hogy az igen megerőltetett természet végtére törvényt ront, és csak azért engedi magát erőltetni, hogy az egyenletet annál dühösebb orkán módjára vissza szerezhesse; — ha nyilván van az, hogy a jó idő után rossz, a rossz után jó, a nagy csendesség után nagy zavar, a nagy zavar után nagy csend szokott lenni, és ez a rend bár meddig késsen-is, de előbb utóbb csalhatatlanul bekövetkezik; ha szemünkkel látjuk, hogy még olyan dolgok-is megtörténhetnek, a melyek még soha se történtek, mennyivel inkább, a melyek már megtörténtek; ha igaz az, a mit a Keresztyén Vallás felállítója, az Idvezítő Úr Jézus Krisztus, a jóltételről, a jutalomról, és a mértékről tanít; úgy hát kétségen kívül való, hogy a Haza alapja letételében, ha ugyan azt örökössé és rendithetetlenné akarjuk tenni, a legnagyobb Isteni félelemmel, igazsággal, szentséggel, ártatlansággal és előrelátással kell foglalatoskodni. Láttunk már, hallottunk és olvastunk sok hazai lángokat, melyek a visszaélést máglyákon pörkölni kívánván, bűnöst és büntelent egyre pirítottak, s a Hazát egy harmadik kézre juttatták! Így volt eleitől fogva, valahol csak a legszentebb törvények visszaélésre fordítottak, és a legbölcsebb Fejedelmek-is kijátszattak! — Így lesz örökké, valamig a Törvény szentsége, csak legkisebb igazságtalanságra-is és visszaélésre fondorítatik, s kivétel megengedett! Köz a Haza, köz a törvény, köz a haszon, köz a teret, köz a béke, köz a háború, köz a jó, köz a

rossz; hogy tegyen hát két annyit, a' kinek felényi van, és semmit, a' kinek két annyit van?

Mi volna könnyebb, mint olyan áldott Fejedelmek alatt, a' kik nem csak bennünket hátráltatni nem kívánnak; de sőt önnön boldogságunkra kézen fogva vezetni akarnak, nékik engedvén, egy kis áldozattal véghetetlen kincset, örök talpkövet szerezni magunknak? Hiszen ha magunk megegyezésünkkel-is milliókat eszközölhetnénk; bizonyosan a' Fejedelmünk' segítségével milliókra gyarapodnánk! Vagy abból áll a' Hazafiság, akármelly nagy kincset-is megvetni, ha az egy kis áldozatba kerül? és jó gazdaság az, 10 forintot ki nem adni oda, a' honnan esztendőnként 1000 forint lenne a' gyümölcs? Ne vádölljunk senkit, ha a' Hazánkban sebeket érezünk, magunkban keressük mind okát, mind orvosságát. — Szent a' törvényünk, szent a' Constitutiónk! de épen ebből az bizonyodik-meg, hogy az, nem kárunkat, hanem javunkat akarja. Ha pedig a' Constitutiónk azzal ellenkeznék, a' mi javunkra van, akkor az volna legnagyobb elenségünk, a' miben menedékünket reményeltük. Nem a' betű' értelmét kellene nézni, hanem a' mondás' lelkét. Hiszen lehetetlen olyan általános polgári törvényt szabni, a' melly minden örök időkre kivétel nélkül szolgálna, sőt az a' törvény, a' melly ezelőtt csak 300. esztendővel élet és idvesség volt; ma már ugyan az a' törvény mondom, lehet a' legkegyetlenebb halál és gyilkosság. Az idők változnak, az ember érik, és örökké előbbre halad; 's hát már a' megért kort-is ama régi bocsókorbeli törvények kötelezzék? Próbáljunk ma egy eke' ellopásáért valakit felakasztani, mit szól!

a' lélekesméret? pedig Hazánk' első századjai-
ban, ez igen szükséges és hasznos, sőt elkerül-
hetetlen Articulus volt. De ma már ezt nem
szóról szóra kell érteni, hanem csak a' lelkét
használni, hogy t. i. a' mi a' közjónak kárára
ván, azt meg kell gátolni; mert az a' törvény
akkor illy okból hozatott. Nem ellensége hát
a' mi törvényünk semmi intézetnek, a' melly
nékünk boldogságunkat eszközölheti. Vagy az
ilyen intézeteket, Nemesi jussaink' 's privilégiumaink' megsértéseinek tartjuk? igen-is azok,
a' mennyiben a' nem követések rövid időn min-
den jussainktól megfosztanak. Én azt gondo-
lom, hogy a' Nemesség és nemes vér, még ál-
dozatokra-is készen van minden órán; annyi-
val inkább a' maga örök boldogságának megál-
lapítására nem vonakodik egy kis segítséggel
a' közjón könnyebbíteni. De hát van e haszna
a' makacsságnak, és a' passivitas nem tíz annyi
áldozatba kerül e, mint az activitas?

Ha jó a' törvényünk, telyesítsük; ha pe-
dig nem jó; csináljunk jót és éljünk vele. Mi-
nek teszszük e' külömben-is bajos életet még
erővel és mesterséggel-is bajosabbá? Hiszen nem
élünk örökké, csak ideig óráig való polgárok
vagyunk, semmi szerzeményünket el nem visz-
szük magunkkal; mért nem tudjuk hát rövid
pályánkat ró'sákkal béültetni, és mind magun-
kat, mind másokat boldogokká tenni? vagy ha
magunk nem akarunk, legalább másoknak ezt
engedni? Nincs szebb, mint e' világon a' ter-
mészetnek minden lépten, nyomon, minden fű-
ben, fában reánk várakozó ártatlan örömei kö-
zött munkás kezekkel élni, hát mi erről tudni
se akarunk? Óh kedves Hazám! részre-osztlás,
szakadás van kebeledben! két részre szakadtak

a' polgárok, az érzők' és az érzéketlenek' felekezetekre! forrnak az indulatok, hevülnek a' szenvedelmek, ellenkeznek a' kények, munkálódik az Antagonismus; boldog, ezerszer boldog Haza! ha mind ezek a' te örök lételed' alapjára munkállódnak!

Szólljak e még többet? előadjam e a' bajokat in concreto? Cassandrae quia non creditum est, ruit Ilion! Uraim! a' ki boldogul él, a' ki a' gazdag asztalok mellett a' hízelkedők' víg társaságjokban, 's a' bütfelejtő nemes borokban szerencsés részesülni; az nem tudja mi a' baj? és azt gondolja, hogy az éhező szegény is, vagy szinte boldog mint ő, vagy mint a' félebarom, boldogságra nem-is való. De a' ki a' megvettett szegény sorsúak között mindennapos, és érzékeny szíve mind őket, mind a' Hazát átöleli; lehetetlen ennyi látvánságra némán vesztegelni!

Tele van a' Haza kitanúltt, pallérozott, és elkészültt ifjakkal, — mind kész emberekkel, a' kik lótnak futnak, élnek halnak, esdekelnek a' hivatalért, és egymás' szájából húzzák ki a' kenyeret; de mivel a' hivatalokat csak a' tehetős gazdagok' fiaik foglalják-el, a' kiknek módjok van utakat csinálni, vagy több esztendőig-is ingyen szolgálni 's várakozni, holott hivatal nélkül is élélhetnének; a' legbecsületesebb szegény legények elhagyattatva, csak a' kegyetlen providentiával küszködve, elvénülnek! — Hát illy álnok Syrenek az oskolák, hogy a' szegény ifjút a' munkától nagy ígéretekkel elcsábítván, ifjúságjok' arany idejét keserves tanulások között eltöltetik, és mikor kitanultak, minden pártfogás nélkül elhagyják, és a' kétségbeesés' parttalan tengerén hanyják

vessék? Mennyivel boldogabb lett volna mind ő, ha a' munkához hozzá szokván, jó ízűen használná a' természet' tiszta ajándékait; mind a' Státus, ha olly sok dolgozó kezeket, 's olly sok szerencsétleneket megmenthetett volna? Mi lesz már az ilyenekből? avagy nem kényszerítetik e' legbecsületesebb erkölcs-is megtántorodni? vagy a' Hazának annál veszedelmesebb tagja 's elkeseredett ellensége lenni?

De hát a' szegény dolgozó parasztnak, a' nyomorúlt adózó népnek sorsa, sok helyeken, mivel jobb a' baroménál? hány van, a' ki több esztendei adójával adós ne volna? hány egész sessió van, a' kinek két ökröcskéjénél, vagy lovacskájánál több semmije sincs? nem azért marad ő adós, mintha makacs és gonosz volna, hanem azért mert semmije nincs. De hogy is volna? holott a' mije terem, az nem elég az adójára, hát még a' sokféle conventionatusok' kielégítésökre, hát még a' maga házanepé' esztendei tartására hol szerez eleséget? a' kereső nyári időt nagyobb részint az Úraság' és Vármegye' robotján tölti-el, — részint az a' legboldogabb, a' kinek legtöbb cselédje van, de más felől az a' legboldogtalanabb-is. A' parasztot így hagyni lehetetlen, hiszen ha az egész Státus arra támaszkodik, tehát legelőszőr-is azt kellene tántoríthatatlan alapra állítani, különben calculálni lehetetlen. Illyen panaszok minden szegeletben találkoznak, és talán eggy állapot sincs, a' mellynek ne volnának a' maga szívet-fojtó gyötrelmei. De hogy a' sok sérelmek' előszámlálásaival unalmas ne légyek, ezekről inkább elhalgatok, és az orvoslásoknak azon módjára térek által, mellyet csekély értelmem szerént, a' több érzékeny Hazafiak'

javallataik közé én-is bátorkodok bényújtani.

Én, csekély tehetségem szerént úgy ítélek, hogy akármelly bölcs Státusnak fő céljának kell lenni, a' Hazának örökös alapot alkotni, az az: olyan intézeteken alapítani a' Hazát, hogy az, örökké állandó és virágzó legyen, és sem a' belső-meghasonlásra okot és alkalmatosságot ne adhasson, sem a' külső erőszaktól ne rettegessen. Ez volna tehát értelmem szerént a' főcél, ennek eszközei és cél társai így következének:

I-ször.

Én a' Haza' boldogságának legelső alapját a' népességben tartanám, a' méhkasnak példájára. Mert mennél több ember van a' Hazában, annál nagyobb a' consumo, az igyekezet, a' pallérozódás, a' kereset, találmány, szóval az élet' forrása. Ha tehát a' népességet ismét czéllá tesszük, ennek eszközei lennének e' képen:

a.) Minden Hazafinak, ha csak egy talpnyi földet bir-is, ha csak külső hivatalban nincs, jószágá' vesztesége alatt benn kellene lakni a' Hazában. Eből az a' véghetetlen haszon lenne, hogy a' temérdek pénz nem menvén-ki külső Országokba, a' külső Ország megcsökkenne, a' Haza pedig annál jobban gyarapodna. Csak egy nagy Úrnak-is mennyi cseléd kell! melly temérdek sok nép él-el utánna és általa! hát ha minden nagy Úr itt lakna, és ha magyar cselédet nem tartana-is, legalább a' jövedelmét itt költené-el! De még az a' haszna-is lenne, hogy ha az Urak itt laktának, itt csináltatnának a' magok jószágikon paradicsomokat, és sok ezernyi embereknek

dolgot adván, még ezzel nem a' legfelső jót eszkö-zőlnék; hanem midőn még a' külső országi Herczegeket, Lordokat, Paireket-is ide szoktatnák magok-hoz, a' Magyar Kanahánba, ezen dúzs Édenbe; ez-zel már a' boldog Magyar földet egész Európa' szem-fényjévé változtatnák! Csak a' mi szerette kegyes Ná-dorunk' egy udvarának mennyit köszönhetünk, hogy közöttünk lakik! hiszen ha ő Budán nem lakna, Fő-városunk sem volna; és ha ő meglakhatik a' Magyar Hazában, miért nem minden, valakinek ebben föld jutott?

b.) A' ki csak olyan állapotban van, hogy egy Aszszonyt eltarthat, a' nőteleniséget rangja' elvesztése alatt meg kellene tiltani. A' ki nem a' szépnemét, hanem csak a' feleséget útálja, az a' társaságnak nem tagja, hanem pestise. A' ki gyermekeket nem nemz, az nem polgár, hanem Cosmopolita; mert a' Hazához semmi se köti úgy az embert, mint az ő ártatlan kis gyermekei, 's ezeknek boldogításokról való szorgalom.

c.) Minthogy a' legmértékletesebb, legtisztább életű házaspár az, a' melly legtöbb gyermekeket nemz; tehát az ilyenekre ha egyéb tekintet nem volna-is, legalább a' gyermekeik' nevelésökben segíteni kellene rajtok, stipendiumok és fundációk által.

d.) A' fajtalanság a' legkegyetlenebb büntetések alatt tiltatna-el és számkiüzetne örökre az emberi tár-saságból, de úgy hogy a' fejjérszemély soha bünös-nek ne tartatna, hanem a' férjfi, mint gyilkos tekin-tetne 's lakolna.

e.) A' szegény jó erkölcsű házasúlandók, még segítséggel-is gyámolittatnának.

2^{-SZOR.}

Minthogy a' népesség csak azon egyetlen egy esetben lehet a' Haza' javára, ha a' Haza

minden tagnak foglalatosságot tud adni, hogy senki se heverjen; tehát második fő gond lennie a' munkáról való rendelés-tétel. Ha tehát ezt ismét czélul vesszük, ennek eszközei lennének:

a.) Legjobban a' földes Uraságok.

b.) A' Státus csináltatna országútakat, kanálisokat, lecsapolásokat, a' rettentő árvizek eleibe töltéseket, vízregulázásokat, — partszakadásokat bétöltetne, szélhordta homokokat béültetne, szederfákat, selyembogarakat tenyésztetne 's a' t. Mind megfizetné maga magát örökösen, 's a' pénz, minekutánna annyi ezereket táplált, ismét a' forrásra visszatérne.

c.) A' pallérozott mezei gazdaság lábra állíttatnék. Ennek semmi egyéb serkentő eszköz nem kellene, hanem csak minden legkisebb külföldi productumokat átallyában kizárni. A' legnagyobb fény, pompa, luxus, nem árt semmit, csak minden a' honni productumból álljon-ki. Ekkor a' gazdáknak kész lévén a' piartz, mindent a' mi remek, előmutatni fognak. A' szegény jobbágyság' mezei gazdaságára nézve pedig jobb módot nem lehet javallani, mint van ezen czimű munkában: *Gazdasági Regulátziók tüköre, Pesten, Trattner és Károlyi betűivel. 1828.* — Ennek az a' véghetetlen haszna-is volna, hogy az Urbárialis sessiókon nem csak a' paraszt kapna, hanem még mindennemű speculánsok, árendátorok, practicus gazdák, tiszték, hivatal nélkül való emberek, — és ezek mellett még melly temérdek cselédség becsületes kenyérbe jönné!

d.) A' fábrikák, a' kereskedés, és minden kigondolható mesterségek, művészségek, mellyek szinte temérdek kezeket munkával tartanának, magoktól önként virágzásba jönnének.

e.) A' magyar természetnyeket külső Országokra kivinni, ez volna leghatalmasabb rúgója szorgalmunknak! de mi hátráltat? a' nagy vám? Hát ennek valyon nem mī magunk vagyunk e okai? valyon nem sokkal kegyelmesebben akar e mi velünk kegyes Fejedelmünk bánni, mint mi gondoljuk? De ha így jobbnak látjuk, ám tíz annyival-is fizetjük.

f.) A' Czéhek mind eltörültetnének.

3.-szor.

Minthogy az embernek egész életébéli boldog vagy boldogtalan állapotja az egy neveltésében határozódik; de a' Státus' boldogságára-is legtöbbet tesz, ha nevelt és pallérozott polgárokkal bővölködik; mert az értelmes emberrel sokkal könnyebb boldogulni, mint a' butával, és még a' kapa nyele-is másképp áll annak kezében, a' ki egy kis mathezist tud; tehát a' nevelés' tárgyában kellene a' leghatalmasabb intézeteket állítani. Ezen célra:

a.) A' Tanítóknak mind, még a' legkisebb falusi oskolákban-is Diplomaticus személyeknek kellene lenni, a' kik az egész Paedagogiát alaposan tudják, és erkölceikre nézve-is fedhetetlen szelíd 's mintegy tükör életüek.

b.) Az oskolák, a' hozzájuk való nagy kerttel együtt, a' Státus' tárgyai volnának.

c.) Minthogy minden ember valamelly különös tárgyra születik, mellynek elvesztése mind önéki, mind a' Státusnak legnagyobb kára; a' gyermek' tálentumát pedig a' Tanítója esmeri-meg legjobban; tehát úgy kellene nevelni, hogy a' parasztok és jobbágyok külön, a' mesteremberek külön, a' katonák külön, a' tudományra születettek-is külön oskolákba küldtetnének annak idejében, és mindenik annyira

taníttatnék, a' mennyi az ő hivatalához megkíván-
tatik.

d.) A' gyermek nem szajkónak, hanem okos
valónak neveltetnék. A' tanítás' elementumát nem
abstractumon, hanem concretumon kellene kezdeni.
A' gyenge elmét játékkal kellene tanítani, hogy észre
se vegye a' tanulást, nem pedig erővel. A' Mathezis
a' legszebb játék, ha abstractummá nem válik, e' nél-
kül pedig semmi életneme el nem lehet. Dolgozni,
az élet' terheit, bajait, szükségéit, örömeit tudni, —
az emberek' sokféle tulajdonit esmerni, — élni —
kell tanítani. Ez alatt megérvén a' gyermek' esze,
utóbb a' nemi ösztönökről, a' visszaélés' rettenetes
következéseiről, a' mellynek koldusa az egész emberi
nemzet; — a' házassági életre 's kötelességekre tö-
kéletesen kitaníttatván, végre minden gyermek által-
adattatnék a' maga vallási oskolájába, és így a' val-
lást legutóljára okos észszel tanulná. Ezt kitanúlván,
mehet kiki, a' hová Tanítói alkalmasnak ítélték.

e.) A' deák nyelvet lehetetlen kárunk nélkül
eltörülni. Ugyan-is ez örökös mustrául és tükörül
szolgál nyelvünk' kipallérozására, minden pallérozó-
dás' forrása abból ered; mint az arany a' gyémántal;
úgy összeillik a' magyar nyelv a' deákkal. Egész
Európa nem tudna metrumon írni, ha a' magyar
nyelv a' deákkal nem vetekedhetne. Micsoda egy
német hexameter? hanemha egy nevetséges carica-
tura! prózának jó lehet és felséges; de ne akarjon
bennünket elhíttetni hexametri méltóságával. Csak a'
magyar nyelvben élhet Athéne és Róma; de viszont
a' magyar nyelv-is a' deák által érheti tökélyét. —
Továbbá, a' Magyart, csak a' deák nyelv teheti uni-
versalis emberré, ezzel bejárhatja nem csak Hazáját,
de az egész pallérozott Világot-is. Americában most
állították lábra a' deák nyelvet. Sok magyar Tudós
van, a' ki a' deák és magyar nyelvnel többet nem

tud, a' magyar nyelvel nem; de a' deák nyelvel közösülhet egész Europa' kincseivel. A' ki deákúl tud, az többé nem szorúl nyelvmesterre, ha akarja, magától megtanúlhat a' szobájában akármiféle nyelvet; de nem ám megfordítva, és így a' deák nyelv a' nyelvek' kulcsa. De hány ezernyi ezereknek tápláló kenyeret ad a' deák nyelv! a' melly ha nem volna, ők mind szükölködnének. Kár azt az ellenvetést tenni, hogy az ifjú legtöbb idejét ezen tölti-el hijába. Nem idővesztés az alaptétel, bár melly sok időbe kerüljön-is, sat cito, si sat bene. Maga a' deák nyelv' tudása többet ér némelley három négy tudománynál, a' mellyel ma az ifjú idejét a' Praelectiókon töltetik, holott azt csupa könyvolvasásból jobban megtanulhatná, kivált ma, midőn minden tárgyban olly tökéletes könyvek jönnek-ki, hogy sok meséllő és diktálló praelectiót megsemmisítnek. Azt-is kár vitatni, hogy a' gyermek' elméjét korán a' judiciumokhoz kell szoktatni. Nem jó a' természetet soha megeröltetni, ez által a' teste' alkatja úgy megromlana, hogy egész élete és gyenge compactiója csupa betegség volna, és még a' szellő-is ártalmára lenne, sőt ha 30 esztendőös kort érne, igen vén korba jutna. A' gyermeki lelket a' természet érlelje-meg, ne az erőszak, hizlalni kell azt, a' testi érzékeinek a' tágas természetből eledel adás által, nem fogyasztani a' maga megeröltetése által. A' judicium már a' lélek' mécsét fogyasztja, a' melly huzamosan a' nagy erős embert-is minden nedveitől megfosztja, annyival inkább a' gyenge gyermeket koldussá tenné, elhozza maga a' természet annak idejét. A' deák nyelv' tanulása a' gyermekkorra nézve a' legalkalmasabb időtöltés; mert úgy szólván, játékkal a' legnagyobb kincsre tesz szert, sőt a' nyelvtanulásra csak egyedül a' bohó gyermeki elme legalkalmasabb. A' csikó lovat míg meg nem érett, kéméljük minden eröltetéstől; mert tudjuk,

hogy egész jövődő becse, csak a' csikó kori kényeztetésétől függ; így van mindennel a' dolog. Német ország teli van a' Doctorok' lármáikkal, hogy az egész Nemzetjek azért nyomorodik-el, mert az ifjú ideje előtt a' judicious tudományokba kerül, nem lévén időt töltő deák nyelv. Tudnak ök-is deákul; de azt ök megfordítva tanulják, t. i. utoljára hagyják, elébb abstractumokat tanulnak, holott a' nyelvtanulásra egyedül a' gyermeki kort alkotta a' természet legbölcsebben. Csak kár, hogy a' deák nyelvet még ma-is sok helyeken abstracte tanítják, sőt tanultatják, és pedig nem a' maga nyelvén, hanem deákul, és a' mi több, versekben, hexameterben, azzal, a' ki még mikor tanul scándálni? Szegény gyermekek! de messze jártok a' természeti józan úttól! Legelső lépés a' nyelvtanulásban az anyai nyelv' grammaticájának tökéletes tudása, azután bátran kezdhet akármibe.

f.) A' lyányok' nevelésökben szinte azon módot kellege tartani, mint a' fiakéban; — szintúgy születnek ök mindenre felséges talentummal, mint a' fajak. Melly kár azt ki nem mívelni! holott igen nagy jegyzést érdemel, hogy a' lángész, ha ki nem míveltetik, és annak idejében magának illendő eledelt nem kap; foglalatossága' tárgyául, soha azért el nem aluszik, kitör az mindenben, és ha jóban nem tud, a' roszban bámúltatja magát. Sőt az aszszonyi-nem, talán még nagyobb lélekkel születik, mint a' férjfi-nem, és ez az oka, hogy olly retteneteseknek tartjuk az aszszonyi fortélyokat, mellyekből még a' legnagyobb Filozofus sem tud kívánczorogni, de nem míveltettek! Ha az aszszonyi-nem szintúgy kitaníttatnék, mint a' férjfi nem, nem csak felényi baj nem volna a' világon; de a' legfelségesebb, eddig homály alatt lapangott tárgyak, mellyeket csak egy aszszonyi lélek képes felfedezni, felfedeztetnének; legalább én bizonyos vagyok benne, hogy ha az ifjúság' nevelése

bölcs és tudós aszszonyi személyek által vezéreltetnék; sokkal nemesebb vérrrel nevededne-fel az ifjú. Mért nem illene-be egy bölcs aszszony, még az universitási cathedrára-is? de meg kell jól jegyezni, hogy vagy igazi tudós és Filozofus, vagy tudatlan legyen az ember; mert a' féltudós, akár férjfi, akár aszszony, kiálthatatlan féreg a' földön. — Minden hát csak a' bölcs neveléstől függ. A' rosz házasság csupán csak a' rosz nevelésnek, és a' legrútább tudatlanságnak czimere. A' rosz anya rosz lyányt nevel, ha tehát a' lyányok-is, mint a' fiak, szinte azon tárgyakra neveltetnének, a' mellyekre születtek; egyenesen magát az ujjal mutató természetet követnének, pedig ebből áll a' boldogság. Most legközelebb Franciaország, azután majd egész Európa egy aszszony-nak fog köszönni olyan kincset, a' mellyet semmi tudós férjfi-val eszközölni nem lehetett, t. i. az Egyiptomi Vice-király' háremjének belső állapotját. Nem kell az aszszonyi nemtől megtagadni, a' mi őt illeti; sok aszszony tanúlatlan fővel-is, nemesebb tagja az emberiségnek, az ő kitanultt férjénél. Hát ha még ki-is míveltetett volna! De csudálatos dolog-is őket így elmellőzni, holott az anyák többet nevelik a' gyermekeiket mint az atyák, és a' nevelő tudatlan legyen? Egy szóval: az aszszony-is ember, az ember pedig a' pallérozódásnak tüköre.

g.) Ha jó polgárokat akarunk nevelni, az iskolákhoz veteményes kertek szükségesek, a' hol fiak, lyányok, eggyeránt minden szükséges munkákat játszva megtanulhatnak.

4^{szer.}

Mint hogy az egész Státus, az adózó és dolgozó szegény népen alapúl, ezen alapot kelle-ne a' legbátorságosabb, mozdúlhatatlan kőszik-

**Iára helyeztetni, a' paraszt' sorsán könyörülni.
Ezen czélra:**

a.) Látván, hogy az előítélet mennyire elfoglalhatja a' pallérozatlan embert, még a' maga szemmel látható és kézzel fogható boldogságának ellenére-is; látván, hogy melly nehéz és csaknem lehetetlen a' neveletlen emberekkel boldogulni, ha valamelly jó intézetet akarunk csinálni; sem a' Tisztje, sem a' Papja nem képes őt a' megrögzött szokása' fertőjéből kitanácsolni; tehát a' jobbágyság' nevelése és pallerozódása szintúgy a' Státus' tárgya volna, mint az Egyetembéli neveltetés. A' paraszt mind azt tudni köteles, a' mi az ő hivatalát életében követi, a' mit egy jobbágnak, egy cselédnek tudni kell. Úgy boldog mind ő, mind a' Haza. — Melly temérdek sok munkás kéz megmenekednék a' tömlöczöktől, hóhérlásoktól; ha a' szegény paraszt a' szükséges neveltetést megszerezhetné volna! A' durvaság és érzéketlenség minden rosznak kútfeje a' földkerekségén.

b.) Midőn a' paraszt, a' mezei gazdaságtól elfogatik és út csinálásra, 's más ilyenekre szorítottatik; ebben tíz annyi kárt vall a' Státus, mint hasznot lát, Ha az Ország' heverő rablégiói, mint dologra izmos emberek, út csinálásra, kanális ásásra, vizek' regulázásaira használtatnának; ha a' katonaság béke' idején a' Haza' munkájára fordíttatnék, talán már késsen-is volna a' Haza' boldogsága.

c.) A' szegény paraszt-is szintúgy ember, mint mi, és nem barom, sem machina; tehát arról kellene szoros rendelést tenni, hogy a' jobbágy ne sarczoltasék. Jó szíve van a' szegény parasztnak, sőt a' legjobb; de a' rosz vélebánás által még a' barom-is elromlik, a' kéntelenség és a' mi telhetetlenségünk teszi őt sokszor a' legnagyobb gonosztévővé. A' részegség, korhelység, pajkosság, mind a' kéntelenség-

nek, maga elszánásnak, kétségbeesésnek és a' sorvasztó, csikorgó szegénységnek következése, a' melly ha a' boszszúállásnak bizonyos nemévé változik; a' szokás által természetté válik, és néha egész helységeket megfekélyesít.

d.) A' parasztnak élő földjét kellene jól regulázni. Ha a' legelője az Urasággal közös, ha a' földjei apró darabokban szanaszét, és a' falutól legmeszszebb elszórva vannak, 's nem trágyázhat; így csak pazérlás, vesztéség, 's haszontalan a' föld, minden csak bitang és Csáti' szalmája!

e.) Minden falu, minden udvar, és minden legkisebb üres föld, sőt a' hol lehet, még a' rét-is, gyümölcsfákkal béültetessék, és eleven kerítéssel, spallérral, nem pedig náddal, sövényvel 's deszkával békerítessék.

f.) A' legelő-mező, kivált a' homokos helyen, topoly, ákác, és fűzfákkal béültetessék, ez által a' klima-is szelidebb lesz, a' fa pedig esztendőnként elég tüzelőt ad minden Sessióhoz; mert mennél többet vágatik, annál gazdagabb rőzsével fizet, a' trágya pedig nem égettetik-fel a' konyhán.

5-ször.

Minthogy akármelly társaságot csak az egyesült erő, akarat 's érzelem tarthat-fel, a' legkisebb meghasonlás-is veszedelmes lévén; szoros intézetnek kell lenni az egyességnek, hazaszeretetnek, nem hatalommal és erővel, hanem örömmel sőt büszkeséggel való érzésére 's fenntartására. Ezen célra:

a.) Ha már a' vallási egységet fel nem állíthatjuk is, (ámbar én ebben semmi lehetetlenséget nem látok); legalább a' vallási gyűlölség örökre eltöröltes-

sék, meggondolván, hogy a' Hazában és Vallásban az a' legveszedelmesebb, legalább való szeméttag, a' ki gyűlöl, nem a' ki gyűlöltetik.

b.) A' Papok' fizetéseit a' Státus szedje-be, ne a' Pap maga, és a' Státus fizesse érdemökhöz képest.

c.) Semmi állapot és rang ne legyen grádusok nélkül, a' mellyekben pedig grádust nem lehetne csinálni, legalább nemzeti jutalmak állittassanak-fel, a' mellyek bár melly csekélyek-is, csak hogy grádusosak legyenek, elégségesek lésznek a' tagok' sziveiket szüntelen vágyólkodásban függőleg tartani, 's a' roszról elefelejtkeztetvén, jóra, remekre, felségesre sarkantyúzni.

d.) Minden faluban legyen tánczház, a' hol az ifjúság szünnapok' estvéjin a' nemzeti mulatságra öszszegyülekezzék, a' Birónak és esküdt embereknek hivatalos, a' Papnak és Szüléknek pedig önkényes jelenlétökben. A' magyar táncz, magyar dalok, és magyar nyelv virtusnak tartassanak. — A' ki magyarul nem tud, nem lesz szabad pipázni. A' csúfolódás pedig a' legrútabb véteknek tekintessék.

e.) Minden helységben legyen betegház, és halotház, a' hová a' szerencsétleneket tüstént a' legalkalmasabb helyre lehessen vinni.

Ezen előszámlált főczélokon és eszközökön kívül, vagynak még számtalan sok mellyékes czélok és eszközök, mellyek a' Haza' boldogságára tartoznak; de azoknak kidolgozásokat, valamint ezen csekély észrevételeim' megítélésöket, vagy talán megjobbításokat-is, a' mélyebben látó érzelmekre bízom. De minekelötte ezen értekezésemet bézárnám, még egy két szót kívánok említeni azoknak, a' kiknek kedvek és több idejek van erről bővebben gondolkodni.

Én igen szükségesnek tartanám, a' Státusnak olyan intézeteket tenni, hogy a' felsőbb oskolákból kilépő minden ifjú ember, legalább is egy esztendőig utazzon, még pedig gyalog, hogy így az eddig való oskolai theoriáját praxissá változtatván, lássa - meg a' nagy világot elébb, és úgy térjen vissza Hazájába hivatalt viselni. — Így ismérné-meg az ember a' maga kicsinységét, ha a' Hazáján túl lépven, megláthatná tanult elmével a' nagy világot, a' természetnek szörnyű kezeit, és az Isteni bölcseségnek kimeríthetetlen mélységét. Mit tud az, a' ki Hazáján túl nem volt? kevélykedni, parancsolni, káromkodni, a' szegényt baromnak nézni, szenvedelmeinek kiállhatatlan rabja lenni; ezek azok a' tulajdonságok, mellyek a' hivatal viselésére épen alkalmatlanok. Kiváltképen pedig a' Papi személyekre elmúlhatatlannak tartanám az utazást.

Még azt-is igen bölcs rendtartásnak tartom némelly Országokban, hogy minden jobbágygyermek, bizonyos esztendőig tartozik katona lenni. Ez, az utazásra és tapasztalásra nézve igen nagy haszon; mert egy az, hogy az éretlen házasságok, mint legveszedelmesebb pestis elkerültetnek; más az, hogy a' Státus, regulához szokott jó polgárt kap ingyen.

Ha csak így volna-is Hazánk alapítva, nem öröm volna e élni? és nem dicsőség volna e Magyarnek, még jobbágyának-is lenni? Azon kellene lenni, hogy az életet édessé tegyük, és a' bajt, mikor van elménk, megkevesítsük, s a' természetben mindent javunkra fordítsunk, semmi alkalmatosságot használatlan el-ne ereszsünk; és még-is az ellenkezőt akarjuk?! Élni és éltetni, — ebből áll a' földi boldogság! hogyan

lehetne hát az boldog, a' ki sem maga nem élhet mások miatt, sem mást nem hágy élni maga miatt? A' ki a' közjótól magát izolálja, épen azon veszedelembé esik, a' mellytől való féltében magát izolálta. A' közjót kell mindennek előtt dúzs gazdaggá tenni, akkor ne féljen senki az elszegényedéstől, külömben híjába való minden igyekezet! Melly nehéz dolog mi nálunk a' jó gondolatot másokkal közölni! A' szegény Író nem csak fáradságát és éjszakáit feláldozza; de még tulajdon vagyonságát-is a' közjóért kockáztatja, és mind híjába, rajta vész munkája, egy két nemes érzésű olvasó ki nem fizetheti egész költségét! Az a' boldog Státus, a' hol a' könyvet dedicálni nem szorúl a' Szerző, — de mi Patronust sem kapunk, kinek dedikáljuk; minek írunk hát? minek fáradozunk? hagyjunk veszni mindent, ha veszni tért! Szent Isten! melly kín, egy boldog Hazában boldogtalannak lenni!

Csudálatos dolog! a' nagy Urak legnagyobb szükségét szenvednek, — multa petentibus desunt multa. — De ha szükségüket úgy kívánják fedezni, mint elkezdették, a' jobbágyok' kizsarolásokkal, az árendások' confiscáltatásokkal, a' cselédek' 's tiszték' kimustráltatásokkal, 's fizetésök' legkisebb scálára vételekkel; úgy sokáig meg nem állhat a' társaság, mert hát hogyan éljünk? Nekünk szegényeknek minden reménységünk csak abból áll, a' gazdagok által és után élhetni; de ha már a' gazdagok többé reánk nem szorulnak, hát hogyan élünk? nem irtózunk semmi munkától, semmi hivataltól, csak adjanak; de ha nem adnak, hát mit csináljunk? Mennyi sok temérdek lélek szenved, kínlódik, éhezik, czudarkodik, megtántoro-

dik, és még a' legbecsületesebb erkölcs-is végtére a' tömlöczben találja menedékét. Csak az utazó, melly drágán áll-meg egy korcsmában a' dúzs magyarföldön? holott Bécsben felényivel kijöhetne! és mire mind ezen csigázások? egyedül arra, hogy a' Szabók, Theatralisták, Fiakerek, Boscók, Paganínik, Giraffák tündökölhessenek, és a' kalaptól fogva a' suvixig új-jabb fényel vakíthassanak. — A' természet igen kevéssel megéri, — nagyon kevés kell arra, hogy az ember boldog legyen, nincs kívül a' természetben szükség vagy híjánosság, — belől van a' fogyatkozás!

Valamig együtt tartunk, nincs erő velünk megvívni, a' meghasonlás vesztett-el minden Országot. A' Mohácsi veszélytől fogva, minden kárunk a' meghasonlásból, ez, a' vallási czivódásból, ez pedig a' magános haszonféltésből következett, és hogy megmaradt a' Haza, csak annak köszönhetjük, hogy mindég voltak nemes Hazafiak, kik a' közjót eleibe tették önjavoknak.

Nem reményleném, hogy valaki nyílt szívemet vakmerőségre magyarázná, — a' nyíltszívű embertől soha se lehet félni; mert ha még a' Haza él, csak az ilyenek által él. — Sem sérteni, sem gúnyolni nem akartam senkit; de a' mit, a' nép közt legtöbbet forogván, észrevettem; kötelességemnek tartottam bejelenteni, úgy gondolkodván: hogy jobb a' bajnak eleit venni, mint végét várni, és tanácsosabb azt írásban, mint a' maga valóságában szemlélni. Buzgóságból, szeretetből, és jó szívből folynak szavaim.

UDVARDY JÁNOS,
Földmérő.

2.

Az ártatlan Szenvedő.

(Ángol történet.)

Néhány héttel ezelőtt — úgymond Lady H ** — tudakozódtam azon helyen, hol magokat a' fejer-cselédek, házi szolgálat' felvállalása végett jelenteni szokják, — ha egy ügyes lyány vagy aszszonyszemélyt kaphatnék házamhoz, a' ki lyánykáimat nevelné 's tanítaná. Mindjárt más nap megjelene nálam egy fiatal fejer-személy, ajánlván magát az említett szolgálatra. Külseje sokat ígért felőle, 's arczáin igen sok jeles tulajdon' bélyegeit leheté látni. Midőn tőle azelőtti szolgálatja' helyéről bizony-ság-levelet kértem: szemeit alászegezve válaszóla szerényen, hogy ő soha nem szolgált; hanem ő egy szerencsétlen idegen, a' ki már semmi emberi pártfogásban tökéletes vígasztalást nem nyerhet, és minden óhajtása csak abban áll, hogy vegyem házamhoz, a' hol alkalma legyen, szorgalma 's ügyessége által, előttem magát kedvessé tenni. — Elhatározván magamban egészen, hogy befogadom, több kérdezősködésim után kitudtam, milly jól érti ő azon nyelveket-is, mellyeket a' pallérozottabb világ megkíván; 's miként sajátja mind azon ügyesség, melly a' szép nemet díszesíti, jóllehet őt

még 22 évűnek sem lehet gyanítani. Különös maga kedveltetéssel bánt gyermekimmal; de fájdalommal vegyűlt vidámságot sejdített magán, 's gyaker ízben látám, hogy midőn magzatimat öltözteté 's tanítgatá; szemeiből eltitkolhatatlan könnyek szökének-alá. Ez a szív-olvasztó jelenés és sok egyéb dolgok, mellyeket szavaiban 's tetteiben tapasztalni lehet, nyugtalan vágyat indítanak bennem annak megtudására, kicsoda 's honnét való legyen ő? Midőn azonban e' kívántsíságot észrevevé, fájdalmasan esdeklő pillantást vete reám, így szólván: „Ah, édes aszszonyom, ne kívánjon tőlem ollyast kitudni, a' mivel magamat meggyűlöltetném! gyalázatom' elmondását ne kívánja hallani; kivált midőn megvagyok a' felől győződve, hogy történetemet, ártatlan és tiszteletre méltó személyek előtt kinyilatkoztatnom nem lehet, az illendőség' megbántása nélkül!”

Más nap férjem bejött ama' szobába, hol *Peggy* (így nevezé magát a' személy) egy szugolyban enyelge magzatim között. Most *Grace* úrtól jövök — úgymond, — ama' jó barátomtól; a' kivel csak mostanában ismerkedém-meg, és a' ki felől már annyi dícséretet mondtam. Feljuték a' szobájába, a' nélkül, hogy engem észrevett volna, 's én ő reá pillantván, megál-lék, bámúlva a' meglepő szomorú jelenést. Egy tükörnek általellenben ülvén ő, láttam, milly édesen tart mindenik térdén egy kis gyermeket, 's miként áznak könyjeitől az édes atyai csókok, mellyeket azokra hintegete, majd egy-egyiket majd másikat szorítván szívéhez. Utóbb észrevett engem, 's zavart megindulással így szólla: „Most az Úr engem egy csalárd nóm miatt való keserű panaszim közt lepe-meg, a'

kit mind a' mellett sem tudok nem szeretni, 's a' kinek hibája nem elég arra, hogy ártatlan gyermekim eránt való láng-szeretetemet előlt-hatná. Ó, a' nyomorult, elhagyá magát csábítatni Lord *Riot* által, 's midőn a' minap falusi jószágomon valék, az alatt elszökött vele. A' Lord ugyan bűnéért már életével fizete; de hova juthata kedves *Peggyim*, mind eddig sem nyomozhatám-ki. Megtenné e az Úr-is azt a' szívességet, hogy felőle tudakozódnék? Kár lenne, ha egygy olly szeretetre méltó személy a' végső veszélyre jutna! Íme, itt van 500 font sterling! fordítsa ezt, édes barátom, az ő hol-létének kitudására, hogy ő a' szükség és két-ségbeesés miatt, a' vétkek' őrvényébe mélyebb-re ne rohanjon."

E' szavaknál gyermekeim felriadának, ke-servesen kiáltozván: „*Peggy* meghalt! A' mi kedves *Peggyink* oda van!” — Mi legott hozzá-siettünk, és olly ájulásban leltük őt, mellyben néhány órákig volt, a' nélkül, hogy az életnek legkisebb jelét mutatta volna. Végre, minek-utánna szemeit viszont felnyitá, epedő pillan-tattal néze reám, így szólván: Ah! édes Asszonyom, már most ismer engem! vétkes vagyok, igaz; de szerencsétlen inkább, mint vétkes! mivel az asszony kíváncsi vala környülményi-met tudni, most elbeszéllem sorsomat egész mi-voltában, 's nem titkolok-el abból legkevesebbet-is.

Én — úgymond *Peggy* — egy szegény áren-dás' leánya vagyok, a' ki az ifjabb *Grace* Úr' édes atyjának jószágát birja. Mikor mintegy tíz esztendő valék, történt, hogy az ifjú *Grace*, ki szinte akkor jöve-viszsa fő-iskolájából, vi-dékünkön mulatá magát vadászattal, 's beszólt

az atyámhoz-is. Ő nekem azonnal olly férjfiúnak látszék lenni, a' ki egészen különbözött mind azoktól, kiket azelőtt ismerék. Utóbb minden jelenléte nagyobb gyönyörűséget ada nekem, a' mit előbb soha nem éreztem, 's búcsúvétele mindég olly megilletődést okozta szívemben, mint a' legdrágább kincsnek elvesztése. Ezen idő olta környünket választá-ki magának rendes mulató-helyül, és látogatásai sürűebbek-is, továbbtartók-is lettek; 's illy alkalmal nekem holmi kis ajándékot hozni soha el-nem mulasztá, melly azt szülte, hogy eránta viseltető hajlandóságomat élötte — nem akarva-is — elárúltam. Mintegy három év múlva kimúlt az ifjú' édes atyja az öreg *Grace* Úr. Édes atyám' környülményei most nagyon kedvezőkké lettek, birtokára nézvé naponként gyarapúlt, a' nélkül, hogy ennek rugótolla valaki előtt tudva volt volna, 's így az atyám olly szerencsés helyzetben álla, hogy nekem a' leggondosabb nevelést adhatá, 's mindenre megtanított, a' mire csak leheté. Most kezdém leginkább észrevenni, kinek köszönhetem mind ezen jótéteményeket, 's ez a' gondolat gyenge szívemet a' legforróbb, legelevenebb hála' érzetével hatá-meg. Minél finomabbak lettek érzésim, annál jobban visszataratám magamat, és valahányszor engem jótévóm meglátogatott, mindenikünk láthatólag kényszerített titkolással rejtegeté hajlandóságát; én azért, mivel a' kinyilatkoztatást illetlennek tartám; ő viszont azért, mivel a' kijelentés még korán fogna történni. — Tizenhatodik évembe jutván, őszintén kivallá *Grace* Úr előttem, hogy engem hölgyének óhajt választani. Tessék elhinni asszonyom, bár érzékeny indulattal vevém a' kinyi-

latkoztatást, még-is némünémű vonakodással kellett a' szerencét elfogadnom, 's a' lépést — minthogy szegény lyány valék hozzá képest — ártalmasnak véltem lenni az ifjúra nézve, kit úgy szerettem, mint a' lelkemet. — Öt éveket, — a' legboldogabbakat, mellyeket valaki e' földön kóstolhat, — töltöttem-el új helyzetben, hév szorgalommal kívánván egymásnak igaz boldogságát nevelni. Mindenkor szívesen szeretett férjemet három gyermekkel ajándékozám-meg, szeretetre méltókkal, kik tökéletes másolatai azon képnek, melly mindúntalan lelkem előtt lebege.

Midőn egy estve későbbben jöve haza férjem, mint rendesen szokott, egy megsebzett Nemest hozta magával, 's a' mint lehet, csendesen, hogy meg-ne rémüljek. Ez Lord *Riot* volt, a' kegyetlen, a' háladatlan, kinek életét férjem a' magáé' veszélyeztetésével tartá-meg, kiszabadítván őt egy megbántatott férjnek boszszuálló kezei között. Attól lehet tartani, hogy sebei halálosak, tehát a' seborvosok tölünk hazavinni nem hagyák, 's ennek következtében hat hétig kellett nálunk fekünnie, melly idő alatt én, szánakozástól és férjem' kívánságától indítva, kötelességemnek tartám, néki az ő bajaiban segédül lenni, a' mit ő — a' háladatlan! — azzal fizete-meg, hogy illy rettentő sorsra juttatott. Midőn búcsút vett tölünk, 's köszönetét a' háladás' indulatjával kívánta kijelenteni, nagy megzavarodás' jeleit mutatá. Mihelyt felgyógyult egészen, azonnal küldte számomra Lord *Riot* egy igen sokat érő nyaklánczot, melly ragyogó gyémántokkal volt kirakva, 's ekkor férjem épen falusi jószágán vala. Viszszaküldém a' gazdag ajándékot. Más-

nap bejelenteti magát nálam, kívánván látogatásomra lenni; de legott ellene mondék azon mentséggel, hogy férjem' távollétében férjfi látogatást el nem fogadok. Mind e' mellett-is, szobalyányomat megajándékozván, ennek esz- közlése által, harmad nap múlva szobámba jö- ve. Legnagyobb felindulással feddém a' lyányt, hogy engedelmem' hozzájárulása nélkül bátorko- dott a' Lordot bebocsátani; vendégemhez egy- gyet sem szólva, egy másik szobába futék, 's az ajtót magamra zártam. Ezolta egy ideig semmit sem hallék a' Lord felől; de — ah! — nem szűnt-meg alacsony szívében ördögi ár- mányt forralni. Eggy estve — szokásomon ki- kívül — korán és szerfelett elálmosodván, le- fekvém ágyamba, 's minden érzékenység nél- kül voltam, míg más nap idegen ágyban, Lord Riotnak, az én becsületem' átkozott és kegyet- len gyilkolójának házában ébredék-fel. Ekkor lármát ütven, leugrottam az ágyról. Míg siet- ve magamra vettem ruháimat, rémítő sorsom elevenen álla szemeim előtt. Az ajtóhoz ro- hantam; de zárva leltem azt. Ekkor ollyanná levék, mint a' bódult. Dühösségemben tükröt és minden porcellánt ezernyi darabokra tör- tem, 's valami kezembe kerülhete, mind ama' gonosztévőnek arczatjához hajítottam, a' ki megijedvén örültségemen, elillanta egy hátúlsó ajtón, mellyet azonnal bezárt maga után. Né- hány fejrészemélyeket küldé-be hozzám, kik egy kevéssé magamhoz tudának hozni; de mi- helyt érezni 's gondolkozni képes lettem; azon- nal emlékembe tűntek férjem' és magzatim' ked- ves képei. Bódúltságomat rettenetes fájdalom váltotta-fel, úgy, hogy szünet nélkül sírtam és zokogtam. Még három hétig voltam ezen kétség-

be ejtő helyzetben, mint tömlöczben; 's valamikor Riot előmbe jöve, legott kiüte rajtam a' bódúltság. Végre annyira özsze tudám szedni magamat, hogy neki a' legrútabb szemrehányásokat tettem azon gyalázatért, mellybe engem egész életemre nézve süllyeszte; mivel elrablá becsületemet, elszakasztá jó férjemtől és magzatimtól, kikkel már soha sem bátorodom szembejöni.

Folytatván e'féle szemrehányó beszédemet, nagy neszt hallánk a' grádics alatt. *Riot* hirtelen a' mellékszobában függő egy pár pisztolyért futott. Az ajtót befeszítették, hol azonnal férjem toppana-be. Lord Riot reátüzelt pisztolyaival, 's hallánk-is, hogy elesett valaki; de nem várakozhattam addig, hogy a' dolog' kimenetelét láthattam volna. Megbántatott férjemre futólag vetett pillantásom iszonyúbb vala most nekem, mint ha rablómat kelle látnom. Nyitva lévén az ajtó, kirohantam az útszára. Elfuték, magam sem tudván, hova; 's végre egy boltba juték, hol az asztalnál leültem, és az ájulás viszont elzsibbasztott. A' házi-asszony résztvevő indulattal bánt velem; elmondám neki szomorú történetimnek egy részét, 's mivel azt nyilatkoztatám-ki előtte, hogy háznépemtől, barátimtól, sőt — a' mennyire lehet, — a' világ elől-is kívánnám magamat elrejtteni; eszközlése által az asszonyhoz juték szolgálathoz, 's itt felleltem ama' vígasztalást, melly a' koporsón innen számomra lehete, t. i. az asszonynak pártfogását és szíves hajlandóságát.

Ezzel bevégezé *Peggy* a' maga' rettenetes történeteinek elmondását. Mivel férjem és magam-is becsültük, szíves szánakozással részt vettünk sorsában, igyekeztvén őt egyszer'smind

megnyugtadni az eránt, hogy történeteiben semmi sincs, a' miből a' legkeményebb bíró, 's a' legérzékenyebb férj-is valamelly szemrehányást tehetne. — Ah! édes aszszonyom, — felelé *Peggy* — tudom ugyan, hogy lelkem ártatlan és tiszta; de még-is hogyan mehetnék jó férjem' elébe? Mit fog felőlem a' világ ítélni, hogy három hétig egy gonoszlelkű férjfi' házánál valék? Ah, szeretett gyermekimre gyalázatot, 's rokonimra szégyent hagyhatok csak utánam! — De érzem, nyomorúságom' vége gyors lépésekkel közelít már felém! — Midőn ezeket monda, képe nagyon elváltozék, 's kértük őt, hogy fekünnék-le, 's egy kevéssé nyugodná-ki magát.

Ezután egy pár óra múlva, egy Nemes jöve házukba, kijelentvén abbéli kívánságát, hogy férjessel minél előbb szólhatna. Ez *Grace* Ur volt. — Éreztesd forró örömet, édes barátom! — így szólla férjemhez; — örülj velem! az én kedves *Peggym* ártatlan! Ő most is olly tiszta lelkű, mint az előtt vala. Lord *Riot*, az a' gonosztévő, ezer aranyat ígervén szobalyányunknak, ezt arra bírá, hogy adna nőmnek álomitalt, 's midőn maga felől sem fogna tudni, vitetné az ő házához. — Édes *Peggym*! Vajha csak egyszer láthatnálak még! — Midőn a' Lord látta, hogy erőszakkal-is lehetetlen nőm' hajlandóságát megnyernie, a' czimborás szobalyánynak sem akarta megajánlott bérét kifizetni; 's ugyanazért, hogy a' Lordon boszszút álljon, kinyilatkoztatá 's megmutatá nekem, nőmnek hollétét. — A' felsőségtől hatalmat és segédet kérvén magam mellé, erőszakkal betörtem ama' gonosztévő' házába. Pisztolyait reám gyújtotta; de lövése az áruló szobalyánt érte. Ekkor kardot ránta; de én két

ízben szűrám keresztül gonosz szívét. — A' szobalyány nem hala-meg mindjárt a' sebben, hanem mind eddig életben volt, 's a' halállal való küzdéseiben vallá-ki egész mívoltában, ezt a' pokolbeli özszeesküvést.

Mi *Grace* Urat vígasztaltuk, 's mondánk, hogy *Peggy* nálunk van bátorságban; de most gyengélkedő az egészsége, azért épen most nyugszik az ágyon. De a' bús férj sokkal nyugtalanabb volt, hogy sem magát meg tudta volna tartóztatni nőjének mindjárti meglátásától. — Én előre menék szobájába, kijelenteni a' jó férj' idejöttét. Midőn *Grace* Úr édes-kínos érzéssel közelíte hozzá; felült az ágyon *Peggy*, de halálos érzések támadának lihegő kebelében. Mozdulatlan és borzasztó pillantattal néze szomorú férjére, 's igyekezett valamit mondani; de csak egy szót sem adhata. Végre megfogá férje' kezét, ajkaihoz szorítá, szendén viszszasülyedt, és csókok közt elszálla lelke.

Fordította francziából

N. A. KISS SÁMUEL.

3.

Egy régi koporsóra. *)

(Késő éjji Phantazia.)

Ím' egy koporsó az elavult századok' korából! A' kertész kétes remények közt emeli-ki, Mamon táplálékát gondolván bele zárva; — az izmos kapcsok feltöretnek, a' nyílás közt lévő önöntés egybehajtogattatik 's a' nehéz fedél' fel-emelésén erőlködő csak elbámul — hogy arany helyett egy hamvakkal telyes 's az alja felől félig elsorvadt érczveder tűnik gazdag nyereséget leső szemeibe. — Csalódtál jó ember! az egy koporsó az elavult századok' korából, látod nem mostani szabású; hanem négyszegű, rövid 's benne az érczveder egy pogány' hamvaival. . . . Háh pogány?! — halljad tűz által megtisztult lelke e' felbolygatott csontoknak és hamvoknak, hogy káromkodik a' porfi a' kevély semmi! Elbizottan kérkedve új bölcsességével, a' láng-eszekből szívott tudományocskájával; büszkélkedve igaz Isten-esméretével, világosodásával; mint a' nagy Bíró az utolsó napon, ítéletet menydörög a' porok felett. De hiszem mit? — ezer, vagy tám még több esztendő' köze rekeszt-el bennünket egymástól;

*) Találatott N. Váradi Tekintetes Gyulay Antal Úr' kertjében Nov. 11. 1826. Kolo'svarott a' Hidelvei Fertályban.

én látva világodat, társalkodva időd' Tudóssainak észbeli szüleményeivel; látva után-korodat mostanig és a' történetek' folyását; felvilágosodva, nem mint te, az ég' nagy Prófétája által; béavatva az előtted esméretlen szentséges titkokba az Évangéliom által, mint ideig és alkalmatosság szerénti bíród méltán vádolhatlak, ítélni te! — Pogány! mert nem a' kereszt alatt vitézkedtél; pogány! mert bálványok előtt hajtottál térdet; pogány! mert halálad után engesztelő áldozatul küzdő Gládiátorok' vére párolgott sír-dombodon; pogány! mert... de... ah... ezennel mejjem' bal részében sétét vádak emelkednek. A' kis-bíró méltósággal ül székébe, mérőserpenyőjét előveszi, megreszketteti tüzes tekintetével a' vakon felforrott indulatokat, csillapodásra inti a' bigott vért 's ítélni. Haj! 's kemény bíró ez! az arany' vakító sугára nem hatalmaskodhatik rajta; a' tettettett ártatlanság nem lágyítja-meg keménységét könyjeivel, sem a' szép bűnösne bájos tekintetével habozóvá nem teszi ítéletében. A' vétkesnek keblében vádlásival poklot gyújt, viperákat természet. A' vakmerőt olly félénké teszi, hogy a' levél-zördültől-is úgy fél; mintha az Arkangyal' trombitája riasztaná számadásra a' nagy bíró eleibe — az utolsó napon. —

Háh! szűnj-meg — érzem vétkeket — vádoltam a' rég elhunytat, holott tudtam: ne ítélni és nem ítélni. Magam-is mi vagyok pedig? buborék az indulatok' tengerében; erőtlen vitézze a' keresztnek, ki a' legszentebb morált tudom; de nagy részént csak a' főben marad, a' szívbe való befolyását ezer gyengeségek ellenzik, 's nem vagyok elég erős a' hitvány ha-

ramiákat elverni a' boldogság' ösvényjéről; kétes vándor az élet' pusztaján a' bölcselkedés' fényjében 's éjjelében, a' gondolatok' tekervényjében 's ellenkezésében, a' hit' világában 's homályjában.

Megvagyok alázva! a' bigottság' sustorgó tüze elaludt zúdult kebelemben, a' kevélység kiszállott agyamból, szemem túl lát már a' tömény füstökön; letettem a' vak buzgóság' fekete palástját, 's mint minden kor' gyermeke, minden vallás' sorsossa, mint a' világ tág templomának felszentelt áldozó papja — úgy állok itt a' türelem' fejez biborában. Jőjj hát e' tájékra te türedelmetlenség' menydörgéseitől elrettent lélek! Jőjj, mert szemrehányás nélkül értekezek veled. A' halál' kétségeitől csigáztatott emberi Nemzet' nevében kérlek és kénszerítlek, — akár az Elúzion' kies határain lebegsz a' boldogság' szellőjin, akár a' furdalások' tűz-katlanjában emésztődöl: (ha csakugyan lánczaid engedik) jőjj és fejtse-d meg a' boldogság' titkait, vagy irtóztass-el a' büntetés' iszonyatosságaival! Mert látd a' végetlen tudásra, esméretre és tökéletesedésre erőlködő kevély ember, megjárta már a' meny' czirkalmait, a' forgó abroncsokat, 's megmérte az azokon hem-pelygő roppant világok' útját; a' napok' tűz-tengerének mennyiségét meghatározta; a' földtekét úgy esmeri, mint a' gyermek a' kezében lévő agyag-golyobist, melyet czérna-szállal megméregetett; — hatalmas ő, parancsol az elementumoknak, gátot vét a' víznek, a' tűz intésére lángjait magába fojtja, 's a' menyköveket kedve szerént fékezi; de a' halál' éjjelét ki nem burkolhatja gyászlepedőjéből, 's az ember a' halál-tusakodásban most a' háborgó ten-

geren túl révpartot reméll, majd a' kétség' mélységén tévedez, 's azt véli, hogy ott az élet örök éjszakába alkonyodik. — A' legnagyobb bajnok, a' leghatalmasabb győző sem volt elég erős megküzdeni a' setétség' képeivel, 's a' ravatalt sírdombjáról fel-nem rughatta egygy érczmejjű tirán-is, hanem hódolt a' rettenetes elégtévőnek 's elszunnyadt. Szeretnénk pedig tudni valamit a' titkokból-is még pedig a' halál' titkaiból; mert ott bölcsességünk meg-akad, vi'sgálódásaink hajótörést szenvednek, 's a' kevély tudós leforrázva jó haza a' kriptákból.

De talám igen-is sokat kívánok, agyagba zárva lelki látásokra törekedek; — hiszem a' menyeeiek közé avattattnak nem szabad kijelenteni a' titkokat. Lám az Ember-Isten' szenvedésének napján Szentek jöttek-ki a' penészes sírokból, a' méltatlanság' jajjai felháborították őket a' nyugalom' ápoló karjai közzül; de újra visszatertek szótalanul, 's bizonytalankodó atyjokfiat a' kétség' tengerében hagyták fuldokolni. — Látom ezen igazságot 's helybenhagyom; de csiklándó képzetem álmait valósulva szeretné látni. Egy örökkévalóság' követjét látni, — sokszor lehetőnek gondolja szédelgő agyam. De Egek! milly sokan elköltöztek már a' földszínről! Ezt mammon sáppasztotta-el, azt lelki esmérete furdalta agyon, — ezt a' vadkor' születeményje ('s a' mívelt századoknak-is kedvelt vérjátéka) a' háború zúzta-öszsze, azt a' békeség' lágy párnája fullasztotta-meg, — ezt a' szerelem' édes-keserű kínjai fogyasztották-el, amazt az irígység' vad-tüze emésztette-meg, — ezt a' Hárpokrátészek analizálták, azt a' szentség' palástja alatt lappangó sátán gyilkolta halálra.

ezt a' bigottság 's Istent engesztelő bőjt száraztotta-ki a' világból, az maga ásta sírját, hogy Mártir legyen; — 's hány ártotta magát a' halál mesterségébe és lett ön-gyilkos? hánynak volt koporsója a' tenger 's halai? hánynak 'sírját égette-ki a' tűz? hányat nyeltek 's borítottak-el a' tűzokádó hegyek, hogy még csak sarujinak porát se láttuk? hány okosnak szakadt nyaka, hogy lába alá nem ügyelt, hanem a' csillagokon kalandozott? hány bolond repült a' levegőbe, hogy valahol a' magasságban hydrogenium stratum legyen koporsója 's teste meg-ne rothadjon, mint a' mumiáknak? — Valójában sok ment-el, ki hittel, reménnyel, ki megátalkodva a' minden élők' útján, — úgy hogyha az Árkangyal' túrt szájú réz trombitája megriadna keletről nyugot felé; annyian jelenének-meg egyszerre, hogy kevésnek maradna épségben szemfedele a' nagy szorosságban — és vissza egy se jött! Pedig, azt hiszem, sokan voltak, kiket válhatatlan kötelek 's vágyak kötöttek a' földiekhez; de erőt a' halálon nem vehetvén — még eddig oda maradtak....

Ah! az erőlködő lélek alatt elfáradt a' szolga — test — ledülök a' koporsóra. Ím' egy kis szellő lengeti holló-hajfűrtjeimet 's kedves szag ütközik szagló érzékembe, — olly kedves, mint ha Paphiának mirtusz berkein csókolta volna az ámbroziákat, ... ahá! te vagy tündér alak e' koporsó' koborgó lelke! Hát a' menny' kapuját bezárták előtted 's kiszorultál pogány létedre, vagy a' pokol' lánczait rázván-le magadról, most kínjait kerülöd? Jójj, hadd öleljelek-meg 's szorítsalak rontsolt szívemhez! ... Szegény lehattél te-is, mint én; mert porod nem rejtette márvány, csak alávaló, de leghaszno-

sabb termés-kőből vágta-ki azt a' nem művész. Tehát szólhatok a' szegénnyel!... hm! két szegény! lélekben és testben-is, testben-is lélekben-is; mert tölcserrel a' szent esmereteket agyunk' üvegébe nem töltötték. Mit kérdezhetek én, kinek gondolatom csak szalmás házom' tetejéig ér 's nem feljebb — oda, mint a' Diogéné, hol szédítő magosságot látott Sándor-is? Mit tudsz te felelni, te — hihető rabszolga — kinek elméjét a' szabadabb gondolattól rablánczaid zörgései elrettentették, kit a' szegénység' ostromlói a' számtalan szükségek a' melázásból felrikoltoztak, és a' bölcsesség' rongyos köpenyegét sohajtásaid lengedeztették? — De még-is kérésem úgy hiszem nem oktan, 's te arra megfelelhetsz. Hiszem az eloszláskor, midőn tested' nehezebb anyagjából kireppenne szabad-valód az ég' halmaira szárnyalt; látta ott a' végetlen tökéletesség' felsőbb grádussait, mert a' mindenható fényesség lepattantotta szemeidről a' hályogot, 's ködök nem borították láthatárodát. Láttad az örök idők' pihenő darabjait, a' századokat és ezredeket az örökkévaló' parancsaira figyelni; láttad a' köz-pontot, honnan elindulva a' világok' nagy golyobissai az Istenség' ujjai czirkalmazák-ki útjokat; láttad a' cél't, melly felé siet az ég egybeölelkezve a' földel, az angyal az emberrel, a' hold' sáppadt lakossa a' nap' kormos lakossával; láttad a' vétek' vakmerőségét a' földön az időben, a' setétség' szomorú homályját, melly árnyékolta a' földet; hallottad az ártatlanság' sóhajtásait, mellyek a' Mindenható' tronusza előtt imádsággá olvadoztak; láttad, hogy rohant az emberiség a' kárhozatra; láttad, hogy fogadta az ég' követje Attya előtt az emberiség' meg-

tartását, 's hogy küldetett-el az időnek teljeségében!.... Látd eljött ő, idvezlették eljötét az elementumok, 's napkelet biborlángba öltözve hódolt Bethlehemnek. Elsülyedve találta az emberi okosságot a' tudatlanság' tengerében: Vallás helyett ámitást, Isten' papjai helyett báránybőrbe öltözött farkasokat, Uralkodók helyett vérszopó nádályokat, igazság helyett álnokságot, kegyesség helyett vad fánátizmuszt; ezeket találta ő a' földön, 's égi tudományjával legelsőben-is meggyújtotta az értelem' világát, — erős beszédére egybeolvadtak az érczbalványok, — az édes simpathiát a' földiekhez idézte 's a' kételkedő haldokló' szívében meggyújtá a' remény' élesztő világát, — 's többé a' halál nem vala irtózat; mert a' setét völgyön túl Elúzion nyílt-meg, 's a' vándor csak pihenni feküdt a' koporsóba. De majd a' viszkete ges emberi elme elhagyta a' Nagy-Mester' tanításait; kicsúfolta a' szeretetet, a' reményt átkozni kezdte, 's némellyik (Istenem!) az örökévalóságot kaczagta. Illyen lett látd nagy része az embereknek, 's innen van már, hogy némelly ártatlan együgyűségében boldog, más bölcselkedvén megbolondul, másnak élete egy sivatag pusztá, mellyen elégedetlen lelke csak sovárog. Innen van, hogy az Égész megjárva a' menny' minden abroncsait, bészárnyalva tűz lelkével a' sok ezer világokat, mint egy menykőüttött úgy tér-meg, 's azt mondja: hogy ő a' nagy rendszerben világot vagy lakhelyet az emberek' lelkének nem talált....

De nem úgy van ez úgy e? nem-is lehet! mert az oszláskor semmivé lenni — oh be sivatag és kétségbe ejtő gondolat! Lesz egy jobb élet — ott — túl — a' vándor cometák' czirkal-

main, túl a' roppant Uránusz' forgó holdjain vagy Sziriusz' temérdekségén, hol az esztendők századok, 's ha mi ott esztendőt élnénk; könyörögnék a' halálnak, rázza-le agg vállainkról az életet 's nyomorúságait — ott vagy egyébütt; — mert a' nagy üregben sok hajlékok vagynak. Elpirul ott az Atheusz 's Naturalista; eltördelődzik az égmérő bölcnek czirkalma; meghomályosodik Herschell' néző csője; megvalósúlnak a' metaphysicus' abstractumai; megzavarodnak a' mathematicus' calculusai, a' chronologus nem fogja megkülömböztetni tudni az estvét a' nappaltól, a' perczetek az ezredektől, az ezredeket az örökkévalóságtól; — mert ott nem lesz idő és tér.....

Szárnyaló lelkem! ha az éj egy órája! ne borongj az örök homályokon, hadd félben a' lelkekkel való társalkodást, ímé lankad a' test erőlködésed alatt, hajóljunk nyugalomra! hiszem paraditsom a' jámbor' földi élete, ha lelke tiszta 's az álmokat szemeiről nem úzik-el a' kis-bíró' riasztgatásai; lelkemet pedig nem nyomja bűn. Csendesen szenderedem el majd a' halál' álmában-is 's örök reggelre ébredék-fel!.....

KELEMEN JÁNOS,
Erdélyből.

4.

Csermák' emléke.

Csermák Antal jeles hangművésznek eredeti magyar nótái, nem csak a' két Magyar Haza; hanem a' külföld előtt-is ismertetsek. Ő a' magyar Mu'sikusoknak, és a' mennyiben a' nemzeti nótáknak a' Nemzet' characterére-is befolyások vagyon; az egész Magyar-nemzetnek tellyes dicsekedése lenne, ha mindenben, különösen az itálban jobban magára vigyázni, 's nagyobb mértéket tartani tudott volna. De a' híres *Corelli, Daquin, Gebel, Händel, Lully, Marais, Martini, Matheson, Mayr, Mondonville, Mozart, Paganini* 's több külföldi remek és bámúlásra méltó Mu'sikusok, jelesen Violinisták között-is ott találjuk *Ábel Károly Fridriket*, ki a' bort mértékletlenül szerette, és ha valami munkához fogott; előre mindenkor felhajtott egy butella Burgundiait; de azért még-is fejedelmi Mu'sikus volt, 's köz tiszteletben tartatott. a) *Csermák* nem annyira sokat ivott, mint gyengélkedő természete nem bírt-meg sokat, 's neki a' kevés-is hamar megártott. Betsülöm én őt minden gyengeségei mellett-is, ő mint jeles hangművész mindenkor becsülést érdemel, bár mint ember szerencsétlen és va-

a) Lásd L'advocat. Hist. Dictionar. magyar kiadását.

lóban szánakozásra méltó volt-is. Vonulhat-el a' fény mellett árnyékozat-is; de mindenkor amaz tűnik szembe. Ubi plura nitent, non ego paucis offendar maculis. Nam (a' mint ugyan csak Horátz mondja) vitiis nemo sine nascitur optimus ille, qui minimis urgetur. — A' Genienek gyengébb oldalára inkább fátyolt illő vetnünk, mintsem ezzel azt-is, a' mi benne szép 's nagy, eltakarnunk. *Csermák* Veszprém-ben igen nagy szegénységben 's elhagyatott állapotban hala-meg. Tisztelői utóbb négy esztendővel sírja felett kőből emlék-oszlopot emeltetének a' Veszprémi temetőben illy feljül-írással:

CSERMÁK ANTAL'
TÖBB JELES MAGYAR NÓTÁK'
SZERZŐJÉNEK
 PORAI FELETT!
 KI MEGHALT LI-dik ESZTENDEJÉBEN
 OCTOBER' XXV. MDCCCXXII.

A' NEMZETI CSÍNOSODÁS' KEDVELLŐI ÁLTAL
 EMELTETETT M. DCCC. XXVI.

Múlt 1827-dik Esztendőben a' Duna mentiben több jeles honi Mu'sikusok-is halának-el: mint *Árcai János* Győrött, *Paltsi* Czigány Komáromban, (kiról a' Magyar Kurir a' 42-ik szám alatt szépen emlékezik) és *Bihari János* Pesten. *Bihari* megérdemelné, ha sírja felett a' helybéli mu'sika-kedvellők emlék-oszlopot emeltetnének!! *Corelli Arcangellónak* († 1730) Rómában a' Sz. Péter Templomában vagy on állóképe ezen feljülírással: *Corelli Princeps Musicorum*. — Nagy ösztöne az élőknek a' megholtak' tiszteltetése.

SERESTYÉN GÁBOR.

5.

Példás Próbálat.

(Keletföldi elbeszélés.

Egy Persiai Schah' Nagy-Vezére, vonakodik egykor Urának parancsolatját teljesíteni, mivel azt nem találá igazságosnak. A' Schah e' dolgon szörnyen felcsattanva, tüstént kiadott rajta és helyette Vezérnek mást nevezett-ki. De miután a' Schah' haragjának első felforranása elgőzölgött, a' kegyelméből kiesett Tisztet maga eleibe hivatá. „Te ugyan megérdemlenéd, (monda neki a' Schah,) hogy makranczos voltodért keményebben büntesselek; de csak a' mellett maradok, hogy hívatalodat többé nem viseled. Számos évekig nekem tett szolgálattidra nézve pedig, mind azt magadnak tartod, valamit vezérkedésed folytában tőlem vettél.” — „Felséges Uralkodó! (viszónlá a' Vezér,) én azon kincsek nélkül, mellyeket kegyelmességed reám halmozott, nem szűködöm. Esdeklek engedelemért, hogy azokat lábaidhoz vissza letehessem. Ha pedig még-is valami kegyelmet méltóztatol hozzám mutatni; tehát, kérlek, ajándékozz nekem ezekért, a' te roppant Országodban egy puszta falu-helyet, mellyet én szorgalmam, gondosságom és iparkodásom után embereim' segít-

„ségével viszont felépíthessek , és elhenyélt
„szántóföldeit viszont termőkké tehessem.” A'
Schah tüstént parancsolatot ada, hogy egy illy
falu kerestessék-fel és adassék az előbbi Vezér-
nek tulajdonul. Sok és hosszas keresgélések
után hírül adaték a' Schahnak, hogy illyen
puszta falut nem találhatni-fel sehol. Az elbo-
csáttatott Vezért a' Schah most ismét hivatá,
és monda neki: „Sajnálom, hogy kívánságodat
„nem teljesíthetem. Ollyan falu, a' millyent
„magadnak te kívántál, az én Országomban nin-
„csen.” — „Ezt én jól tudom, (felele a' Vezér;)
„mert , miólta a' Nagy-Vezéri hivatalt reám
„bíztad, nem tiltottam sem iparkodást sem fá-
„radtságot , hogy mindenütt virágzó állapotot
„és míveltséget terjeszszek-el Országodban. Az
„én kérésem csak arra való volt, hogy tudósí-
„tsalak Országodnak akkori állapotja felől, mi-
„dön engem hivatalomtól elmozdított; hogy kö-
„vetkezőmnek meghagyhasd , miként gondos-
„kodják ő-is, valaha, az ő mostani tisztségé-
„ből leendő kiléptekor, melly szerént végbe
„vitt dolgairól szintén úgy adhasson számot,
„mint én adtam.”

E. I. P.

6.

Napoleonnak a' háborút illető
Alaprendszabásai.

(Folytatás.)

41.

Kétfélekép' lehet egy vár körüláborlását *bátorságosá* tenni, úgymint: Meg kell vernünk a' várat takarva-
védlő ellenséges hadisereget, el kell zárnunk azon tárgy-
tól, merre munkásságunkat erányozni szándékozunk,
és által kergetnünk valamely hegyen, folyóvizen,
vagy más természetes akadályon. Ennek védelmére
figyelmező sereget (Observations-Corps) kell felállí-
tanunk, a' melly mindaddig helyben marad, vala-
meddig a' körüláborlás tart. Ha pedig a' vár' segít-
ségére rendelt ellenséges sereg' szeme láttára, a' nél-
kül, hogy elválasztó ütközetben ereszkednénk, akar-
nánk a' várat megvívni; szükséges arról gondoskod-
nunk, hogy a' körüláborlás' egész idejére elegendő
éledelmünk, hadi-szerünk, és ágyú-tárainkon kívül
circumvalláziós lineáink elég erősek, és *contra-val-*
látzióink pedig bátorságosak legyenek. Ezekre kell
fordítanunk minden körüllevő helységeket, emelete-
ket, erdőket, mocsárokat, és át-nem gázolható ingo-
ványokat; minden figyelmünket arra fordítsuk, hogy
a' vár' felmentésére jönni szándékozó ellenséget za-
bolában tarthassuk. Ebben az esetben állítsunk-fel
egy figyelmező sereget, ez mindent szemmel tartson,

a' körül táborlott várhoz vivő minden útakat elzárjon. A' circumvallatziós lineák képesé tesznek bennünket, hogy a' körül táborlásra fordított sereg' egy részét a' figyelmező osztályhoz küldhetjük, így helyheztetésünk annál bátorságosabb lesz. Ha a' vár őrizeténél négyszer számosabb sereget fordíthatunk a' körül táborlásra, akkor a' figyelmező osztályt egynehány napi mars távolatra állíthatjuk fel a' körül táborlott helytől. Ha nem lennének olly erősek, a' figyelmező sereg akkor, vagy igen közel a' circumvallatziós lineához, vagy épen mellette álljon fel, hogy mind a' két helyheztetés *egymást bátorságban tarthassa.*

*) *Montecuculli* útmutatása szerént a' körül táborlásnál ne a' *leggyengébb* része ellen a' vivandó várnak, hanem intézetünk' végrehajtására *legalkalmatosabb* és *czélerányosabb* helyre állítsuk fel magunkat. Ezen rendszabás szerént viselte magát *Bervik* Marschal-is, midőn 1706 *Nizza* ellen ki volt küldve. A' Király' parancsolatja, és *Vauban*' tanácsa ellenére elhatározta magát *Montalbani* tájról *Nizzát* megtámadni. Mivel pedig serege nem elég erős volt, azért mindenek előtt táborát bátorságosá tenni igyekezett. Az emeleteken földvárakat hányatott, így a' *Var* és *Paillon* folyók közt volt egész tért elzárta, és oldalait azon földvárakhoz támaszhatta. Így bátorságba helyheztette magát minden véletlen meglepetés ellen. Annál inkább gondoskodni-is kelle neki erről; mert ha a' *Szavojai Hercege* a' *Tende Collon* általtörne; *Bervik*nek akkor seregét öszszeszedni, és minekelötte az ellenség magát erős állásba verhetné, véle szembe szállani szükséges volt; ellenkezőkép' erőtlensége miatt kéntelenítettne a' körül táborlás-tól elállani.

Sachseni Marschal-is, midőn a' számos sereg által oltalmazott *Brüsszelt* nem elég erős sereggel vívná,

tudósítást kapott, hogy *Waldek* Herczeg a' vár' felmentésére jönné. Sachsen sokkal gyengébb volt, mintsem hogy ő *Waldek* ellen figyelmező sereget küldhetett volna, azért *Wolumbach* körül a' vidéket megvi'sgálván, azt a' csatára alkalmatosnak találta; olly készüléket is tett, hogy *Waldek*' közeledésével *Wolumbach*hoz nyomúlhasson, 's így a' nélkül, hogy körül táborlása' munkásságát félbe szakasztaná, elkészülve a' csatára készen várta a' Herczeget.

42. *Fequires* azt tartja, hogy a' vártvivók a' mentő-sereg közeledését *soha se várja-be a' circumvalláció lineában.* De hibásan gondolkodik, ha ezt egyáltaljában helyesnek állítja; mert *közönségesen véve a' háborúban nincs meghatározott rendszabás,* minden a' környülállásoktól függ; azért több esetekben *hasznos a' circumvallációban maradás,* más esetekben pedig *káros.* Az ügyes *Hadivezér* érteni tudja a' környülállások' különbözéseit.

*) *Mons'* körül táborlását önszemélyében kormányzó *XIV. Lajos Francia Király* 1691. tudósítást kapván, hogy az *Orániai Herczeg* nagy sereget gyűjtött. *Notre Dame de Hallig* előre nyomult, a' vár felmentésére nagy készüléket tész. *Hadi-tanácsot* tart a' Király, mitévők legyenek, ha a' Herczeg ellenök jönné. *Luxemburg Marschal'* vélekedése azt tanácslá, hogy most hasznos lenne *Oránient a' circumvallációban maradvá bévárni,* tanácsát következő okokkal támogatta: *A' Francia-sereg vagy elég erős, vagy gyenge; ha gyenge, úgy nem tanácsos az árkolások közül kimenni, mivel a' vidék alkalmatlan a' védelem csatára, ellenben ha elég erős, úgy-is czélerányos az erősegek megett maradni; mert így a' körül táborlás' munkásságai félben nem szakadnak.*

Türenne 1650. Dünkirchent vívta, már kinyitotta a' *futóárkokat* (Laufgräben, tranchée) midőn a' Spanyol sereg a' vártól egy óra járásnyira megjelent, és a' várat felmenteni készülleteket tett. Türenne a' Spanyoloknál ámbár erősebb volt, még-is kiment circumvallációjából, mivel az ellenségnek nem voltak ágyúi; lovassága elég, de ez az ingoványok közt munkálkodni nem volt képes. Türenne tehát igyekezett a' Spanyolokat minelőtte magokat megerősítenék, és ágyúkat szerezni, megtámadni és megverni. Győzött, és intézetének helyességét békéig bizonyította.

Bervik Marschal 1753. Philipsburgot vívta. *Szavojeni Eugen Herczeg* a' vár' felmentésére megjelent. Bervik megemlékezvén *Luxemburg* tettére, a' circumvallációban maradási hasznosnak tartotta. Hogy Eugen-is úgy gondolkodott, jele; mert nem merte Berviket megtámadni, azt várta, hogy árkolásai közül kijönne.

43. A' kik a' circumvallációt és más egyéb várvívást oltalmazó segedelmeket, mellyeket az *Ingenieur-tisztek* a' körül táborlásnál nyújthatnak, *felesleg valóknak* állítják, vagy *helyteleneknek* kárhoztatják, nagyon hibáznak; mivel így magokat sok segedelemtől megfosztják, mellyek soha sem ártának, ellenben sok jót 's oltalmat okoznak. Egyébb' eránt a' körül táborlás tudományjának rendszabásai még nincsenek elegendően kidolgozva. A' haditudomány' ezen nevezetes része az ókortól olta kevés előmenetelt tett, úgy szóllván ott sines, hol 2000 év előtt volt. Az *Ingenieur-tisztek* igyekezzenek tehát, a' haditudomány' ezen részét-is, a' többivel hasonló tökéleteségre vinni.

*) Ha gyengébbek vagyunk az ellenségnél, azt tartja *Sachseni Marschal*; ne maradjunk a' körül táborlásnál árkolásaink megett, mert ekkor az ellenség igyekez-

ni fog földvárainkat egyik vagy másik felén ostrommal bevenni. Ha pedig erőnk hasonló az ellenségéhez, úgy sem tanácsos a' bent maradás. Ha pedig erősebbek vagyunk, akkor circumvallátzió nélkül-is ellehetünk, minek fáradoznánk annak csinálásán? Ámbár Sachsen a' circumvallátziót haszontalannak tartotta, még-is maga gyakran használta.

Provera és Hohenzollern Hadivezére 1797. *Wurmser*től oltalmazott Mantua' segítségére jöttek; de őket a' Francziák' St. Georgeni circumvallátziója feltartóztatta, így *Bonaparte* időt nyert Rivolitól ide sietni, és a' két Hadivezér' intézeteit megsemmisíteni. *Bonaparte* szüntelen abban a' vélekedésben volt, hogy 1796. csupán a' circumvallátzió' híjánosága végett volt kéntelen Mantua körültáborlását megszüntetni.

44. Nem mindég engedik a' környülállások, hogy *kórházaink'*, vagy *életáraink'* védelmére valamely városban elegendő őrizetet hagyjunk; ilyenkor igyekezzünk legalább a' *citadellát* az első meglepés ellen bátorságba helyhezteni.

*) Egy Zászlóaly p. o. nem elegendő egy egész város' védelmére, de egy *citadellát* hathatósan oltalmazhat. Igyekezzünk tehát, a' hol csak lehet, kivált hol kórházaink vagy más táraink vagynak, illy móddal azt védelmezni. Ha a' városnak citadellája nincsen, erre annak valamely *magosabb részét* lehet fordítani, tegyük azt külömbféle megerősítések által védelmezhetővé, hasznát kétség kívül fogjuk tapasztalni.

45. A' vár a' benn lévő őrizetet csak *ideig védheti*. így csak *ideig* tartóztathatja-fel az ellenséget. Ha ezen idő lefolyt, 's a' vár' erősegei romlanak, már akkor az őrizet *fegyverét lerakhatja*. Ebben minden kimívelt Nemzetek egyet-értenek; csak még azon vetélkednek a' hadi-tudósok, hogy millyen erős

légyen az ellentállás, minekelőtte a' *Várnagy* magát feladja! Némelly Hadivezéreket azt állítják, hogy a' várat feladni *soha sem* szabad; ha a' *Várnagy* más módot nem talál, *tűzzel vetesse* ön maga a' *falakat*, *éjjel rohanjon-ki*, és *fegyverrel nyisson utat magának*, így a' *Várnagy* serege legalább negyed részét megszabadíthatja.

*) *Gróf Thungen* ellen 1705. *Hagenaut* védtek a' *Francziák*. *Peri* a' *Várnagy* tudta azt, hogy az *ostromot* ki nem tarthatja; de azt-is tudta, hogy *alkudozásban* máskép' nem ereszkedhet, ha csak magát seregével *hadi-fogságra* nem adja. Elhatározta tehát magában, *fegyverrel utat* nyitni. Hogy *intézetét titokban* tartsa, az *ellenséget* megjátszhassa, egyszer'smind, hogy *alattavalói'* bátorságokról megbizonyosodjon, *hadi-tanácsot* tartott. *Ö* itt *kinyilatkoztatta*, hogy magát a' *vár-romon* hősként meghalni eltökélte. A' *jelenvaló veszedelem* színe alatt az *egész őrizetet* *fegyverbe* lépette, és *minekutánna* egynehány *puskásokat* a' *tört résre* állított volna, a' *várból kitörésre* *parancsolatot* adott. *Legnagyobb csendel* ment-ki a' *városból*. *Szerencsés* következése lett *mérésztettének*, minden *veszteség nélkül* *Savernébe* ért. — Az *újkorban* két *nevezetes várvédelem* példát láttunk. *Massénától* *Genuában*, *Palafoxtól* pedig *Saragosában*. *Masséna* *minekutánna* *vitézül* mind *addig* *védelte* magát, *midőn* már az *éhség*, *betegség* *eggyeránt* *gyötrötték* az *őrizetet*; *alkudozásba* *ereszkedett*, és minden *bútyorával*, *fegyverével*, és *hadibecsével* a' *várból* *kimentt*; *Palafox* pedig, *minekutánna* *egy háztól* a' *másikig* *védte* magát a' *város omladékai között*; az *éhségtől*, *éjjel nappal* *szüntelen tusától* *összekínzott*, *lövöldözött katonái halva*, *sebesítve* *hevertek*, *feladta* magát. *Saragosa*, *valamint* a' *védelmező*

Spanyolok, úgy a' vártvívó Francziák bátor állhatatoságok miatt, a' hadi-történetben örökös hírt szerzett magának. Palafox a' védelem alatt, a' mit csak a' rettenhetetlen bátorságtól, hadi-tudománytól kívánni 's várni lehet, mindent megtett. A' *valóságos erő* az *akarat*tól függ, azért azt gondolom, hogy a' Várnagy választásában nem annyira a' tudományt, mint *karakter erősséget* kell tekintenünk; mivel a' Várnagy' legszükségesebb tulajdonságai: az *el-nem csügged bátorság*, *erős állhatatoság* és *nagy szívű szorgalom*. A' Várnagy leginkább értse nem csak a' katona őrizet', hanem a' *lakosok' lelkét*-is a' védelemre hevíteni. A' mellyik Várnagynak nincsenek ezen tulajdonságai, ott ha a' tudomány a' vár' védelmére *mindent* elkövet-is, az őrizet alig áll-ki két ostromot, magát feladni kéntelen, és mérész alku-dozásban lépni nem képes.

****)** *A' mi Hazánk' történetében-is látunk örökké nevezetes várvédelmeket; Zrinyinknek Szigetben erős védelme, onnét kirohanása, hős halála; Dobónak Eger, Juranicsnak pedig Kőszeg győzedelmes oltalmok, és más többek például szolgálhatnak a' hadi tudományban, feléleszthetik a' Nemzet' lelkében a' szunyadozó hadász szellemet, megvalósíthatják azon Maximát: hogy az erő az akaratban vagyon, hogy minden nagy, szép, híres' végbenvitele öntehetségünkben vagyon elrejtve, annak kifejtődése önmagunktól függ.*

Említést érdemel itt, még független szabadságokért mostan vérző, izzadó Hellenektől védelmezett híres *Missolunghi*, örök emlétkben fenn marad annak hős védelme. *Missolunghi'* halhatatlan óltalmazói elnyomattatván a' nagyobb durva erőttől, megfosztatva minden segedelemtől, elzárva az őket szabadítani óhajtó honfiaiól, elfelejtve, rabszolgaságra kárhoztatva a' Keresztyén Európától, éhségtől, döghaláltól özszerongálva; mindaddig védelmezték magokat, meddig csak a' szó' leg-

szorosabb értelmében *szívtől, lélektől* kitelhetett. Kedveltjeiket végre magok közé vévén, a' véneket, elbetegedteket, mint a' *Hazaszeretet'* bús áldozatit, minekutánna a' vár falaival együtt a' *levegőbe vetették*; Április' 26-án 1826. kirohantak, hogy a' rablánczoktól, vagy halál, vagy fegyver által megmenekedhessenek. Öszszedült falakat talált a' durva győző, életben *egy Helent* sem; de annál több örökké élő *hősien holtakat*, kik Athéna's Agropolis' óltalmazóit hasonló *védelemre* lelkesíték. —

KISS KÁROLY.

7.

Szatmári virágok.

Nincs szerencsétlenebb neme a' dolgozásnak, sem untatóbb ága az olvasásnak, mint az *alkalmi vers*, — tudniillik: az a' közönséges, *invita Minerva*. Örvendetesen válik-ki a' gyanús *ómenü* rendből Szatmárnak két rendbéli legújabb szüleménye, mellyel két hív fiai idvezeltetnek. Közöljük azokat, meglévén győződve szíves elfogadtatásokról.

1.) *Epigrammák* tűzi felvilágosításban, Méltóságos Vécsei és Hajnácskői ifjabb B. Vécsey Miklós Urnak, Cs. K. Kamarás, és T. N. Szatmár Vármege' Főispáni Helytartójának jeles beiktatása' ünnepe' estvéjén. Nagy-Károlyban, Gönyei Gábor' bet. 1829. 4-rét 4 lap.

1.

Nyúgszik az ősz bajnok, de nyomán hős gyermeke felkél,
 'S lelke' hevültében bátran előre tekint.
 Indúl! ím ragyogó pályád messzére kinyílik,
 Hol deli fénnnyel atyád' csillaga lángol elől.
 Díszes az út, de nehéz; kötelesség' terhei várnak;
 Hon 's fejedelm tőled kérnek erőhez erőt.
 Híve Királyodnak ha maradsz majd, 's híve Hazádnak,
 Vécsey szent vérnek szent folyadéka maradsz.

2.

A' ki minap ragyogott az egész Országnak előtte,
 'S bajnoki lelkével védte Megyénknek ügyét:
 Szép Haza! vedd azt most vígan fejedelmi kezekből,
 'S új életre hevülj, lángkebelére ha dőlsz.

3.

Vécsey száll 's más Vécsey kél; két nap ragyog: egyik
 Estveli bíbor alatt, a' másik reggeli fényben.

4.

Ősz atya! homlokodon zöldel a' pálma; pihenj-el;
 Ifjú! pálmáért pályafutásnak eredj.

5.

Vécsey, Szatmárnak valamerre határai nyúlnak,
 Kedves név; örvend néked öreg 's fiatal.
 Vécsey hív atya volt, az idősb, míg éle közöttünk;
 Ime jön a' fiatalb, 's Vécsey hív atya lesz.

6.

Van koszorú, de becsesb a' szív' hálája nemesnek;
 'S gyöngyöket a' dagadó köny' folytatja halad.
 Vécsey Szatmárnak, nemes ősz! hálája feléd száll,
 Vécsey Szathmárból könypatak áldja neved'.
 Viszszatekints pályádra, 's fiad gyúladjon utánad,
 'S könnyeket és halát majd fog aratni veled.

A' következőnek értésére ezeket szükség megjegyezmem: Gróf Károlyi György, a' felállítandó magyar nyelv-mívelő társaságnak eggy, az az első kö-zül való, nagy-lelkű 's bőkezű Alapítója, uradalmaiban szolgáló minden tisztjeinek, szolgálójok' mine-műségéhez 's idejéhez mérsékelt penziót rendelt ak-korra, midőn korok miatt kötelességeik' súlyait töb-bé elbírní nem foghatják. Ezen kegyes és emberek' boldogítására czélzó köz követést érdemlő elhatáro-zásnak nyilvántételét nyomban követvén, a' minden jóktól tisztelt Gróf' névnap-i ünnepe, tisztviselőji ezen sorokkal jelentették-ki jóltévőjöknek meleg há-lájokat:

2.) Méltóságos Nagy-Károlyi Gróf Károlyi György Ő Nagyságának, kegyes Uroknak, nemes lelkű jóltévőjöknek, az uradalmaiban szolgáló tiszt-viselők, forró hálájoknak jeléül, e' *versemléket* szent-elik. Nagy-Károlyban, Aprilis' XXIV. 1829. Nyomt. Gőnyei Gábor. 4-rét.

Motto:

*Hell, wie der Thau, worin sich Blumen baden,
Lass, Zeus, du Höchster! seine Tag' entfliessen,*

*Mög' er nach mehr als zehn Olympiaden,
Wie jetzt, sein Ross mit Vollkraft noch umschliessen!
Des Frohsinns Myrthe müsse seinen Pfaden
Stets auf Hygea's Zauberwink entspriessen.*

MATTHISSON.

Idvez légy Szeretett! idvez légy dísze nemednek,
Károlyi szép törzsök' méltó fakadéka, nemes Gróf!
Idvez légy, és híveidet, kik öröme hevülvén,
Könnyek alatt ragyogó szemmel járulnak elődbe.
Fénypalotáidból kegyesen letekintve fogadd-el!

Nem Te valál? ki szelíd gonddal sorsunkra vigyáztván,
 Meszsze jövendőnknek kinyitottad előre határit,
 Égi reményt láttatva velünk? hogy tettei^b bérét
 Élte' telén biztos nyugalomban várja-be szolgálád;
 Mostoha napjaitól hogy az árva ne féljen előre;
 Bús felhőji között délszínre találjon az özvegy;
 'S gyermekiért az atyát keserű gond' vésze ne hányja.

Fenndobog a' tele szív jóltévőjének előtte,
 'S lángszavakat keres a' forró szent hála, de nem léli;
 Csak remegő ajakon töredeztet néma sóhajtást,
 Csak dagadó könyben tükrözteti keble' haboztát.
 Hósek' gyermeke! jer, 's nyújtsd szentelt jobbodat, ajkunk
 Hogy melegitse-fel azt, 's szemeink' gyöngyébe feredjen;
 'S boldog lész, mert boldogokat tudsz tenni körüléd,
 'S élted' célja felé, pályád' fénylepte határin,
 Emberi szép tettnek kísér hű képe, keresztül.
 Boldog lész; mert kedveseit nem hagyja-el a' sors,
 A' kik ajándékot nemesen használni, miként Te,
 'S embertársaikat szerelemmel ölelni tanútták,
 'S életadó napként áldást elszórva ragyognak.
 Károlyi! végy koszorút tőlünk, végy gyermeki hátat,
 'S ünnepi ömledezést! Neked ég minden kebel és szív,
 Minden ajak' rebegése *Tiéd!* légy idvez örökre!
 És mikor a' Haza fűz fiatal fürtödre borostyánt,
 'S áldozatid' bérét magos ének' zengzeti nyújtják;
 Vagy mikor a' sokaság' fennhangzó tapsai várnak,
 Míg a' Pesti mező dobogó paripáid alatt reng:
 El ne feledd, hogy híveidet meszszére 's közélről
 Hozzád hű szeretet' szakadatlan lánczai vonják.

Közlí TOLDY.

B o r é n e k.

Lyányka! tölts nekem magyar bort!
 A' Magyar — ha jót óhajt —
 Borral telt kupát köszönt-el,
 Szélnek adva holmi bájta.
 Így kisebb borúji tűnnek,
 'S hogyha érzi nagy sebét,
 Még iszik, 's ahoz sohajt-fel,
 A' ki mindenem segít.

Tölts! de Somlyait — kis Angyal!
 Jót kívánok illy boron:
 Élj, 's ne légyen bú te rajtad
 Szőkefürtű Jámboron.
 Légyen e' dicő Hazának
 Sok leánya, sok fija!
 Kik miatt kevély lehessen
 Századokra -- Hunnia!

Isten adja, Somlyó vára,
 Mint Honunk' több romjai,
 Mellyeket búsán mutatnak
 Szirteink' hegyormai, —
 Keljenek-fel hamvaikból,
 Díszesíteni a' Hazát,
 És ragyogva felderíteni
 Tünt reményje' csillagát!

Lyányka! tölts nekem magyar bort!
 A' Magyar — ha jót óhajt —
 Borral telt kupát köszönt-el,
 Szélnék adva holmi bajt.
 Így kisebb borúji tünnek,
 'S hogyha érzi nagy sebét,
 Még iszik, 's ahoz sóhajt-fel,
 A' ki mindenen segít.

Tölts viszont e' kelyhbe, Lyányka!
 Tölts! de most Tokaj' levét!
 Ez vidítja-fel szívünket,
 'S tartja-fenn dicső hevét!
 Hajts ebből te-is, szívecske!
 Szép kis ajkaid' helyén
 Jobb ízün iszom, 's belátok
 Így a' titkaidba én.

Isten adja: valamerre
 Mondanak *Tokaj* nevet,
 Irígyelve emlegessék
 A' magyar hős szellemet!
 'S a' ki külhazákban iszsza
 Jó borunk' híg balzsamát,
 Szittyá-nyelven zengje mind el
 Víg körében — Bor-dalát.

Szívem' kis borúji tünnek!
 Ah! de érzem egy sebét!
 Bort iszom, fel-is sohajtok; —
 'S rajta semmi nem segít!

N i n c s i h e z.

Érző szívet ád vala lyánynak az ég;
 Tud szánni, sóhajtni, ha lát epedőt;
 Ah! látod e' kint, deli lyányka, te — rég',
 'S nem szánod az ifjat alig pihegőt!

Szép két szemed égi sugárban evez,
 Melly angyali tiszta kebelre mutat;
 Jó lelked igézve sokakra behat,
 'S mind foglyod, akárhol akárki nevez.

Én búa merült rabod, éveken ált'
 Értted lobogok, 's te tudod hevemet;
 Ah! látod elődbe kitárt szívemet,
 Hozzád, esedezve gyakorta kiált.

Választ de nem adsz soha semmi felől;
 Némán veszed annyi nehéz kínomat,
 Így tiprod egyre virágaimat,
 'S hogy kétes az ügy, az emészt-meg, az öl.

Érző szívet ád vala lyánynak az ég;
 Tud szánni, sóhajtni, ha lát epedőt:
 Ah! látod e' kint deli lyányka, te — rég',
 'S nem szánod az ifjat — alig pihegőt!

N. A. KISS SÁMUEL.

Plátó' mondása. *)

Három üreg van testedben:
 Legmagasb lakásu fej,
 Így a' béborított mejj,
 A' legalsóbb lágy béledben.
 Képe im dicső létednek
 Méltó tárgya figyelmeknek!
 Három lélek vagy erő
 Három üregben verő.

Várban lakik az okosság,
 Onnan ragyog világosság,
 Ottan ül az igazító,
 Istenséghez hasonlító!
 Mély forrásban szíved dobog,
 Diadalmas zászló lobog,
 Hol fedő és boldogító
 Lakik 's egyszer'smind hódító.
 Titkon dolgoz a' természet,
 Hol valami elenyészett,
 Helyre tud mindent állítani,
 Táplálva felvidámítani.

Boldog ember, boldog nép,
 Kiben tűnik ezen kép!
 Kiben ész uralkodik,
 És csak így viaskodik
 Ó alatta az erő
 Győzni, halni-is merő,
 A' hol nem pirúl szolgálni,
 A' mi nem pirúl táplálni!

*) Lásd főképen: Timaeus és de Republ.

Logogriphus: (v. *Betűs-mese.*)

1.

Ember, marha nyög alatta,
 A' mit három kinevez,
 Szabadságát oda adta,
 Buta teher kit fedez.
 Toldjad-meg egy sziszegővel,
 Bátor néha szomorít,
 Húz magához nagy erővel,
 Csalfa fénytől szabadít.
 Még a' szépnek-is vidéki,
 Nem csak minden tudomány,
 Még a' jó-is hódol néki;
 Rosz kerüli csak 's otsmány.

I—081

2.

Test nélkül rólam semmit sem tudni, hanem test
 Nem vagyok, eszmélés ezt bizonyítja neked.
 Bárha fejem' veszttem, nem dönt-le halál' nyila engem,
 Sőt csak fő nélkül létem örökre marad.

I—112

C h a r á d a.

Kérdés és felelő egy isteni szüz' neve, hajdan
 A' böltességet benne imádta pogány.
 A' kérdésre felel tüstént egy római Császár;
 Már eleget mondtam, fejtsd-ki találva mesém'.

M—112

Igazítás. Az első Kötet 144 lapj. a' Charada 6-ik sorjában olv. másnak helyett Mársnak, és a' végső sorja után ezen szavakat: Képzéletet vidámitui.

8.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.

(Folytatás.)

*Tizenhatodik Levél. Polyklet Krantorhoz.**Patronusok és Cliensek. — Nemesség. — Triumphus. —
Koronák. — Katonai megiszteltetések.*

Próbáltam rövid rajzolatját adni Róma igazgattatásának; láttad abból, mint nyomatott, 's viszont mint győzött a' nép a' külömbféle gyűlésekben, melly áthatatosan harczolt a' Patriciusok' felekezete ellen, mint szedte-el kicsinyenként azoktól jussaik' legnagyobb részét, 's miképen vetette-le lánczait, a' nélkül, hogy azokat egészen özszezúzni próbálta volna. Kétség kívül csudálad, hogy azon emberek, kik szerencsés előmenetelektől megvoltak részegedve, 's kiknek mind erejek, mind akaratjok volt sokáig tartott megaláztatásokért boszszút állani, az utolsó lépést meg nem tették, 's végképen el nem törölték azon megkülömböztetéseket, mellyeket olly igen irigylettek. De nem; még ellenségeskedésökben-is nemes indulatúak, még haragjokban is nagy lelkűek lévén, a' nagyok' magasságára a' nélkül törekedtek felemelkedni, hogy őket egészen magokig lehúzták volna, azért iparkodtak mellettek helyet foglalni, hogy velek egyenlő fénnel ragyogjanak, 's nem azért, hogy őket saját alacsonyságjok által lealázzák.

Az ilyen mérsékeltt magaviselet, mellynek olly dicsőséges következései voltak, ollyan népre mutat, melly semmiben sem hasonlít egyéb népekhez. Nehéz megmagyarázni, hogyan állapotodhatott-meg egy felháborodott 's ollyankor mindég vak sokaság' heves hajlandóságával, 's hogyan mutathatott még akkor-is tiszteletet azok eránt, kiket megtámadni nem félt. Ezen mérséklést és tartózkodást több okok szülték, leginkább pedig a' következők: az a' mély tisztelet, mellyel a' Rómaiak eleik' szokásai eránt viseltetnek; a' Patriciusoknak azon bátorszívű ellentállása, melly szerént jussaiktól csak a' végső szükségben állottak-el, 's a' kénytelenségnek engedvén, azoknak egy részét feláldozták, hogy a' legfontosabbakat megtarthassák, végre a' szerencsés következésekkel gazdag Patronusi-jus (Patronatus) ez a' nemes lélekből származott felséges intézet, melly az azt alkotó hősnek olly becsületére válik. Ennek' hatalmas esze előre látta azon zürzavarokat, mellyeket a' nem rég épült városban a' polgárok egyik részének, a' többiek hátratételeivel engedett elsőégi jussok okozhatnának, 's a' visszavonás' ezen csiráját a' jóakarát plántájával akarta elnyomatni.

Rómába érkezésem után mindjárt az első napokban a' temérdek sokaság között, melly Cnejus Octavius' házáat szüntelen ostromlotta, igen szemembe tűnt, hogy némelly polgárok majd minden nap jöttek hozzá. Ezek korán hajnaltól fogva eltöltötték a' tornácokat, barátságosan beszélgettek a' házi szolgálkkal, kiknek esmerőseik látszattak lenni; a' házura eleibe törekedtek jutni, kivel nagy tisztelettel szólottak, 's kitől viszont szíves köszönést nyertek, 's megelégedve elmenttek, hogy ugyan ezen foglalatosságot másnap ismét folytatnák. Magyarázd-meg kérlek, így szállék egy reggel Syrushoz, kik ezek az emberek, kiknek tiszteletbéli állhatatosságát csu-

dálva látom, ők sokkal alázatosabbak 's kivált pontosabbak mint a' barátok szoktak lenni, 's más felől semmi sem mutatja, hogy reménkedő könyörgők, vagy alkalmatlankodó hitelezők volnának.

„Ezek felele Syrus, Octavius' Cliensei; olyan polgárok, kiknek ő védőjök, 's kik viszont igazságos visszaszolgálás szerént néki, vagy familiájának gyámolul szolgálhatnak. Ezen intézet görög származású, sok időkkel ez előtt szokásban volt Thessaliában, sőt Athénében-is, de Rómában nagyobb erővel 's több méltósággal bírt. A' Görögök Clienseikkel keményen bántak; megalatsonyító foglalatosságokra kötelezték azokat, sőt még testi büntetésekkel is fenyegették. Itt ezen özszeöntetés mindenképpen az illendőség' útján megyen; valaminthogy azt a' böltesség gondolta-ki, a' törvények fenntartották, 's maga a' vallás-is megszentelte, úgy az által az egész népre az atyai jóságnak 's a' fiúi szeretetnek áldása-is elterjesztetett.

Midőn Romulus a' népet két rendre osztotta, fenn akarván ezek között az egygyességet, mellyet a' kevélység és irigység félbeszakaszthatták volna, tartani: egy közös kaptsolat által kívánta őket özsze szorítani, mellynél fogva egygyik a' másik nélkül ne lehetne-el. Azért azt parancsolta, hogy minden Plebejus válaszson a' Patriciusok közzül egy Patronust, vagy védelmezőt, kinek attól fogva Cliense vagy védelmezettje legyen. Mind kettejeknek eleibe szabta kötelességeiket, mellyeket meg is tudott kedveltetni. A' közvélekedés, mellyet az idő még jobban megerősített, tökéletességre vitte munkáját; 's ezen felséges intézetnek köszöni Róma a' maga megtartatását azon fergeteges időkkben, midőn saját kebelében menyköveket rejtett.

„A' Patronusok minden dolgokban tartoznak Clienseiket tanátsokkal és tekintetőkkel segíteni. A-

zok magyarázzák-meg nekik az általok nem értett törvényeket, azok védelmezik őket a' törvényben, midőn jussaik megtámadtatnak; a' közönség előtt minden ügyeiket ápolgatják, gyermekeikről gondoskodnak, 's nekik a' fő tisztviselők 's a' kegyelmek' osztogatói előtt szószóllóik, a' kereskedésben vagy egyéb igyekezeteikben előmozdítóik, 's a' szerencsétlenségben felemelőik, sőt azt is mutatta a' tapasztalás, hogy a' híres familiákban az illy alázatos tisztelők a' testamentomokban 's a' kandidáltatásokban eleikbe tettek a' rokonoknak. Egy szóval: a' Patronus, ki ezen nevet igazán megérdemli, úgy vigyáz Clienseire, mint az atya gyermekeire, azoknak jó magokviseletét a' maga betsületének nézi 's örül boldogságokon.

A' Cliens még többet tesz Patronusáért; attól minden alkalommal tanácsot kér, szolgálatjára mindenkor kész, 's minduntalan személye körül van. Midőn az magát a' Senátusba, törvényszékekbe vagy a' nép' gyűléseibe viteti, ő soha sem mulatja-el gyalog utánua menni, hogy a' vitetés triumphusi pompához hasonlítson. Bizonyos tekintetben nagy fényű védelmezőjétől függ; a' gyűlésekben voksát annak tartozik adni, sőt annak leányának kiházásához-is köteles fizetni, ha a' Patronustól ki nem telik; valamint váltságáért-is, midőn hadifogságba esett. Ha értékét valamely szerencsétlenség és veszedelem elragadja, akkor is segítségül kell lennie. Ha örökös és testamentom nélkül hal-meg, egész vagyona a' Patronusra száll.

Mind a' kettőnek meg van tiltva egymást törvénybe idézni, egymás ellen akármelly esetben-is tanúbizonytságot tenni, vagy magát a' másik ellenségével egyesíteni. Az a' Patronus vagy Cliens, a' kiroi illyes valamit meglehetne bizonyítani: az árulásról szólló törvény' büntetése alá esnék. Akárkinek is

szabad az ilyeneket megölni; tsak úgy nézettek, mint az alsó világ Isteneinek szentelt áldozatok, 's emlékezetök átok alatt marad az emberek között.

„A' gyermekek' örökösei lesznek azon jussoknak, mellyekkel Attyaik a' Cliensek eránt bírtak, a' nélkül, hogy ezen utólsók akármelly esetben-is Patronusaikat elcserélhetnék. Romulustól fogva ezek ugyan azon familiához tartoznak, a' nélkül, hogy ezen rend megmásítatott volna. Ha valamelly Patricius familia kihal, akkor Cliensei új Patronust választhatnak; valaminthogy az új polgárok-is, kiket Rómában minden nap olly sok környülmények hívnak, ezen tekintetben valamelly fényes házhoz kapcsolják magokat. Sőt e' részben kéréseik megelőzettek; minthogy a' Patriciusok igen becses dolognak tartják, ha sok Cliensektől vagynak körülvéve, nem kéméllik sem fáradságjokat, sem ígéreteiket, csak hogy azoknak számát nevelhessék.

„Azonban meg kell vallani, hogy az idő, a' nélkül, hogy ezen intézetet eltörölte volna, elvette azt, a' mi benne legnemesebb és legszívrehatóbb volt. A' Patriciusok' nagy részének temérdek gazdagsága 's az abból múlhatatlanul származott kevélység őket gögös védelmezökké tette; a' Cliensek ollyan kíváncsi, hízelkedő, csapodárkodó, szolgálatot színlő szíveség és hűség nélkül való udvarlókká lettek, kik megszenvedtetnek a' nélkül, hogy szeretettének. Az előtt az asztalhoz ültetettvén, némü némüképpen a' familiához számláltattak. Ez a' szokás most még csak némelly öreg Rómaiaknál van meg, kik a' régi erkölcsöket fenntartani törekednek. Máshol mindenütt reggelenként némelly élelem osztogattatik-ki a' Clienseknek Sportula név alatt. Ez a' szó egy kocsarat jelent, mellyben a' rabszolgák ezen alamisnát adják. Még többször pénzül fizettetik ezen mindennapi adomány, 's nagyobb betstelenségére válik an-

nak, a' ki adja, mint a' ki elveszi. De mind ezen változások mellett is a' Cliensi jus még most is nagy tiszteletben van. Az okfő nem másúlt-meg, a' törvények ugyan azok; csak az erkölcsök' változása okozott a' következtésekben elfajulást, a' nélkül, hogy az intézetet bántotta volna."

„De hát akkor, mondék én, midőn olly soká, olly hevesen meghasonlott a' két rend egymás ellen, elvesztették-e ezen olly világos törvények' erejeket? minthogy a' Plebejusok' egész társasága nyilvánosságosan megtámadta a' Patriciusokat, minden Cliensek vétkesek voltak 's mindnyájan halálos büntetést érdemlettek.” — „Én-is gondolkodtam már erről, felele Syrus; valóban nehéz a' Római nép' erőszakoskodásait a' fejeik eránt való Cliensi tisztelettel meggyegyeztetni. A' történetírók, kik ezen nevezetes dolgokat számunkra feljegyzették, azoknak csak következtéseivel esmerkedtetnek-meg, 's mindnyájan hallgatnak az olly különös környülményekről, mellyek ezen ellenkezést felvilágosíthatnák. Nem lehetünk e' részben a' talánozásnál 's hozzávetésnél tovább: hihető, hogy akkor-is az történt, a' mit a' mi időnkben kevesebbé fontos alkalmakkal látánk. Mindenik Cliens titkon kémélte Patronusát, míg szomszédjáét indulatosan üldözte, 's az egész rend elérte czélját, a' nélkül, hogy egyes tagjai vétkeknek látszattak volna lenni. A' tiszteletnek ezen árnyéka továbbá a' kétfelek özszeeggyezését-is elősegítette, mikor egyszer annak szükséges voltát látták, 's könnyű volt az olly köteleket szorosabban özszeefonni, mellyek csak felbomolva voltak, de el nem szakadtak.

„Ha ezen özsze kötötésben a' haszon inkább a' Patriciusok' mint a' Cliensek' részén látszik lenni, másfelől ezen utólsók-is élhetnek a' külföldiekre nézve patronusi jussal. A' Rómaiak által meghódolta-

tott népeknek szokások a' legnagyobb tekintetű familiák közül magoknak Patronust választani, ki a' reájok vetendő adót mérsékeltesse, a' köz-társaság által hozzájuk küldetni szokott tisztviselőkre vigyázó szemmel legyen, 's minden dolgaikban különös közbenjáróságot viseljen. Rendszerént meghódoltatójokra ruházzák ezen sokszor jövedelmes tiszteletet; 's mint-hogy a' polgárok minden külömbség nélkül emelkedhetnek a' hadivezérségre, egy Plebejus, ki Rómában Cliens volna, Királyok' védelmezőjévé választathatik. Így most Sicilia a' Marcellusok familiájának védelme alatt van, melly a' Plebejusok közzé tartozik, de már régtől fogva Rómában a' legnemesebbekhez szám-láltatik. "

„ Sajnálom, édes Syrusom ! mondék, hogy ismét félbe kell szakasztanom beszédedet; de nem foghatom-meg, hogy valaki nemes és egyszer'smind plebejus is lehessen. ” — „ Észrevételed másutt mindennütt igaz volna, felele; de Rómában nem az. Bizonyos az, hogy minden Patriciusok nemesek, ha a' szó betű szerént való értelemben vétetik. De itt különösen azokat jelenti, kik Rómában a' legfőbb méltóságokkal fel voltak ruházva. Sok plebejus familiák nemesek, 's viszont ezen titulust sok patricius familiáktól meg lehet tagadni. Ha valamely előbb kevésé esmeretes polgár főtisztviselésre jut, akkor újj embernek neveztetik, az a' maga familiája nemességének megveti fundamentomát, 's minden hasonló tisztség, mellyet maradékai viselnek, újj fényt ad reá, 's egygy egy gráditsal feljebb-emeli. Hogy ennek hiteles emlékezete fennmaradhasson, a' törvények just adnak mind azoknak, kiknek elei az Ország' főhivatalait viselték, azoknak képeit nyilvánosan felállíthatni. Ezek rézből, márványból, fából 's legtöbbsnyire viaszból készíttetnek, 's a' külső tornáztban, a' háznak legjelesebb részében sorba helyez-

tetve, annak legszebb ékességül szolgálják. Tokokba vagnak téve, mellyekből csak különös czeremoniáknak, p. o. Triumphusoknak, Ovatióknak 's halotti pompáknak alkalmával a' városban hordozás végett, vétetnek-ki. Ekkor minden familia kedvetelve mutogatja nagyságának ezen jeleit; ekkor kiki láthatja, millyen jussokkal bír az a' köztiszteletre, 's a' nagy emberek' emlékezetének ezen tisztelése által a' maradékok azoknak követésére serkentetnek.

„A' képek' jussát azok nyerik-meg, kik főpapi, dictatori, consuli, praetori, censori és curulis aedilisi hivatalokat viseltek. Ezekhez kell még az Interrexet vagy ideig való Királyt és az áldozatok' Királyát is számlálni. Jóllehet ezek közül az egyik tsak egynehány szempillantatokig uralkodik, a' másik pedig csak pusztá titulussal bír, még-is ezen hivatalaik által fényt terjesztenek familiájokra, 's úgy látszik, hogy a' királyi névvel mindenkor együtt járó, nagy méltóságnak és hatalomnak emlékezte, még a' szabad köztársaságok' polgárit is tisztelettel tölti-el.

„Azonban a' Curilis méltóság nem elégséges arra, hogy valaki a' képek' jussát gyermekei számára megnyerhesse; hanem a' végre annak minden kötelességeit-is kell tellyesíteni. Eggy olyan megkülömböztetést, melly a' legkésőbb maradékokra-is kiterjed, csak nagy vígyázással kell adni. Azt tehát azoktól, kik hivatalokban hűségtelenek voltak, megtagadják; sőt még sok idővel halálok után-is, ha kivilágosodik, hogy valamelly gyalázatos tselekedetet követtek-el, emlékezetek ellen processus folytattatik 's képeik közhelyen özszezúzattatnak.

„A' nemesség mái napon Rómában igen hatalmas és nagy tekintetű egyesületet formál, mellynek tagjai úgy látszik, minden fontos hivatalokat felosztanak magok között. Mikor választásra kél a' dolog, a' sokaság természet szerént figyelmét reája függeszti.

számba veszi Eleinek szolgálatait 's hasonlókat vár tőle. Híjában bizonyította-meg minden századok' tapasztalása, hogy a' Hősök régi Ősök nélkül születnek 's maradék nélkül hálnak-el; a' vélekedés elrontja az okoskodás' foganatját, 's minden ember általadja maradékaira a' maga nevének dicsőségét vagy gyalázatját.

„Ha a' polgári felső hatalmasság' tagjai, monda továbbá Syrus, illy fényes megkülömböztetésekben részesülnek, elgondolhatod, hogy egy hódoltató nép még többet tesz hadi seregeire nézve. Azon jutalmak, mellyek itt a' magokat megkülömböztetőknek adatnak, tulajdonképen hadi megtiszteltetéseknek (honores militares) neveztetnek, 's azon tettnek fontosságához vagynak alkalmaztatva, melly azokra érdemesnek ítéltetett.

„Az olyan fővezér, ki olly győzedelmet nyert, melly miatt legalább ötezer ellenség elesett, kérhet magának triumphusi pompát. Ezen esetben az ütközetről egy hiteles tudósítást küld-bé a' Senátushoz, 's abban mind az ellenség' veszteségét, mind a' magáét, melly előbb a' Quaestor előtt esküvéssel megerősítették, befoglalja; azután győzedelmeinek hasznait előszámlálja, 's kérését kifejezi. Ha a' győzelem az Ország' határit terjesztette, ha nem felette sokba került, 's ha általa a' háború véget ér, 's ha a' Senatus, a' Nép, sőt még a' Tribunosok-is a' dolog eránt egygyetértének, úgy a' Triumphus' pompája meghatároztatik.

„Ekkor a' fővezér, hadiseregeit vezérelve visszautér Rómába, 's egy különös végzés által megengedtetik neki, hogy a' városban, de csupán egy nap katonai kormányozó lehessen, 's olyankor a' legfőbb tisztviselőknék, még a' Consulnak hatalma-is, hódolni látszik neki. A' törvényszékek' ülései megszűnnek, minden közfoglalatosságok felfüggesztetnek. Minden

örül, minden vígan mozog ebben a városban, hová számtalan népség tódul össze a legmeszszebb fekvő tájékokról - is az ilyen pompát látni, mellynek sokszori előfordulása sem gyengithette-meg a nép' szemei előtt való fontosságát.

„A pompás menetel kezdődik. Muzsikálók' serege jelenik meg, kik egyszer'smind győzdelmi dalokat is énekelnek; azután hófejérségű 's megaranyozott szarvu ökrök következnek az ellenségtől elvett prédával 's olyan táblákkal egygyütt, mellyekre a meghódoltatott tartományok' nevei vagynak írva. Továbbá a hadifoglyok jönnek lánczot viselve, 's ezek után a Lictorok, kiknek veszső kévájik repkénnyel vagynak koszorúzva. Ekkor olyan gyermekeknek, kik napkeleti legdrágább fűszerektől gőzölgő tömjénező edényeket visznek, kettős sora között jó négy fejér lovak által vonatott pompás kotsiban a fővezér. Azt, aranyprémű bársonyruha, elefánt csontból készült sceptrum, borostyán koszorú, és így a Királyság' minden jelei ékesítik; de hogy a hatalom' ezen jelei őt meg ne részegítsék, ugyan azon kotsin egy arany koronás szolga ül hátul, 's időről időre ezt súgja néki lassú szóval: el ne felejtsd hogy ember vagy. Hasonló czélból, hogy t. i. a' triumpháló egyszer'smind meg-is aláztassék, kéntelen az letenni arany gyűrűjét, 's a' plebejusoknál szokásban lévő vas gyűrűt venni újára.

„A fővezér körül a hadiseregnek főbb tisztjeit lehet lóháton látni. A' bémenő sereget a' katonák rekesztik-bé, kik mindnyájan a' fővezér' dicséretét éneklük, de egy mindenkor eltűrt zabolátlanság szerént, ezen dicséretök közzé vidám csúfolódások - is vagynak elegyítve.

„Minden egygyesületek' papjai, a' Senátus, 's minden rendbéli tisztviselők hasonlóképen fényesítik ezen pompás czeremoniát, melly minekutánna a' vá-

roson keresztül megy, a' Capitoliumban megállapodik. A' triumpháló egy arany koronát tesz Jupiter' oltárára. Azután az a' végre szánt barmok' feláldoztatása véghezmenvén, mindjárt a' templomban vendégséget ad, melly inkább a' helynek szentségére, mint az ételek' pompásságára nézve nevezetes. — Végre elkövetkezik az éjszaka, a' fővezér az élébeni rendben vissza kísértetik házához. A' fáklyák' sokaságának világa, a' nép' kiáltozása 's az éjjeli pompázással mindég egygyütt járó rendetlen zsbongás ezen óriás nagyságú innepnek leírhatatlan formát ad.

„Ezen pompás naphoz semmiben sem hasonlít a' reákövetkező, 's a' hajnal végképen elüzi a' legszebb álmát, mellyet emberi teremtés valaha láthatott. Az, a' ki az előtte való napon Rómában minden volt, már ekkor semmi hatalommal nem bír; hadiseregei kimennek a' városból, 's ő a' bársony ruhát feltseréli polgári öltözettel. De más felől a' triumpháló hadivezér attól fogva tüstént a' legjelesebb polgárok közzé számláltatik; curulis széken ül, a' nyilvános játékok' alkalmával triumphusi koronát visel, a' Senátusban helyet foglal, maradékai a' képek' jussával élnek, neve Róma' évkönyveibe béiratik, 's az egy napig tartó dicsőség örökké tartó emlékezetet hágy maga után.

„Ezen rajzolatot féltém iszonyító környülményekkel elcsúfitani; de mindazáltal elhalgathatom e előtted, hogy azon szerencsétlen foglyok, kik a' triumpháló előtt mennek, ennek parancsolatjára, minekelőtte a' Capitoliumba bemenne irgalmatlanul meggyilkoltatnak?

„Nem minden nyereség dicsőséges, nem minden ütközetek elhatározók. Ha a' győzelem bizonyos volt ugyan, de nem igen fontos következeseket szült; vagy ha a' háború utánna még tart, akkor a'

Senatus a' kicsiny triumphust engedi-meg, melly Ovatió-nak-is neveztetik, minthogy abban csak kosok (oves) áldoztatnak. A' fővezér ekkor nem kocsin, hanem lóháton megy-bé a' városba, repkény helyett myrtussal van megkoszorúzva; a' hadi trombita helyett a' szelid zengésű sípot fúvatja; köntöse fejér, kezében egy olajgot tart, melly kevesebb vérontást látszik jelenteni. Jóllehet az Ovatío a' Rómaiak előtt sokkal alább való a' valóságos triumphusnál, még-is gondosan fenntartatik emlékezete, 's mindenkor számba vétetik, mikor valaki familiájának a' köztiszteletre érdemes voltát megakarja bizonyítani.

„A' győzödelem után, ha a' fővezér bátorságot 's ügyességet mutatott, 's katonáitól, mint első biráitól szerettetik; ezek mindjárt az ütközet helyén kiáltják őt Imperátornak, kinyilatkoztatván ez által, hogy érdemesnek tartják őt vezérlésre. Ezen szempillantattól fogva Lictori repkénnyel fonják-bé vesző-kévéjüket, katonái azzal ékesítik dárdáikat 's a' Senatus-hoz küldött levelei-is hasonlóképen azzal kerítettnek körül. Ha magaviseletét a' Senatus-is helybenhagyja, azon esetben közös könyörgéseket parancsol, 's vagy Triumphust vagy Ovatiót rendel számára, vagy pedig csak az Imperator nevet erősítmeg, mellyet azután mindaddig visel, míg Rómába vissza nem tér.

„Ha ezen főbb tisztségekről aláfelé tekintünk, így folytatá Syrus, ott is találunk megkülömböztetéseket mindenek számára, kik magokat a' hadi seregben jelesítik; 's akármelly karbéliek legyenek-is ezek, egy szép cselekedetök sem hagyatik soha jutalom nélkül. Az ilyen mindég nagy becsben tartott megtiszteltetések, kicsinyenként kivonják a' familiákat első homályokból, 's fontosabb jutalmaknak készítnek útát számokra.

„Annak, ki az ellenség' táborába vagy sántzáiba legelsőben tör-bé, tábori vagy sántzi korona adatik (*corona castrensis seu vallaris*), mellynek arany sugárjai vagynak, 's a' sántzpalánkokat képezik.

„A' *corona rostrata*, vagy orras korona, hajóorraihoz hasonlító csúcsokból van formálva, ez azon vezérnek adatik, ki tengeri győzödelmet nyert, 's csak kevés Rómaiak tiszteltettek-meg vele. Ettől különböz a' hajós korona (*corona navalis*), mellyet az nyer-el, a' ki valamely ellenséges hajó elvételekor legelsőben rohant abba-bé.

„A' bástyás koroná (*corona muralis*) annak jutalma, ki legelsőben mászott fel valamely ostromlott városnak bástyáira, vagy legelőször ment-bé azoknak törésén. Ezen korona ezüsből van 's arany tornyokkal ékeskedik.

„A' városmentő koronát (*corona obsidionalis*) melly az előbbeninél fellyebb becsültetik, az olyan vezér nyeri-el, ki akár városban, akár táborban ellenségtől békerítve lévő Rómaiakat a' békerítés alól felszabadít. Ez csupán csak az ellenség' táborozó helyén szedett fűvekből készítettik, nem valamely becses értzből, mint a' többiek. Ugy gondolkodnak a' Rómaiak, hogy az, a' ki polgár-társait megmenti, csupán csak tisztelet által jutalmaztathatik-meg, 's a' jutalom' becsét néveli annak egyszerűsége.

„Ugyan ezen okból a' polgári korona-is, mellynek Rómában olly igen nagy betse van, csupán cserfalevelekből áll. Ez annak adatik, ki egy Rómainak életét valamely ütközetben megmentette. Azt kellene gondolni, hogy ennek adására számtalan alkalom van egy csak nem szüntelen hadakozó népnél; de az azt követelő olly sokra köteleztetik, hogy igen nehezen érheti-el célját. Elsőben az kívántatik, hogy az ellenség' kezeiből megszabadított katona Római polgár legyen. Továbbá az azt megölni akaró

ellenséges katonának azon helyen meg kell ölettetni. Ez sem elég; szükség még, hogy az a' hely, hol a' cselekedet történik, az ütközet' egész napján az ellenség' hatalmában maradtott légyen. Végre a' haláltól megmentett Rómainak magának kell a' dologról bizonytságot tenni, semmi egyéb tanúbizonytságot nem fogadtatván-el.

„A' katonai jutalmakat mindenkor a' győzödélem után osztja-ki a' vezér az öszszegyűlt sereg előtt, kihívja a' hadi rendből az illy érdemes katonákat, mindenikhez egy, a' cselekedetre alkalmaztatott rövid beszédet tart, és saját kezével adja által nekik a' jutalmat. Egyedül a' polgári koronára nézve van kivétel: a' megszabadított polgár maga nyújtja azt által a' vezér' jelenlétében szabadítójának; ezt fennszóval megtartójának és atyjának nevezi, 's egész életében fiúi szeretettel és tisztelettel tartozik eránta viseltetni.

„Kevesebbé fontos alkalmakkal a' vezérnek az al-tiszteknek gazdagon megaranyozott vagy megezüstözött kardot, pajzst, vitézkötést, a' lovagoknak: sisakot, drága pántzélt, a' közkatonáknak karperetzeket, arany lánczot, dárdát 's a' t. adnak. Az e'féle jutalmak a' legalsóbb familiákban-is szintén olly nagy gondal őriztetnek, mint a' nagyoknál az ősök' képei; mutogatás végett a' háznak legszembetűnőbb helyén tartatnak, és bizonyos alkalmakkal a' nép előtt viseltetnek. Az ilyeneket nyerők gráditsonként a' legfőbb katonai tisztségekre lépnek, Centuriókká, katonai Tribunusokká, fővezérekké lesznek. A' gyűlésekben a' legfőbb polgári hivatalokra juthatnak; 's tettel a' legjelesebb familiákhoz számláltatván, az ezeket illető hasznokban és becsületekben-is részesülnek.

9.

Bacó' Értekezései külömbféle tárgyokról.

(Folytatás.)

Az igazságról.

Mi az igazság? ezt kérdé hajdan a' tsúfolódó Pilátus; de nem vala szándéka ezen kérdésre feleletet várni. Mindenütt vagynak ilyen emberek, kik gondolatjaiknak szüntelen ide 's tova szédelgésében gyönyörködnek; az erős okok és meggyőződés által való bésorompóztatást rab-ságnak tartják, 's nem - csak a' tselekedésben hanem a' gondolkodásban - is zabolátlanságra vágnak. A' bölcselkedőknek nincsenek ugyan már e'féle különös felekezeteik mint hajdan voltak, mindazáltal csak-ugyan találkoznak ma-is olly szeles és habozó elmék, kik az illyen régi bölcselkedőket hajlandósággal 's merész-séggel utól érik, ha szintén észszel és lelki erővel utánok jóval hátra maradnak-is.

A' tévelygésnek és hamisságnak a' világ előtt nem egyedül azért van becse, mint hogy az igazság' nyomozása 's feltalálása nagy munkába kerül; azért sem egyedül, minthogy a' feltalált igazság gondolatink' szabad járását gátolja; hanem különösen azért - is minthogy a' hamissághoz természeti megromlott hajlandóság von bennünket. Egy bölcselkedő, a' Görögök'

egyik újjabb oskolájából ezen dolog felett vi'sgálódván nem tudja elgondolni, miképen szerethetik az emberek a' nem igazat önmagáért az olyan esetekben, mellyekben az sem nem gyönyörködtet, mint a' Poéták költeménye, sem hasznot nem hajt, mint a' Kalmárok hazugsága. De ez kétségkívül onnét jó, minthogy az igazság a' tiszta és fényes napvilághoz hasonlítván nem mutatja a' világi komédiázásokat 's bolondoskodásokat olly kellemes és szemfényvesztő formákban, mint az éjjeli setéséghen világosító fáklyák és métsék. A' világ' szemei előtt az igazság talán tartathatik igaz gyöngynek, melly nappal ragyog legszebben; de annyira néhezen juthat, hogy gyémántnak vagy karbunkulusnak nézettessék, mellynek pompája, a' színeknek külömbfélekép' változó játékában tündöklék - ki. A' hamisság' vegyülése mindenkor neveli a' gyönyört. Ha az emberi lélekből minden képzeleték, hízelkedő remények, hamis vélekedések 's a' dolgok' betséről való helytelen ítéletek 's több effélék kiirtatnának, úgy bizonyosan sokaknál nem egyéb maradna hátra, mint elcsüggedés, eltompulás, búbamerülés, elkedvetlenülés 's magával meg nem elégedés.

Az Egyházi atyáknak egyike, a' Poésist, azért hogy a' képzelő erőt hiu képekkel eltölti, igen sanyaruan az ördögök borának nevezi; jóllehet a' költemény tsak árnyéka a' hazugságnak, tulajdonképen pedig nem az olyan hazugság ártalmas, melly a' lelken csak keresztül megyen 's azt alig illeti-meg; hanem az olyan, melly magát a' lélekbe befészkei, milyről fellyebb szóllánk. Azonban mind a' kettő árthat a' megromlott hajlandóságú és ítéletű

embereknél. Az igazság (melly csak maga íté-
heti-meg magát) arra tanít, hogy vizsgálása,
melly őt mint jegyest megkéri, esmérése,
melly őt maga eleibe viszi 's meggyőződéssel
való elfogadása, melly a' vele élés' és mintegy
ölelkezés' örömét szüli, az emberi természet-
nek legfőbb java.

Egy költő, ki különben a' többieknél
alábbvaló bölcselkedési felekezetet díszesített,
nagyon szépen mondja: hogy kellemes a' part-
ról nézni, miképp küzködnek a' hajók a' ten-
geri szélveszekkel, kellemes eggy erős és bátor-
ságos várból látni az alól dühösködő ütközetet
's a' harcznak külömbféle viszontagságait; de
semmi-sem kellemesebb, mint az igazság' hegye
oldalán állani (mert tetején hígabb és finomabb
a' mindég tiszta lég, mintsem hogy eltűrhet-
nének) 's onnét szemlélni a' mellette lévő völgy-
ben a' tévelygéseket, a' kétségek között szé-
delgő embereket 's az életnek fergetegeit és szél-
veszeit.

De az ilyen szemlélésnek szánakozással,
nem pedig göggel és kevelységgel kell egybe
kötvetve lenni. 'S épen abban áll a' földi meny-
ország, ha a' lélek a' szeretet' tüztől elevened-
dik, a' gondviselés' kebelében nyugszik 's az
igazság egébe felemelkedik.

Ha a' Theologiai és Philosophiai igazságról
a' polgári dolgokban való igazságra vagy in-
kább igaz mondásra térünk, még a' kik azt nem
gyakorolják azok-is általlátják, hogy a' fogla-
latosságoknak egyenes és nyílt szívvvel való
folytatása az emberi természetnek különös dí-
szére válik; a' hamisságnak hozzá elegyítése pe-
dig hasonló a' nemesebb értznek ónnal való ve-
gyítéséhez, melly amazt hajthatóbbá teszi ugyan,

dé egyszer'smind aláalóbbá is. A' görbe és tsúszó járás a' kigyókhöz illő, mellyek hasokon másznak, nem lábaikon mennek. Egy vétek sem alacsonyítja-le 's gyalázza-meg olly igen az embert, mint az, ha hamisnak és hitszegőnek találtatik. Montaneus arról értekezvén miért tartatik a' hazug név olly nagy szégyennek és motsoknak, így szól igen elmésen: ha a' dolgot jól felveszszük, az a' ki valakit hazugsággal vádol, nem egyebet mond neki, hanem hogy az Isten eránt vakmerőnek 's az emberek eránt gyávának mutatja magát. Mert a' hazug ember az Istenből tsúfot üz, a' halandók előtt pedig mászkál.

A' Pártütésekről és belsőháborúkról.

Igen fontos dolog, hogy a' nép' pásztorai a' Politikai fergetegek' előjeleit esmérjék. Az ilyen fergetegek akkor szoktak leginkább támadni; midőn mindenek egyenlőségre sietnek, mint a' természetbéliek-is a' nap' és éj' egyenlőségekkor leginkább dühösködnek.

Valamint gyakran a' szelek' siket zúgását már távolról előre hallani, 's a' tenger dagadását már a' fergeteg' támadása előtt sejdíteni lehet; úgy van a' dolog a' Politikai szélveszekre nézve-is.

— — Ille etiam coecos instare tumultus
Saepe monet, fraudesque et operta tumescere bella,

Gyakran int, hogy dühös zenebonák fenyegetnek 's alattomban tsalárd praktikák és háborúk készülnek.

Ha gyakran gunyírások repdesnek a' közönség előtt, ha az országlást keményen rostáló 's ótsárló beszélgetések vétetnek észre, ha ugyan az ellen külömbféle ártalmas újításokról szöllő hazug hírek szórattatnak-el mindenfelé, 's ezek a' köznéptől mohon felkapattatnak; akkor bizonyos, hogy az e'féle dolgok közellévő pártütésre mutatnak. Virgilius a' hírt, midőn annak származását leírja, a' Gigások' legfijatalabbik testvér-húgának mondja lenni :

Illam terra parens, ira irritata Deorum

*Extremam (ut perhibent) Cao Enceladoque sororem
progenit.*

E' szerént a' hírek elébbeni pártütések' maradványai volnának; de bizonyos, hogy némellykor a' közelgető pártütéseknek-is előljáró postái.

Azonban helyes megjegyzés az-is, hogy a' lázasztó hírek és lázadások között csak-nem semmivel sincs nagyobb külömbiség, mint a' férjfi és leány testvérek, a' férj és a' feleség között. Különösen igaz ez akkor, ha a' gonosz annyira elterjedett, hogy az országnak legdicséretesebb 's méltán helybe-hagyást és közszereketet érdemlő rendelkezései -is balra magyaráztatnak és gántsolás tárgyává tétetnek; mert ez világos jele a' nagy mértékre hágott elégedetlenségnek, a' mint Tacitus igen jól mondja: *Conflata magna invidia, seu bene seu male gesta premunt*; ha egyszer a' megelegetlenség nagy mértékre lép, mind a' jó mind a' rosz tselekedeteket érdekli a' gántsolás.

De abból hogy az e'féle hírek a' közelgető lázadásnak jelei, nem következik, hogy azoknak erőszakos elnyomása által elejét lehetne a'

lázadásnak venni, mert többnyire könnyebben elenyésznek, ha megvettetnek 's számba nem vétetnek; ellenben ha igen törekedünk azokat megfojtani, rendszerént csak azt viszzük véghez hogy annál tovább tartanak.

A' rendelések és törvények eránt való engedelmességnek azon nemét-is gyanúsna kell tartani, mellyről Tacitus ezen szavaiban emlékezik: *Erant in officio, sed tamen qui mallent imperantium mandata interpretari, quam exsequi*; engedelmeskedtek, de úgy, hogy uralkodóik parancsolatait inkább szerették magyarázni, mint véghez vinni.

A' parancsolatokat rostálgatni, gúnyolódások által erőtlenné tenni, mit tesz egyebet, mint a' jármat rázni, 's levetését próbálni? Kiváltképen ez az eset van akkor, mikor a' parancsolatok' pártfogói és védelmezői félénk és gyenge; gántsolói pedig merész és durva hangon beszélnek.

Ha a' fejedelmek, kik a' nép közös atyjai tartoznak lenni, valamelly felekezethez kapcsolják magokat, akkor-is, Macchiavelnek egy helyes megjegyzése szerént, könnyen felfordúl az Ország, mint az olyan tsónak, melly egyik vagy másik részére felesleg hajlik. Mikor a' fejedelmek a' magok tekintetével az egyik felekezet részére állanak, 's szorosabban kaptsolódnak ehez, mint azon egészhez mellyet kormányozniok kell; ollyankor rendszerént azzal kezdődik-el a' háborgás, hogy hatalmokból kivetkeztetnek.

Ha továbbá tzivódások, kettős viadalok, magános pártoskodások félelem nélkül 's nyilván gyakoroltatnak; az annak bizonyossága, hogy a' fejedelem eránt való tisztelet elenyészett.

Mert az ország' Nagyjai' mozgásának ollyannak kell lenni, millyen a' Plánétáké, mellyek az első mozdítónak mozgása szerént sebesen, de saját mozgásaik által egy kevéssé mégis tartóztatva forognak. Ha tehát a' fő Nemesek és a' nemzet' Nagyjai saját mozgásaiktól erőszakosan elragadtatnak, 's Tacitus bölts megjegyzése szerént szabadabban tselekesznek, mint fejedelmekről meg- emlékezve lehetne; szükségesképen zavarodásnak kell lenni az egész test minden részeinek mozgásában-is. A' tisztelet kiváltképen az, a' mivel az Isten a' Királyokat körül övedzi, de a' mellyről azt-is mondja, hogy lefogja rólok oldozni.

Ha végre az Országok' négy fő oszlopai, a' Vallás, az igazság-szolgáltatás, a' józan Politika, és a' Nemzet' gazdagsága megrázattatnak vagy dűlni készülnek; akkor igen nagy ok van az egektől a' jövődre vidám kilátásokat kérni. De elég legyen a' pártütések előjeleiről. Külömben-is elmélkedésünk további folyamatjában még egyszer másszor lesz alkalmunk a' dolgot megvilágosítani; mondjunk most valamit a' pártütések matériájáról, azután azoknak okairól mellyek azokat nevelni szokták, 's végre az ellenek tanátsolható orvosságokról.

A' pártütések' matériája, vagy az azokra alkalomadás különös figyelmet érdemel; mert azoknak eltávoztatására legbátorságosabb mód, matériákat (ha még nem késő) eltörölni és semmivé tenni. Ha egyszer könnyen gyúló matéria van közel, senkisémondhatja-meg melly részről eshetik-bele gyújtó szikra.

A' pártütésekre kétféle dolog ad alkalmat: a' nagy szükség és a' dolgok folyamatjának megünása. Semmisémondhatjuk mint az, hogy

annyira kívánják a' zenebonát a' hányan vagy-
nak az olyanok, kiknek szerentséjek semmivé
lett 's értékük elfogyott. Azért mondja Luca-
nius a' Római birodalomnak a' polgári háború
kiütésekor volt állapotjáról :

Hinc usura vorax, rapidumque in tempore fenus.

Hinc concussa fides, et multis utile bellum.

Itt az emésztő, nagy hamar és hirtelen ne-
vekedő uzsora, ott a' hanyatló hitel és a' sokak-
nak használó háború. Mikor a' háborúból so-
kan hasznot várnak; az bizonyos jel hogy az
ország belső nyughatatlanságoktól félhet. Ha
különösen a' Nagyoknak elszegényedése 's alá-
szállása a' köznép szorongó szükségével egy-
gyütt van, akkor legnagyobb veszedelmek fe-
nyegetik az országot. Mert azon pártütések, mel-
lyek eredeteket a' gyomorból veszik, leggono-
szabbak.

A' dolgok folyamatjának megünása 's az
alattvalóknak a' kormányozóktól való elidege-
nedése, hasonló rosz következéseket szokott a'
Politikai testben szülni, mint a' millyeneket a'
természeti emberi testben a' rosz nedvességek
szülnék; kitsinyenként természet rendjén kívül
való hévségeket és gyúladásokat okoz.

A' veszedelem' nagyságát egy fejedelem se
ítélje abból, hogy elégséges vagy elégtelen ok
van-e a' szívek' elidegenedésére adva; mert ez-
által igen sok józan észt tulajdonitana a' köz-
népnek, melly elégszer a' maga hasznát- is lá-
baival tapodja. Abból se ítélje-meg, hogy a' pa-
naszok, mellyekből a' gyűlölség származott, na-
gyok vagy tsekélyek. A' gyűlölség épen akkor
szokott legveszedelmesebb lenni, mikor az
alattvalók többtől félnek mint a' mennyit érez-

nek. Dolendi modus, timendi non item, a' fájdalomnak van határa; de a' félelemnek nintsen. Azonkívül a' nagy nyomattatásnál a' mi békételenségre ingerel, ugyan az a' bátorságot is elveszi és gyávává teszi; a' félelemnél pedig ellenkezőképen van a' dolog. Továbbá a' fejedelmek vagy országok, az alattvalók' elidegenedését 's a' tartós és uralkodó elégedetlenséget azon okból se tartsák tsekélységnek, minthogy talám ezen idegenség már többször-is vagy hosszasabban is lappangott a' szívekben, a' nélkül hogy az országra nézve valami veszedelmet okozott volna. Jóllehet nem minden felfelé emelkedő gőz és köd végződik égi háborúval, mégis igazán ellehet más felől mondani, hogy noha a' terhes felhők sokszor zivatar nélkül mennek is el fejünk felett; de csak ugyan végre öszszoportosodnak 's leomlanak, és a' példa beszéd szerint az igen feltekert húr a' legkissebb rándításra-is elszakad.

A' pártütések' okai e' következők: a' valásbéli dolgokban való ujjítás; az adózás; a' törvények' és szokások' változtatása; a' szabadságok' és privilegiumok' megsértése; a' mindenekre terjedő nyomás és nyomorgatás; méltatlanoknak tisztségekre és főhivatalokra emelése, külföldiek vagy idegenek; drágaság; fizetés nélkül elbotsátott katonák; kétségbe-esésre juttatott czimborák vagy factiók; végre mind az, valami a' népet ingerli, valamely közös ügyben egygyesíti 's öszszekövetkezésre bírja.

A' mi a' pártütések' lecsillapítását illeti, vagynak némelly általános de nem egyes esetekre szabott eszközök, mellyekkel azoknak elejét lehet venni, 's azokról fogunk itt egy-két szót mondani. A' tulajdonkép' való orvoslást a'

betegség' különös állapotjához kell alkalmaztatni, 's arra nézve inkább tanácsot mint regulákat lehet adni.

A' pártütések' eltávoztatására a' legelső eszköz ez, hogy azoknak materiája, mellyről fellyebb szóllék, t. i. a' jobbágyok' szegénysége és a' szükség mennél nagyobb gonddal és szorgalommal elháríttassék. E' végre szükséges a' kereskedést illendő szabadsággal felruházni és előmozdítani; a' mesterségeket és kéziműveket virágoztatni; a' henyélést és tunyaságot kiirtani; a' fényűzést és tékozlást bölcs törvények által illő határok közzé szorítani; a' szántóföldeket és falusi jószágokat jó művelés által mennél nyereségesebbekké 's jövedelmesebbekké tenni; az elmúlhatatlanul szükséges portékáknak igazságos árrokat szabni; az adó kiszabásában 's kivetésében bölts mértéket követni; 's a' t.

Általában őrizkedni kell attól, hogy (békesség idején midőn a' fegyver nem pusztít) a' népesedés nagyobbra ne nevedjék, mint a' mennyit az ország' esztendőnként való termése eltarthat. Annak számbavevésénél pedig, ha a' népesség felesleg való-e vagy nem, nem tsupán 's egyedül a' lélek számára kell tekinteni. Ha szintén kevesebb számmal vagynak is az olyanok, kik sokat elvesztegetnek és keveset keresnek, még-is jobban elszegényítik az országot, mint az olyanoknak sokkal nagyobb száma, kik takarékosan élnek 's a' mellett keresnek-is. Ha tehát a' nemesség és a' főbb karbeliek a' köznéphez képest felette igen megszaaporodnak; az Ország hirtelen elfog szegényedni. Ugyan ez történik akkor-is, ha a' Papok' száma felesleg nagy; mert azok az Ország töke-

pénzét nem szaporítják, valamint akkor-is, ha többen tanulják a tudományokat, mint a mennyin tisztségeket és hivatalokat kaphatnak. — Minthogy a nemzeti gazdagság a külföldtől veszi nevedését, (mert a nevedésnek valahonnét kell elvétetni) azt-is figyelemre szükség venni, hogy egy nemzet a másíknak, három félét ad-el: a portékák készületlen matériáját, elkészített kézi műveket és a vitelt. Ha a kereskedésnek ezen három kerekei jól forognak, akkor a gazdagság napról-napra gyarapodik, sokszor pedig azis megtörténik a mit a költő mond, hogy a matériánál többet ér a reáfordított fáradság és munka, mikor tudniillik a munkáért és a vitelért való fizetés többet tesz, 's az Országot jobban meggazdagítja, mint a készületlen portékák matériája.

A kormányozók különösen tartoznak arra-is fő gondot fordítani, hogy a kész pénz némelly kevés emberek által el ne rejtetessék 's mintegy el ne nyelettessék; mert különben az Ország sok kints és nagy bőség mellett is éhséget szenvedhetne. A pénz tsak úgy használ mint a trágya, ha nem egy helyben van, hanem elteríttetik és széllyel szórattatik. Ez leginkább úgy megyen véghez, ha az ú'soráskodás, a Monopoliumok és nagy darab földeknek legelökké változtatása, ezen mindent elnyelő örvények elháríttatnak, vagy legalább határok közzé szoríttatnak.

Ha a megelegetlenséget, a szívek elidegenedését orvosolni vagy legalább az abból származó veszedelemnek elejét venni akarjuk, a jobbágyoknak azon két nemére kell figyelmünket függesztenünk, mellyek, a mint tudnivaló, minden országokban taláttatnak, t. i. a na-

gyokra és köznépekre. Ha talám ezek között csak az egyik rész neheztel, zúgolódik, akkor a' veszedelem nem szinte igen nagy; mert a' köznép' mozgása késedelmes és lassu, mikor a' nemesség által nem bujtogattatik; a' nemesség pedig tehetetlen, mikor a' köznép a' felzendülésre nem hajlandó 's arra nints elkészítve. Akkor fenyeget igazán veszedelem, ha a' hatalmasok addig várakoznak, míg a' köznép zúg, 's olyankor fakasztják - ki gyűlölségöket. A' költők' egy elmés leleménye szerént az ég' lakosi öszsze - esküdtek egykor Jupiter ellen, 's azt lántzra akarták vetni. Ezt megértvén Jupiter, Minerva tanátsára, a' százkezü Briareust hívta segítségére. Ezen példázat kétségkívül arra akarja a' fejedelmeket tanítani, melly igen szükséges és hasznos legyen a' köznép' szeretetét megnyerni és megtartani.

Hasznos néha némelly meglegedetlen 's rossz indulatú lelkeknek valami kevés de mértékletes szabadságot-is engedni, hogy belső fájdalmok magát kiforrja és mintegy kigőzölögje, tsakhogy ezen szabadság szemtelenséggé és zabolátlansággá ne váljék. Mert a' ki a' rossz nedveket a' testbe visszaveri 's a' seb' genyetségét a' belső részekre behatni kényszeríti, az igen veszedelmes söt halálos kelevényeket támaszt.

Az elkeseredett szívek' enyhítése 's tsillapítása végett néha Prometheussal azt lehetne tetetni, a' mit Epimetheus tett; mert annál hathatósbab orvosság nintsen. Midőn Epimetheus látá, hogy Pandora' iskátulájából minden nyomoruságok és tsapások elő-repülnének, sietve bészarta azt, 's legalól benne a' reményt vissza tartóztatta. Valóban egygyik legjobb orvosság a' nép lázzadása ellen abban áll, ha az

igazgatók a' jobbágyokban a' reményt mester-ségesen táplálni és élesztetni, 's a' népet egyik reményről a' másikra vinni tudják. Legbizonyosabb jele a' bölts kórmányozásnak az, ha a' jobbágyokat akkor mikor nekik nem engedhet, remények által tudja édesgetni, 's általjában minden dolgot olly vigyázással intéz - el, hogy semmi zúgolódás vagy zsihongás se láttassék ollyan veszedelemmel fenyegetni, melyet kikerülni nem lehetne. Ezt annál könnyebb véghez vinni, minthogy mind az egyes embereknek, mind a' czimboráknak vagy Factióknak természetekben van, magoknak hízkelkedni vagy legalább abban a' mit dicsőségre válni vélnek, kérkedni; ha szintén azt tulajdonképen nem hiszik-is.

Esmeretes, de azért mégis igen jeles regula a' közös megalégedetlenség veszedelmeinek elkerülésére az-is, hogy megakadályoztassék egy ollyan főnek választása, ki alatt a' zúgolódó 's elkeseredett nép össze-gyűlhessen 's egy testet formálhasson. Az illyen fő, vagy alkalmas vezér alatt ollyan embert értek, ki nemessége vagy egyéb tekintete által magát egyebek felett megkülönböztetni 's a' megalégedetlenekkel kedveltetni 's szerettetni tudja, kire minden szemek függesztve vagynak, 's kiről az a' vélekedés van, hogy magát az országlás által megbántótnak tartja. Az illyen emberekre nézve az országlók dolga az, hogy őket vagy megnyerjék mégpedig nem-csak valamennyire 's kevés időre, hanem egészen 's tökéletesen, vagy pedig helyéből elnyomassák ugyan azon felekezetnek valamelly más fő embere által, ki magát ellenek szegezze, 's a' nép szeretetét megoszlassa 's mintegy kétfelé vágja.

10.

Washington Irving' Irásai közzül
némelly darabok.

(Folytatás.)

Rip van Winkle.

Következendő elbeszélést *Knickerbocker Ditrich* hátrahagyott papirosai közt találtam-fel. Ezen Newyorki öreg úr szorgalmasan foglalatoskodott az amerikai hollandus tartományok története' megvizsgálásában, és az ott megszállott jövevények első maradéki szokásainak kismérésében. Nem annyira a' könyveket, mint magokat az embereket illették az ő historiai vizsgálódásai; mivel a' könyvek igen csekélyül elégiték-ki a' felvett tárgyban kívánságát, ellenben azt tapasztalta, hogy az öreg polgárok, kiváltkép' ezek' feleségei igen sok tanúságos regéket tudnak beszélni, ő valahol csak a' szorgalommal kerített alatsontetős, terebély, sikamor fák alá épített házban lakó eredeti hollandus nemzetségre bukkant; úgy tekinté azt, mint valamelly zömök, metál kapcsokkal elzárt, gothus betükkal írt régi könyvetskét, 's illyenből a' szorgalmas tanulást soha sem mulasztotta-el.

Szorgalmas vizsgálódásai' gyümölcse a' hollandiai országlás alatt volt tartományok' történet leírása lett, mellyet ő egynehány esztendőkkal ezelőtt ki-is adott. Ezen munka' literaturai karaktere felől külömb-

féle kritikai vélekedések jöttek-ki; de ezek valóban egy baktával sem voltak a' kritika alá vett könyvnél csinosabban írva. *) A' könyv érdeme a' történetek' hűséges elő-adásában állott, ennek igazságán is ugyan többen kezdettek kételkedni; de később hitelessége tökéletesen helyre-állított, és az óta a' munkát mint egészen gyanútlan oklevelet minden könyvgyűjteményekben fel-vették.

A' könyv' kiadása után csak hamar meghalt az öreg úr. Most már tehát nem fájhat neki ha azt mondjuk, hogy ő idejét nevezetesebb munkák' készítésére inkább fordíthatta volna. De mivel ő is szeretett maga módja szerint nádlován nyargalódní, és ha bár szomszédjai' szemökbe itt 's ott port hintegettetis, 's így azok büszkeségöket nem kevésbé bántottamag, azért tévedésein és bohózatain inkább szánozkodunk, mint boszszankodjunk; annál-is inkább, mivel az öreg úrnak esze ágában sem volt valakit megbántani. A' kritikusok akár mikép bírálják-is érdemeit, de őt többen, kik a' publikum előtt tekintetben vagynak, még mostan-is nagy tiszteletben tartják. Úgymint a' *mézeskalácsosok*, ezek mézesbábjaikat mostan-is az öreg úr' ábrázat modellájában nyomják, és így őt épen olly halhatatlanná teszik, mintha képmása a' *Vaterlooi Medáilán*, vagy az *Anna Királyné fillérjén* jeleskedne.

Hudson partján felfelé utazó, emlékezhet a' Kaatskil hegyekre, ágai ezek az Appalachán hegytör-

*) Több fiatal írónk' itt 's ott megjelent kritikái sincsenek kiműveltebb előadással írva, mint a' rostajok alá vett munkák, 's a' mellett sem nem vonzanak, sem nem tanítanak, jobb volna tehát a' literatúránkra olly hasznos kritikát, mélyebb belátású, 's nagyobb tapasztalású hazafiakra bízni.

'söknek. Meszsze lehet ezeket, mikép emelkednek-fel méltóságos magoságra, és minő pompával uralkodnak az egész vidéken, az említett folyó egész nyugoti táján látni. Az esztendő' minden része, mind-egyik nap, úgy szólván minden óra' időbeli változása változást okoz ezen hegy varázs színében, formájában. Ezt körül-belől a' gazdasszonyok tökéletes barometernek tekintik. Jó az idő, 's álhatatos? ekkor a' hegyeken pirholagban burkolt kékszín leng, és büszke bércei' környezetit a' tiszta estvéken láthatni; ha pedig a' vidék egén csak legkisebb felhő légyen-is, ekkor a' hegy csúcsain ködös koszorúk gyűlnek össze, mellyek a' lenyugvó napban sűgár-koronaként lángolva fénylenek.

Ezen bájhegyek' alján egy falutska' bodrosan füstölő kéményeit könnyen észrevehetni, zsindeles háztetei épen ott, hol a' hegyek' kékszíne a' vidék zöldjében átfolyik, tündöklenek-ki a' fák sűrűje közzül. Régi kicsiny falu ez, mellyet a' Neuyorki gyarmatok kezdetekor egynehány hollandus nemzetség a' derék *Stuyvesant Péter* (nyugosztallya őt az Isten) kormányozása' első korában szállottak-meg. Nem rég ezelőtt az első szállóktól épített házak közül egynehányakat lehetett itt látni, ezek Hollandiából áthozott apró sárga kövekből voltak épülve, zöld zsalú volt ablakikon, a' ház' felcsúcsorodott végein bádog kakasok forgottak.

Ezen falucska' egyik már romladozó házában lakott, még az Angoly uralkodás alatt több esztendeig egy bizonyos *Rip van Vinkle* nevezetű jó szívű, de együgyű ember. Ő, fajzata volt azon *Van Vinkléknek*, kik magokat *Stuyvesant Péter* bajnok korában megkülömböztették, és neki *Fort Cristiániát* körül táborló harczában késérői voltak. De a' mi Ripünknek ősei hadász karakteréből igen kevés jutott. Mondottam, hogy ő jó szívű, de együgyű ember volt, mellette

azonban jó szomszéd, és papucs alatt engedelmeskedő férj-is. Egyébiránt a' falu lakosai, ezen utolsó tulajdonságát csupán az emberek előtt őt olly kedveltető szelíd természete végett gyanították; mivel jobbadon oda haza a' papucs fenyíték alatt lévő férjfiak a' házon kívül-is béketűrők és engedelmesek szoktak lenni. Kétség kívül, mert a' szilajabb karakter a' házi gyötrődés' katlanyjában megolvad, hajlékony lesz, és mivel az ágy kárpitja alatt tartott prédikáziók hathatóságokkal felül-múlják a' világ' minden más prédikázióit; ha hogy a' béketűrés és a' hosszas szenvedés' súlyát tekintetbe vesszük. Illyen formán a' haragos aszszonyokat tűrhető Isten-áldásának tarthatjuk: *Rip van Vinkle-is* tehát jól meg volt így áldva.

Bizonyos az -is, hogy Ripet a' falu aszszonyai mind igen kedvelték, a' nőnem, szokása szerént a' familia perlekedéseknél neki mindenkor pártját fogták, elsem is mulasztották az estvéli mulatságok közt Rip' házánál esett perpatvarban az aszszonyt okozni. Még a' gyermekek-is ujjongatva örvendeztek, ha Ripet valahol az útszán meglátták. Ő ezek' játékánál szeretett mulatni, malmot jádzeni; sárkányt repíteni megtanítgatta őket, kísértetekről, boszorkányokról, Indusokról hosszan tudott nekik mesélni. Akarhol kószált ő a' faluban, mindenkor egy csoport gyermek volt nyomában, csintalan tréfát üztek ezek belőlle. Még a' kutyák sem ugatták-meg a' szelíd Ripet, ő ezekkel-is barátságot kötött, tudta mind-egyik kutya' nevét, esmérte ereje' tehetségét.

Rip' karakterében csupán az a' nagy hiba volt, hogy nem hajlott házi foglalatosságaihoz, nem azért mintha, nem lenne szorgalmatos, vagy türelemes; mert ő képes volt akár minő nedves kősziklán-is tárdzida hosszaságú rúddal egész nap, minden zúgolódás nélkül éhen, szomjan, ha soha egy keszeget

sem fogott-is horgászni. Vállán a' puskát, óránként elkóvájgott az erdőben, mocsárok közt, hegyeken völgyeken egyenlőn megelégedett, ha hogy egy evétkét, vagy egy vadgalambot löhetett. Szomszédjai' meghívásokra a' munkára mindenkor kész volt, ő volt szüntelen az első nem-csak a' közönséges vigadozásoknál, hanem a' kukoritzta tisztításnál és a' kőfal kerítések felépítésénél-is. Őt a' szomszéd aszszonyok, hová férjeik menni nem akartak, elküldözgették. Ő mindegyik' szolgálatjára kész volt. Egy szóval Rip, mindenki' dolgában gyors és fáradhatatlan, csak az önmagáéban nem volt; mivel ő házi kötelességeinek kielégítését, és vagyonya rendbe szedését lehetlennék tartotta.

Önvallomása szerint foganatlanok voltak minden fáradságai tulajdon házánál, szántóföldjét legroszabbnak tartotta az egész tartományban, ha szüntelen rajta motoznék-is, terméketlen maradt az; vélekedése szerint az eső-is csak akkor esett, ha neki nem volt szükséges. Kertjei kerítései mind ledülledtek, gyümölcs-fái kiszáradtak, veteményei tele paréval, gyom lepte-el földjeit. Így lassanként egy napról a' másakra ösijószága fogyott, végre csak annyi maradt, a' hol egy kevés tengeri-búzát, egy kevés kolompért, azt-is leghitványabbat az egész faluban termesztetett.

Rip' gyermekei, mintha bitangok lennének, rugósak, szilajok voltak, ugyan csak Rip nevezetű legidősebb fia szörre bőrre hozzá hasonlónak látszatott atyja' ócska gúnyjával annak szokásait örökségül kapni. Ezen fiu gyermek, mint a' csikó, szüntelen anyja' sarkában kullogott, atyja hoszszú bugyogója volt rajta, a' sáros időkben lucskos, minden nap borzas és mocskos volt.

Rip' szerencséjére azon bohó boldogok' egyike volt, kik az egész világot semmiben sem veszik,

kiknek mindegy akár fekete, akár fehér kenyeret egyenek, csak hogy azt minden fáradság nélkül ehesék, kik egy fillér' nyugalmas birtokában koplalni inkább szeretnek, mintsem, hogy egy tallér után nyúlának. Ha hogy Rip a' világban egyesegyedül élhetett volna, a' legtökéletesebb megelégedésben füttyörézhetne; de így, mivel lomhasága és gondolatlansága miatt nemzetségét elszegényítette; felesége őt mód nélkül gyöttrötte. A' boszszús aszszony' nyelve, reggel, délbe, estve szüntelen mozgásban volt, a' mit csak a' férj tett, mind rossz, mind helytelen volt, mindnért pironogatást szenvedett. Rip a' sok szidalmakra csak vállát vonogató, fejét csoválta, szemeit az Egekre emelte, türedelemmel eggyetsem mukkant. De ezen szelidség az aszszonyt még inkább nagyobb haragra gerjesztette, az ütleket illyenkor hogy ki-kerülhesse, csak mentől elébb a' háztól elillantani igyekezett, a' mezőre sietett, és ott, hol mindegyik papucs alatt nyögő férj úr szokott lenni, talált csak menedék helyet. Az egész háznál egyedül Volf nevű kutyája volt a' gazda' pártján. Ez épen olly koros volt, mint az ő papucs alá jutása, Ripné férjéhez hasonló lomhának tartotta a' kutyát. Volf bátor volt, mint akármellyik a' legrengetegebb erdőben vadat üző kutya-is; de természetes bátorsága, a' mindent gyötreni, és legyaláznitató aszszonya nyelve előtt egészen etenyészett. Mihent Volf a' ház udvarába jött, elvesztette minden kedvét, lelóggó borzas farkát lába közzé húzta, füleit lekonyította, Ripnére félve tekingélt, és mihent a' seprőnyél, vagy a' főzőkanál' legkissebb nesztét hallotta; fogait vicsorgatva kiszökött az ajtón.

Mentől tovább nyögött Rip a' házaselet' nyűgében, annál rosszszabbul folytak dolgai, a' mellett hogy a' kaján indulatot az idő ritkán teheti nyájasa, a' nyelv szűrő fullánkját mindinkább szokja hegyesíteni. Rip elejintén, ha nője' zordonsága házából kiüz-

te, vigasztalást, menedéket a' helység alacsony csapszéke lóczáján össze-gyűlni szokott bölcsek klúbjában talált. A' csapszék' czimere III-ik György Királyi Ő Felsége' veresre mázolt képe volt. Itt szoktak a' férjfiak hosszú nyári nap közt az árnyékban üldögélni, a' falu pletykáiról feleslődni, semmiről álmos hosszú történeteket beszélni. Azonban hány Státustanátsos sokat adott volna azért, ha ezen falusiak' mély bölcsességű beszédét hallhatná; kivált ha történetből valamely általútagától holmi régi újságlapokat kezekhez kaphattak, midőn a' tudákos, gyors mozgású törpe oskola-mester *Van Bummel* az újság foglalatját gondosan elhabogta előttök; minő tüzzel vették meg valamely nyilvános dolgot környülállásain, következesin, midőn az több hónapok előtt minden nevezetesség nélkül megtörtént.

Ezen gyülekezet' itélet tétele átaljában *Beeder Miklós*, egy megkorosodott lakos' gondolkozás módjától függött. Ő reggeltől estvélig a' csapszék' ajtaja előtt ült, csak annyit mozgott, mennyi szükséges volt, hogy a' fa-árnyékában ülhessen. A' csapszék körül lakók napórának tarthatták őt; mivel üléséből láthatták a' nap' járását. Igaz ugyan, szavát hallani ritkán lehetett, mert ő szünet nélkül dohányzott. Pártosai ugyan, (mert mellyik nagy embernek ne lennének pártosai, és ellenségei) *Beeder*, ha egy szót se szolt - is, viséletéből vélekedését értették. Ha az előtte elolvasott tárgy neki nem tetszett; erősen dohányzott, rövid de vastag füst masszát bocsájtott - ki száján; ellenben ha tetszését megnyerte, nyájasan, és halkal fújta maga előtt a' füstöt, vagy a' pipát kivette szájából, és a' dohány-gőzt bodrosan bocsájtá óra előtt fel, vagy nagy reátartósággal fejével egyget bukkantott.

De ezen bölcsek' tisztos gyülekezetéből-is kitudta végre *Ripet* nyugtalan nője üzni, nagy robajjal fel-

bontá a' társaság' szent csendét, az érdeemes tagokat mind legyalázta, még *Beeder Miklós'* méltóságos személye sem volt ment az erőszakos aszszony' nyelve hegye előtt, őt mint férje elrontóját, dologtalan lomhává tévőjét dühösen vádolta.

A' szegény Rip illyenkor kétségbe esve, hogy házánál a' kellemetlenségeket, csipkedő pirongatásokat kikerülhesse: puskájával az erdőre ballagott, valamelly ledült fa törzsökére ült, 's ha valamit vadásztáskájában talált, üldöztetése bajtársával híven megosztotta. Szegény Volf! sohajtá Rip illyenkor, valóban gazdaszszonyod kutya-modon bánik veled; de légy békével jó állat, míg én élek, segíteni soha meg nem szünök. Az eb illyenkor hízkelve csóválta farkát, értette ura' gondolatjait, és ha a' kutyák illyenkép fejezik - ki sajnálkozásokat; úgy bizonyára Volf is szánta szivéből urát.

Rip így vándorlása közben eggy őszi-nap' az evét-vadászat alkalmával gondatlanul a' *Kaatski-hegyek'* legmagosabb domborodására mászott. Fegyvere olykori pattanása bontá csak fel a' zengeteg erdő' mélycsendét. Lehegve, elfáradva leheveredett már délután a' hegy' füves oldalára. Innét messze láthatott az iszonyú nagy fás vidékre. Távolságban folyt előtte a' méltóságos *Hudson'*, más oldalról leláthatott a' hegy' mély torkába, a' hol vadonan, durván több letöredezett fa és szikla darabok örökös nyugalomban heverték; gyengén világíthatott ide csak a' lenyugvó nap vissza-vert fényje. Leheveredve maradott ő itt gondatlan álmélgodásban, estve lett, a' hegyek' meghoszszabbodott árnyéki homályosá tették a' völgyet, látta Rip, hogy míg a' faluba ér igen setét fog lenni, mély sohajtás nyomult-ki szorúlt mejjéből, nője' háttartalan haraga juta eszébe.

Midőn épen fekte' helyéről leakart menni, a' távolságban nevét kétszer kiáltani hallotta, körül nézte

magát, de egy által repült varjún kívül senkit-sem látott. Képzetele játzóságának vélte a' kiáltást, tovább lépdegélt; de nevét ismét az estvéledő égben kétszer hangzani hallotta. Volf' szöre felborzadt, vinnyogva, halkal morogva ura' lábaihoz sompolyodott, félve tekintgéltt le a' völgybe. Rip szorongató iszonyatot érzett szívében, meredt szemmel vizsgálta a' völgyet, míg végre egy, a' hátán viselt terh miatt meggörnyedett csudás termetet a' kösziklán felfelé feléje mászni látott. Csudálkozott ezen pusztá vadonban még embert is látni; de mivel továbbá azt vélte, hogy valaki a' szomszéd vidékből lenne, ki segedelmét kívánja, lesietett hozzája.

A' jövevény' furcsa termete Rip' csudálkozását még inkább nevelte. Ez egy vastag erős legény volt, torzonborz haj, ősz bodorszakál fedte a' nagy főt. Gúnyája régi hollandusz szabású volt, izmos vállán valamivel megtöltött nehéz hordót emelt. Ripnek intett, jönne közelébb hozzája, lenne segítségére. Rip a' jövevényt ámbár irtóztatónak, gyanúsnek találta, de segítségét még sem tagadhatta-meg tőle, és így lassan egymáson segítve, a' terh viselésben egymást felváltva a' mély útról, a' melly kétségkívül egy zuhánónak száraz medre volt, felbotorkáztak. Fáradságos útjokban Rip olykor az előtte kitért mély nyílásból kihangzott, messze eldőrdült a' menydörgéshez hasonló morajt hallott. Meghökkennt ilyenkor, de ha felgondolta, hogy a' hegyek közt gyakran megtörténhető szélvész zaj lehetne, megnyugott szívében, tovább ballagott. Minekutánna a' völgy torkolatját áthágnák egy amfitheátromhoz hasonló, meredek szirtekkel körül vett, lekonyult fák ágaitól befedett üregbe értek. Innét csak némellykor pillanthatni a' kék égre, vagy az estvéli lengő felhőkre.

Ha csudálkozott-is Rip, miért hozzák-fel a' tele hordót a' vadon erdőbe; de azt kérdeni a' jövevény'

különös furcsasága végett, bátorsága nem volt, egyetese szólva mászkáltak.

Az amfitheátromban léptekor csudálkozást okozó új tárgyakat látott, a' barlang közepén tekézett egy társaság. Mindegyik külföldiesen volt öltözködve, egynehány rövid Vamszot, mások Janklit, övökben hosszú kést viseltek; nadrágjok, mindnyájoknak igen bő bugyogó volt. Egyiknek ábrázatja széles, a' másoknak nagy feje, a' harmadiknak pislá sertés szeme volt. Egyiknek ábrázatja merő órból állott, a' másoknak álcsonjtja kidomborodott volt, mindegyik fején czúkor-süveg forma kalap kicsin veres kakastallal. Szakálljaik külömbféle színű, állású volt, egy köztök előjárónak tetszett lenni. Ezen tekintetes, ragyás ábrázatú öreg úron széles paszomántos Vamsz volt, teste kövér, derekán széles öv, kalapja hegyesebb a' többinél, kakastalla - is sokkal nagyobb volt. Ripet ezen csudálatos tekéző grup' Tiszteletes *van Schaik* a' falu prédikátor' szobájában függő öreg flamländi képre emlékeztette. Azon képet a' gyarmat szállításakor még a' Hollandusok hozták által a' tengeren.

Rip leginkább megütközött azon, hogy a' társaság ámbár szembetűnő jó kedvel vígadozott, mégis mindnyájan komorak voltak, mintha közülök az örömben részt senki nem venne. Mély csend volt a' gyülekezetben, ennél melancholikusabb társaságot Rip soha-sem látott, csak a' teke gördülését lehetett hallani; de ez menydörgő robajjal áthatott a' hegyek legmélyebb völgyein, szikláról sziklához ütődve rettentetes zúgást okozott.

Midőn Rip a' múlatókhöz közelednék, mindnyája megszűnt játszani, szobor meretségű tekintettel, olly ijesztőn, olly fénytelen ábrázattal néztek reája, hogy szíve ijedtében, akadozva vert, térdjei hajladoztak, majd elájult. Utitársa ezalatt kiürité a' hordót, erős pálinka völt benne, nagy üveg-poharakba szűrte,

intett Ripnek, hogy szolgáljon a' társaságnak. Rettegve, félve engedelmeskedett Rip, amazok pedig felbonthatatlan halgatással szürcsölték az italt, ismét a' játékhoz fogtak.

Rip' félelme lassanként múlni kezdett, szíve szorongatása könnyebbedett, ha senki reá nem figyelmeze, egyet kettőt kortyantott. Az italizét ő gyalog fenyő-magból főzött szeszélyhez hasonlónak találta. Az ő természete már születése óta szomjas volt, nem csuda tehát, hogy az edényekben gyakran betekintgért. Egy korty után a' másik, míg elvesztvén minden eszméletét, szemei kápráztak, feje hajladozott, előtte az egész társaság keringélt, míg végre lábáról leroskadott, 's mély álomba merült.

Felébredésekor Rip épen azon hegy lapon feküdt, honnét a' törpét feléje jönni látta, szemeit az álomtól kitörülgeté, a' legtisztább feljöttében látja a' napot. A' közelbokokban vigan hangicsáltak a' fúrge madarkák, a' sas magosan lebegett a' tiszta levegőben. „Vallyon itt aludtam volna az éjjel” mondta ő magában, de vissza-émlékezvén a' múlt éji estére, gyanakodása megszűnt; mert a' hordót czipelő törpe, a' hegytorok, a' szörnyü sziklák közt lévő vad magányos barlang, a' komolyan tekéző társaság, az üveg-edények eleven képben voltak előtte. „Az az átkozott teli edény, sohajtá magába, mikép megártott, hogyan menthetem magam feleségem előtt?”

Puskája után nyúlt, de a' jól megolajozott fegyver helyett egy rozsdás csövüre talált, azt vélte, hogy a' tekéző társaság tréfából puskáját kicserélte. Volf sem volt mellette, nem láthatta sehoh, elejéntén azt gondolta ugyan, hogy valamelly fogoly után iramlott, füttyölt utánna, hívta nevérol; de csak a' sokszorozott

viszhang felelt ujjongatására, kutyája vissza nem jött többé.

Most elhatározta magában mulatozása helyét akár mi módon felkeresni, a' társaság' valamelyikétől hova lett kutyája, fegyverét ki cserélte - el megtudakozni. Felkelt fektéből, tagjait megmerevedve érezte, inai hajlékonyságokat elvesztették. „Itt fekvésem nem jól esett mondá ő, a' nedves föld fájdalmat, a' múlt vígadozások reumatizmust okozott, haj! mit nem kell még szenvednem Vanvinkle aszszonyságtól”! Nem csekély fáradsággal lement ugyan a' völgybe, fel-is találta azon völgy-torkolatot, a' mellyen a' törpével a' tekéző helyre ment; de a' honnét most legnagyobb csudálkozására egy sebes víz-zuhanatot, egy szikláról a' másokra esve, lehabzani látott, a' barlangot nagy robaj tölté - el. Rip igyekezett a' hegy párkanyozatján lemászni, a' terebély bokrok közt majd a' magasra futó venyegékben, majd a' fagyökereiben fogodzva tört magának útát.

Végre elért oda, a' hol a' barlang' amfiteatrumát a' szikla-darabok nyílásai közt gondolta; de bemenetelre nem talált, a' szirtek' áthághatlan falazati magasan felnyúltak előtte, a' mellyekről a' víz-zuhanat hulláma tajtékozva a' mély mederbe esett, a' honnét még inkább elterjedve tovább tovább hömpölygött. Nem mehetett semmikép tovább, füttyölte kutyáját; de a' varjak' felriasztott krákogásánál nem hallott egyebet, ezek kerengve egyg elszáradt fa-tuskó felett fenn a' levegőben kóvájogva rebdestek. Mi tévő légyen, nem tudta. Dél felé közeledett az idő, hogy reggelre semmit-sem evett, gyomrában érezte; fegyvere, kutyája elvesztén szomorkodott. Felesége elébe menni félt, de a' hegyek közt meghalni, mégsem kívánkozott. Fejét csóválta, szemét az Égre meresztette, rozsdás puskáját vállára vetvén, sziv - szorongatva haza-felé ballagott.

Faluhoz közeledtével sokakkal találkozott ugyan, de egy esmerőssel sem. Ezen ő nem kevésbé álmélkodott, mivel ő az egész környékben esméretes volt. A' vele össze-találkoztak' ruhájok sem volt olyan, a' millyennek ő látni szokta. Mindenki csudálta őt - is, mindegyik ő reája tekintő mosolyogva ajakához nyúlt. Ezt látván ő többszer tudatlanul-is kezével ajakát érintvén, milly nagy volt csudája, midőn tapintásával szakállát lábnyi hosszóságúak lenni találta.

Bé ért a' faluba. Egy csoport esmeretlen gyermek futkosott ott nyomában, a' csintalanok utánna kiáltoztak, ősz szakállára mutogattak, köztök játszótársai közzül egyre sem esmért. A' falu maga-is nagyobbak, népesebbnek tetszett előtte; a' hol azelőtt az épületnek híre sem volt, most több sor házak állottak. Esmeretlen nevek voltak az ajtók felett, esmeretlen ábrázatokat látott az ablakokból kinézegetni. Egyszóval minden tárgy esméretlen volt már előtte. Rip' feje szédelgett, a' világot maga körül megbahonázva hitte. Hogy honnyában légyen, bizonyos volt; mert amoda látszottak a' *Kaatskil-hegy* bércei, ott pedig a' kék távolatban méltóságosan fénylett a' széles *Hudson*. Mindegyik domb, völgy, csermely, úgy, és ott volt, hol az előtt; zavarodását tehát a' Rip a' tegnapi itálnak okozta, elméjét megtérbolyodva lenni gondolta.

Nem kicsiny fáradtsággal találhatott tulajdon házára, néma félénkséggel közeledett oda, minden szempillantatban hitestársa rikoltó hangját hallani gondolta. Háza romlandóban volt, teteje beroppadt, az ablakok összszetöredeztek, az ajtók sarkaikból kiestek. Egyg eléhezett kutya, Volfhoz sokban hasonló sompolygott az udvarban. Rip azt nevéen szollitá; de a' kutya morgott, fogait vicsorgatta, elfutott. „E' már „valóban barátságtalan fogadás — sohajtá magában, „még a' kutyám-is fut már előttem.”

Rip a' szobákba lépett, a' mellyeket, hogy igazságot szóljunk, Ripné mindenkor csinosan tartott; de most mind elhagyott, össze-rongált állapotban volt. Ezen pusztá magányosság eloszlatta félelmét, feleségét nevééről szóllitá, szintúgy gyermekeit, de senki sem felelt, némán maradtak az üres szobák.

Innét csak hamar távozott, régi menedék helyét, a' falu csapszékét kívánta meglátni; de ezt sem találta többé előbbeni állapotjában. Egy nagy magas faház állott a' régi alacsony helyett, kitöredezett ablakai, kopott kalap és szoknya darabokkal voltak bédugdosva. *Union Hotel. Jonathan Dowlile!* szókat lehetett a' csapszék ajtaja felett olvasni. Az esméretes terebély fa helyet most egy hosszú rúd volt a' földbe ásva, a' hegyében ennek egy veres hálósapkához valami hasonló volt tűzve, ennek alatta pedig több csikos és csillagos zászló lobogott. Rip ezt mind nem értette. A' csapszék' czimjén megesmerte ugyan III-ik *György Király* mejképét, de még ez-is változást szenvedett; a' veres ruha helyett mostan hajtókás kék katona köntös, királyi-bot helyett kard, a' hajportalan fön pedig három szegeletű kalap. *General Washington!* irás volt a' kép körén.

Mint az előtt, úgy most-is, sok nép volt ide gyűlve, Rip közzülök egyetsem esmért, még a' karakter vonások is elváltak az emberekben változva. Az előbbi lassú, béke, és nyugalomkedvellő hely helyett munkás nyughatatlan zajgó kötekedő lett. Rip híjjában kereste szemeivel a' bölcs *Beeder Miklóst*, sehol sem láthatta annak szelid ábrázatját, kettős állát, szép hosszú szárú pipáját. *Bummelt*, az újságlevelet fejtegető oskola-mestert sem láthatta; most e' helyet egy sovány, epekorságú legényke hánytavetette magát, zsebei tele voltak dirib-darab írott papirossal, nagy tüzzel beszéllett a' *polgárok jussairól*, a' *választó*

törvényről, a' Kongresz' tagjairól, szabadságról, 1775 Juliusz 16-kán történt *Bunkershilli ütközetről*, a' mellyben a' sokkal számosabb Angol királyi hadisereget az Amerikai polgárok megverték, és más nemzeti tárgyokról; de az ilyenek Rip' elméjét még inkább öszszébb zavarták.

A' hoszszú ősz szakállú Rip, ro'sdás puskájával furcsa nevetséges öltözetében, a' sok aszszony nyomában, még több kurjongató gyermek, a' csapszék' vendégei figyelmeket magára vonta. Hozzá többen közeledtek, tetőtől fogva talpig vi'sgálták, csudálva bámulták. Az előbb említett hetyke legényke volt az első, ki hozzája tolakodván, félre húzta, fülébe azt súgta, hogy *kinek szándékozna választó szavát adni*; de Rip elbáméskodva semmit sem felelt. Egy másik büszke ifjú láb-új hegyre ágaskodva azt kérdé tőle, hogy *Federalista e, vagy Demokrata?* Rip ezen kiejtéseket épen nem értette, míg végre egy harmadik már koros, bátor, magában elbizott kevély, gömbölyű úr könyökével széjjel lökdösvén minden előtte állót, csipőjére támasztván könyökét, mintha éles szemével Rip' szivéig akarna látni, csúcsos kalapját szemére csusztatván, rövideden de durván, azt kérdezte: „Micsoda járatban vagyon, puska miért vagyon a' vállán? miért csődít annyi embert maga után, miért tész a' választásnál akadályoztató lázzadást? „Jaj Uram — kiálta Rip, nyughatatlanságot tenni épen nem akarok, béke szerető ember vagyok én, hív jobbágya *György Királynak*, kit az Isten sokáig éltesse!” — „Éz egy Torry — Spion szökevény, elinnét vele!” kiálta a' sokaság — nagy bajjal tudta a' csúcsos kalapú Úr a' zajt lecsillapítani, és midőn még tiszser büszkébb ránczba szedte volna ábrázatját, trécselő hangon kérdé Ripet; mi járatban lenne, mit keresne itten? De a' szegény alázatosan csak azt állitá, hogy neki semmi rossz szándéka nem lenne, egyuehány jó esme-

rősei, szomszédjai megtekintésekre jött ide, kik a csapszék előtt mulatozni már rég időtől óta szoknak.

„Helyesen—szólla a hivatalos Úr—nevezd őket?”

„Rövid gondolkodás után kezdé Rip: „Hol vagyon *Beeder Miklós?*”

Halgattak mindnyájan, végre a sokaságból megszóllamlott egy, vékony hangon mondá. „Micsoda *Beeder Miklós?* ő már tizen-nyolcz esztendő előtt meghalt, oda van, elis temettetett becsületesen, a sirjához tűzött keresztfa mindent nyilván előad, mi történt véle életében.”

„Hol vagyon tehát *Brom Dulher?*” kérdé tovább Rip.

„Ez a háború kezdetén a hadi-sereghez ment — szóla egy másik — némellyek azt állítják a *Stoney point* ostromlásakor elveszett, mások pedig azt hiszik, hogy ő egy nagy tengersizlévzskor a vízbe fulladott; nem jött többé vissza, annyi bizonyos.”

„Hol vagyon *Bummel* az oskola mester?”

„Ez-is a csatába ment — volt a felelet — híres *Militz-hadivezér* lett, most a *Kongreszben* ül.”

Rip szíve szorongatásba jött, midőn annyi változásokat hallott. További tudakozódásai csudálkozását, még inkább nagyobbíták; mivel szörnyű nagy idő hézakot vett észre, ezen felakadott egészen elméje: *Háború — Kongresz — Stoney pointi ostrom — Militz-hadivezér* 's a t. esméretlen tárgyak voltak előtte, nem mérészlett tovább tudakozódni, hanem elkeseredve felkiáltott. „Nem esméri közülletek senki *Rip van Winklét?*”

„Mit? Rip van Winklét? szóllanak többen, azt igen-is, amoda áll ő a fához támaszkodva.”

Rip hirtelen oda tekintett, és valóban önmásáát látta ott, úgymint ő volt, minekelőtte a hegyek közé mentt, olly lomhán, rongyosan volt öltözve mint ő. Rip most már egészen magán kívül lett; önvaló-

ságán kezdett kétségeskedni, már majd elhitte, hogy ő nem Rip, hanem más valaki lenne. Zavarodása közt kérde őt a' csúcsos kalapú: „No mond-meg hát valahára ki vagy? hol születél?”

„Azt az Isten tudja, — szóla Rip megfélemedve — „én nem vagyok már többé én, már most tudom más „valaki vagyok; mert a' mi én voltam valaha, az amo- „da áll, az viseli az én valóságomat. Még ugyan teg- „nap estve én magam voltam én, de elszenderedvén „a' hegyek közt, puskámat elcserélték, minden va- „lóságom elváltozott, most már ki légyek, nem tu- „dom.”

Egymásra tekintett az ott álló gyülekezet, újakkal homlokokat érintvén egymásnak értésökre adták, hogy a' jövevény esze helyén nem lenne, fegyverét-is roszszal azért cserélték-fel, nehogy magában vagy másban valakiben kárt tenne. A' csúcsos kalapú pedig megboszszankodván onnét eltávozott. Ez alatt egy csinos, ürge menyecske is a' csudálatos embert látni kívánván, keresztül tört a' sokaságon, csecsemős gyermekét karján tartotta; ez megijedvén a' szakálos Riptől, sirásra fakadott. „Csit-csit kicsiny Rip — szólla az anya: helyes bohócska, az öreg meg-nem esz téged.” A' gyermek neve, a' menyecske külseje, szava hangja, új emlékezeteket szült Rip' zavart elméjében. „Mi a' neved jó aszszony?” kérdé nyughatatlankodva, „*Gardinier Judith*” felele az. „Az atyád neve pedig?” „Oh a' szegény ember! — sohajta „*Judith* — az ő neve *Rip van Vinkle* volt, húsz év „előtt elment vadászni, az ólta hírét sem hallottuk, „kutyája nála nélkül jött vissza; ő a' szegény vagy „agyon lötte magát, vagy az Indusok magokkal hur- „czolták, 's megették, senki sem mondhatta soha „valamit bizonyost felőlle, elvesztekor kicsiny leány- „ka voltam.”

„Hát az anyád hol vagyon? akadozva kérdé Rip' félre jobbra, 's balra tekintélt.

„Ez-is meghalt nem igen rég, boszszújában egy vérere megrepedett.”

Ezen tudósítás valamennyire megnyugtatta Ripet, már nem volt kitől félni — örömeben az aszszonyt gyermekestől megölelte. Atyád vagyok én — kiáltá Rip, valamikor a' fiatal *van Vinkle*, most már mint látom elöregedtem, nem esmér reám senki közülletek?”

Mindenki csudálkozott, bámulva halgatott, míg végre egy vénaszszony kilép a' gyülekezetből, jól megnézte Ripet. „Úgy valóban szóla rekedt hangon, ez minden bizonynal *Rip van Vinkle*. Isten hozott régi jó szomszéd, mond-el, hol voltál húsz esztendő óta.

Rip csak hamar elvégezte története' elbeszélést, mivel húsz esztendő nála csak egy éjben múlt-el. A' halgatók szemet meresztettek, csudálva fejeket csóválták, többen nem hitték, mit Rip beszélt, némellyek pedig esztelennek vélték.

Végre elhatározta a' társaság, hogy az épen oda közeledő *van Derdonk Pétert* megkérdeznék, mit lehetne Rip beszédében hinni. *Van Derdonk*, ivadékja volt az épen illy nevű történet-írónak, ezen tartomány' történetéről írt-is ő valamit. Péter a' falunak legkorosabb lakosa, jól esmérte az egész vidéket, annak csudás esetit, álmétkodást gerjesztő regéit újain tudta előszámlálni. Péter azonnal reá-is esmért Ripre, ennek csudálatos esetét hihetőnek állította. Egyszer'smind elhitette a' gyülekezettel, hogy a' *Kaatskil* hegyek tele vagynak illy történetekkel, az őse-is tészén többről írásában említést. Péter még azt-is bebizonyította, hogy a' híres *Hudson Henrik* (az illy nevezetű tartomány' és folyó-viz' feltalálója) minden húsz esztendőben hóld-újulásakor egész hajós

népével ünnepet szokott ülni ; mivel neki a' végzéstől megvagyon engedve, hogy ő a' nevét viselő tartomány' és folyó-víz' bódogságára vigyázzon. Péter atya is látta ezen hajós népet régi hollandus köntösében a' hegy barlangjában tekét játszani, önmaga is hallotta már egy szép nyári-délután, a' kigördített teke' zör-gését.

Hogy ezen hosszú történetet rövideden vége-zük, a' gyülekezet szét oszlott. *Judith* magával vitte atyját. Rip vejében könnyen reá - esmért azon gyer-mekre, ki leginkább szeretett hátán nyargalódnai. Ez egy vig, erős földmivelő volt, háza, gazdagsága ta-karos, a' legjobb rendben állott, ipát szerette, min-denkor ápolgatta. A' mi pedig az öreg *Rip van Vinkle* fiát, és örökösét illeti, e' hasonló volt mindenben atyjához, ennek tulajdonságai reá átszállását-is minden viseletében bebizonyította. Az öreg Rip ismét a' régi lett, előbbi szokásait hiven követte, hajdani társaira sokakra talált; de mivel ezek nem a' legjobb állapotban voltak, azért a' vagyonosabb fiatal korbéliekkel in-kább társalkodott, ezek' szeretetét csak hamar meg-is nyerte. Mivel veje házánál dolgozni neki szükséges nem volt, azért régi henye helyét, a' csapszék lóczá-ját ismét elfoglalta, és így ő a' falu Patriarchája lett, őt mindenki, mint a' háború előtt élt tisztos régisé-get nagyra becsülte.

Sok időben került az, míg ő a' mostani beszéd módját tulajdonává tette, és azon elaludt húsz esz-tendő alatt történt eseteket megérthette, u. m. hogy zendülés, háború volt, így ők az Angolok' jármát nya-kokról lerázták, ő pedig III-ik *György Ő Felsége'* hív jobbagyából az *eggyesült Státusok'* szabad polgára lett. Rip egy átaljában nem volt politikus, a' Státus

változásai őt kevésben illették; de előtte volt mégis egy ollyas Despotzia, a' mellytől ő irtózott, mellyben ő sokáig nyögött, honnét megszabadulásának ő felettébb örült, úgymint: a' házas élet' jármától. Mert már ő a' háztól azabadon' ki 's bé járhatott a' nélkül, hogy felesége kegyetlenségétől legkisebbet-is kellene félni. De mihelyt megholt hitvese' nevét halotta, elnem múlászhatta fejét csóválni, vállát vonogatni, szemeit az Égre emelni. De ezek nem megszomorodása, hanem sorsához bizakodása és nyügből megszabadulása' bizonyos jelei voltak.

Rip elszokta csudaesetét minden vidékinek beszélleni, a' ki csak *Doolizle Úr' Hoteljában* bétért, eleinte észre lehetet ugyan venni, hogy előadásában mindenkor más-más tárgyakat kevert, jele hogy álmából nem rég ébred-e fel; de későbben egyformán beszélt-el mindent. A' környékben minden férjfi, aszszony, öreg, fiatal el tudta *Rip van Vinkle'* csudás történetét könyv nélkül beszélleni. Sokan ugyan mindenkor kételkedtek a' dolog valóságán, és azt merték állítani, hogy Rip nem volt akkor eszén, így bajosan lehetne beszédének hitelt adni. A' régi Hollandus lakosok azonban egész kiterjedésében hiszik az esetét. Még most-is hallani állítják sok nyári délután a' *Kaatskil* hegyek közt *Hudson Henrik'* menydörgéshez hasonló tekézése' moráját. Azok pedig, kik a' páros élet' gyötrő nyügében sohajtnak, szív szakadva ohajtják, bár-csak tudhatnának Rip van Vinklét megtébolyító, húsz évig tartó alvást varázsoló italból hörpenteni.

KISS KÁROLY.

(Folytatása következik.)

11.

A' Néger Rabszolgák sorsa egy példában.

A' Miszsiót segéllő Drezdai Eggyesületnek harmadik évi Tudósításaiban, Sierra-Leonába (Áfr.) küldetett Miszszionár Beckauer által, egy Négernek következő viszontagságai közöltetnek azonképen, mint ez maga neki azokat Londonban 1823. elbeszélte.

Én (így szóll a' Feketének tudósítása Beckauer Maszszához intézve,*) a' Bambai Király' fija vagyok. Atyámat, Anyámat még harmad évi koromban elvesztettem. Eggyik testvér-bátyám, ki Királlyá lett, nevelt tizen-hatodik évemig. Ez idő tájban bátyámnak, valamelly aszszony miatt, más Királlyal háborúja támadott; meg-győzetett és futnia kellett. Bátyám maga-is számos háznéppel lévén, átallottam neki tovább-is terhére lenni; azért elköltöztem Banjánba, hol egy másik bátyám lakott. Itt a' Király befogatott és rabszolgaképen elárúlt eggy embernek, ki nek osztán mezejét éjszakánként az elefántoktól őriznem kellett. Ez az élet-mód nekem nem tetszett, azért eltökélém magamat, Bambába, ez idő alatt ismét Királyságára jutott bátyámhoz, vissza-térni.

*) Maszsza, Négernek nyelvén Vallás-tanítót jelent.

De fele útamon bizonyos Hadi-vezér' foglyává lettem, ki engem nem sokára, valamely Scláv-kereskedőnek egy kapocsért eladott. Ez elhurczolt Le városának piaczára, és ott fél-mércze sóért elcserélt. Most jutottam egy Országba, mellynek neve Sobembeg, hol sok egyéb Sclávokkal a' Ning folyamon ladikokra ültettek. Mentünk közben néhányat közülünk leöldöstek és megettek; de engem a' jó Isten megtartott. Holmi, előttem esméreilen helyen viszont sóért árúttattunk-el; azután pedig egyszer néhány avult ruha-darabokért. Már a' szorultság és inség miatt nagyon el-erőtlenedtem; 's midőn ekkor engem és némely más bal-sorsosimat egy rét felé útnak indítani akartak; lankadtság miatt földre rogytam. Az Uram, vigasztalásul, jól pofon vágott, és bizonyossá tett, hogy lefogna öletni nem sokára. Akkor még inkább sirásnak eredtem; de odább kellett mennem vele, míg nem elérttünk egy erdőt, mellyben az éj beborulásakor vásár tartatott. Az erősek és élénkek közülünk mindjárt találtak vásárlókat, nekem sokáig várnom kellett, míg nem végre hozzám vetődött egy férjfi ember, ki valami kevés sóért megvásárlott 's magával lakásához elvitt, Cocosz-dióval élesztett, és mihelyt viszont erőmre kaptam, újra el-árult. Új Gazdám azonban csak hamar tovább adott rajtam. 's most olly városba verődtem, hol testvér-bátyámnak egy fiára akadtam, ki ott valamely Kovácsnál dolgozott. Vigasztalásomra azt értém tőle, hogy itt a' rabszolgákat nem eszik-meg. De, fájdalom! itt nem maradhattam húzomosan, hanem jutottam egy más helyre, hol még megvan az-az iszonyatos szokás, *)

*) Az Ember-evés és az emberhúsnek szinte mészárszékekben árúttatása (Gviánában), az emberekkel való kereskedés, embereknek elevenen megégetése vagy áldozása, az elagott familia - főknék elevenen elásása vagy agyon-ütése

hogy az embereket megemésztik. 'S ez a' nyers nép akkor tartott épen Innepet. Kezeikben botokat tartva, mellyeken az épen most felevett emberek' kaponyái dugdosva voltak, tánczot jártak a' város körül; és én már remegtem a' hasonló sorstól, minemű azon le-öldösött szerentsétleneket érte: midőn örömemre tapasztaltam, hogy senki-sem vásárol- meg. Végre, miután gazdáim így sűrűen változtak, és majd sóért majd viselt ruhákért 's t. effélékéért elcseréltetem: kerültem kezeibe egy embernek, ki elég jól bánt ugyan velem; de utóljára ő is megint kevés puska-porért oda adott. Ekkor újra sok külömbféle kezeken menvén által, lettem Sclávja egy Haszon-bérlőnek, ki telyes emberséggel tartott, jószágán velem dolgoztatván. Hanem egykori nap, az a' szerencsétlenség értt, hogy egyik lábomon sebet ejtettem; 's az én jó Uram at-

(mint hajdan a' Ceos szigetén, Joulis Város' lakosai, ma pedig a' Hottentoták között); mind ezek, való, hogy iszonyatos szokások, az emberiséget egészen megtagadó cselekmények, és idő-korunknak árnyékos felire tartozandó gyászos dolgok. És vajha ezeken kívül több ilyenek ne találkoznának a' Nap alatt. De fájdalom, vannak még több illy iszonyatos szokások-is! Csak egy párt említek itten: — Olly tartományok-is vagynak, hol az emberi-nem' szaporodása' ügyében, egy barbar Magisztratusnak tisztvé van téve az, hogy a' természet erányzását bészorítssa vagy fogyaszssa. Formóza Szigetén a' férjfiaknak tilalmaztatik házasodni 40 esztendejek előtt; az aszszony-személyek pedig, midőn 36-dik élet-évök előtt terhbe találnak esni, idétlen szülést eszközölnek, Magisztratus' rendeléséből, ki e' dolog körül olly erőszakkal él, melly mind anyának mind magzatnak életét eggyeránt veszélyezteti. (Ferguson Essai on the History of Civil Society Part. III. Sect. 4.) — Hát a' herelés' gyalázatos manufacturájához mit szálljon az Ember-barát! Fenn áll ez maig-is Felső-Égyiptomban, Siout Városától nem messze, Zawyet-ed-deyr nevezetű faluban, — mellyet pedig niég azon felül nagyobb részint Ke-

tól tartván, ne talán munkára használatlan lennék: eladott egy Scláv-kereskedőnek, ki által Portugallusok' birtokába jutottam, érettem ezek egy vas-rudat adván. Ezek voltak az első fejér emberek, kiket életemben láttam; és nem kevésé ijedtem el megpillantásokra, mert őket hittem még az igazi ember-evőknek. Azon nagy hajón is, melyre vittek; nem különben a' végetlen tenger' meglátásán el-szörnyűködtem. Mert az utóbbit még az előtt soha nem láttam; az első szinte megfoghatatlan volt előttem, hogyan úszhatik illy roppant ház. De még szorongatóbb lett félelmem, midőn a' hajó-fedélre leültettek, és két fejér ember, kezeikben késsel hozzám járulván, azzal fejem körül hadoráztak. „Most véged van!” fo-háskodám magamban, mert azt véltem, hogy le-akarnak vágni; de nem követtek-el rajtam egyebet, minthogy hajamat le-nyirták; melyre elvittek szoros helyre a' fedél alá, hol már sok Feketék voltak, és

resztyének laknak. Innét szolgálnak heréltekkel (Eunuchen) szerte-széllyel minden Török-tartományokba. A' gyalázatos munkát (melly ott helyben és az egész tájon is útáltatik) Coptus Szerzetesek viszik végbe. A' melly Ifjúrabszolja 300 piaszterre becsültetik; mi után ez operatiót kiállotta, ezeret ér ott helyben is. Melly töméntelen nyereség elfojt minden szánakozást. Esztendőnként 150 herélt készül. Mindazáltal ezt a' szokást a' legújabb időkben, mind Egyiptomban mind Syriában, már igen hagyogatták; mivel ezen tartományokban, a' herélteket tartó emberekre felette nagy figyelem van; e'féle fény-üzés t. i. csak Dúsgazdagoktól telhetik, a' kik pedig Muhamedanus országokban egyébként is kisértő tárgyak a' Fejedelmek' kapszóságára nézve. — Winkelman szerint, az ember-herélés is a' régi idők' maradványa. Gyakoroltatott különösen a' Lydiaiaknál, kik még az aszszonyokon is végbe-vitték azt a' rút operatiót, kiket azután nyírett hajjal járattak a' különböztettek-meg a' tisztességes aszszonyoktól.

kik között szintén egy földimre is találtam. Még azon reszketve minden tetemimben, kérdezém ettől, valyon miféle emberek volnának ezek a' fejérek. Azt felelé, hogy ő sem tudja; de hihetőleg a' vízből jönnek. „S azután mit csinálnak velünk még majd? Kérdezém „továbbá. Aligha meg nem esznek,” lön a' felelet. És ezt én aunál könnyebben elhittem, mivel semmi mód' el-nem gondolhattam, mi egyéb célból zárának-be olly szoros helyre, hol enni elég bőven kaptunk; — minden bizonynal olly célból, gondolám, hogy elébb ott meghízaljanak. Egy közöttünk találkozó Fekete végre ki-ragadott belső szorultságinkból. Értésemre adá, hogy ő már volt Portugall-Országban; és tudja, hogy a' Fejérek, embereket nem esznek, hanem dolgoznunk, — azt kell számokra. Egy kis időre ez nagy vigasztalásul szolgált nekem; de, mikor csekély idő haladtával lábainkra nehéz békókat vertek, ismét nagyon neki szomorodtam, 's bizonynal hittem, hogy végem lesz. Azonban a' Fekete, a' Fejérek' parancsolatjára, biztatott, lennének nyugodt elmével, mivel az e'féléket csak az Anglusok miatt cselekednék, ugymint kik felette gonosz emberek, és ha reánk találának, nagy tüzökkel özsze-égetnének. Ez a' hir megint inkább csak új töprenkedésbe döntött. Eggyik reggel tehát, midőn a' fedélen illy örök félelemben volnánk az Anglusok és nagy tüzök miatt; a' Fejérek' eggyike csak nézgélt ám valami üvegen által, fejét meg-meg rázta, lábaival tombolt, és megparancsolta, hogy a' békókat rajtunk szorosabbra vegyék; és vigyenek ama' lyukba a' fedél alatt. Mi után itt néhány órákig feküdtünk és féltünkben lélekzenis is alig merészeltünk, hirtelen rettenetes lárma ütött ki a' fedélen. Utánna ismét csendesség lett, 's a' mi zár-helyünkre szolgáló ajtót megnyitották. A' Fejérek többen-is hozzánk alá-szálltak, velünk kezet fogtak, mondogálván „jól! jól!” és lánczainkat leszedték,

mellyeket azonnal a' Portugallusokra kötöztek. Ezek Anglusok voltak, édes Maszszám! kikről nekünk azt mondották, hogy majd elégetnek; holott rajtunk semmit végre nem vittek, csak mind egyre azt szórták „jól! jól!” és vizet innunk untig adtak. Ezen Anglusok' egyike, arczámat meg-veregette, arra a' dologra állított, hogy főzzek fekete Atyámfiainak. Ezt naponként kellett tennem, valámig a' Scláv-hajón tartattunk, — és tettem örömet-sis.

Látod ezekből, Maszsza; hogy engem az Isten kivezérlett Országomból és hazámfiain közzül a' rab-szolga-hajóra. Azután elküldé az Anglusokat, és engedé talánnom kegyelmet. Ő sok jót tett én velem, és fija által szabadított a' pokoltól. Ő neki legyen tisztesség mind-örökkén.

Azután (folytatá beszédét a' Néger,) az Anglusok Szierra-Leonába vittek -el, holott ismét szakács lettem. Free-townban *) partra lépén, legott 3 héti voltam maradós; mikor mindnyájan felruházkodva ide Regents-townba hozattunk.

Eddig a' valódi Keresztyén-segítség által megmenekedett Fekete. — Kinek ne éledeznék szíve a' pusztaság' e' nyomorult fijának kegyes Hitén? Ki ne óhajtaná mind azon Intézetek' virágzását, mellyeknek tiszta célja, embereket megemberíteni?

Azon kérdésre, vallyon azelőtt ő is evett e ember-húst, a' Néger így válaszolt: „igenis ettem, — minden honnosim esznek azt, — és ha ki ellenkezőt akar elhíttetni maga felől, hazudik. Midőn nállunk valamely Király a' másikkal háboruskodik, a' hadi foglyok' fejeik le-üttetnek; ekkor a' Győztesek dob-szóra tánczolnak a' holt-testek körül. Mikor elfáradtak, azokat tűzön megsütik és elköltik. Én egy Királyt

*) Oly. frí-taun, szabad Város; Angl.

esmerék, kinek sok gyermekei voltak. Ez mindég a' Sclávokat vásárolta, öldöste és sütötte gyermekei' számokra való táplálékul. Ezt én magam láttam; mert abban az Országban laktam."

Mindezekből a' szerencsétlen Feketének viszonytagai és szenvedései megértethetők már eléggé. De ő még ingyen sem mondotta-el mind azt, a' mit kiállott. Nem említette nevezet szerint a' sok sebeket, mellyek testén a' számtalan bélyegzés miatt okoztatnak. Tudniillik mind azon tartományokban, hol Néger-rabszolgák találkoznak, legalább az Amerikaiakban *), az illy szerencsétlenek megbillyegeztetnek. Melly munka az Antillákon imígy szokott végbevitetni: A' billyeget, melly vékonyra lapított ezüsből van, megtüzesitik, és reá nyomják vagy a' kéz karokra vagy vállokra, mellyeken előre a' bilyeg' helyét zsirral bekenték, és olajba áztatott papiros-darabbal beborították. Az illyen billyegzés által a' bőr kevésbé felkél, és a' jegy soha el-nem múlik. A' több ízben eladott Négerék és Négernék immár testöknek ezen részein olyanok, mintha tätovirozva volnának; mert természet-szerint mindenegy tulajdonosnak külön-külön billyege van.

Az ember-adás-vevés' manipulátziója körül pedig, többek közt, az nevezetes, hogy a' Néger-kereskedők az ő rabszolgáik' árúba - bocsátását szintén nyilvános újság - levelekbe - is beiktatják. Így az Éjszak-Amerikai városban Charles-townban kijövő, és *City Gazette* czímet viselő Anglus Újság-levél legközelebb az 1828. Jan. 10-ik datum alatt, az itt következő hír-adást közlötö:

***) Az Amerikai Tartományok között egyedül Mexico az, mellyben Néger-sclávok nem találkoznak.

„Jövő Szerdán, ugyint Jan. 16-án Baker Cal-
 „vinnál, kótya-vetye által, készpénzel fizetésért, kö-
 „vetkezendő dícséretes Négerék fognak elárultat-
 „ni: u. m.

„Cain, jeles Házi-szolga és kocsis, 20 esztendős.

„Rachael, tökéletesen kitanult Szakács, 35 esztendős.

„Hetty, jóra-való házi gyermekőcze, 15 eszt.

„Mózses, futó-gyermek, 14 eszt.

„Lóra, valami nagyon jó tulajdonságú személy,
 „derék szakácsné és szolgáló; öt gyermekeivel
 „egygyütt.

„Azután eladni való lesz egy Mulatt - leány,
 „17 esztendős, jeles varró, egyszer'smind szoba-
 „leány; továbbá egy jó szoptató dajka; végre egy igen
 „dícséretre méltó sereg mezei Néger, szám szerint
 „120-an, rizs- munkáláshoz szokottak; van közöttök
 „jó fűrő-faragó, fűrészelő, szántó, hajókázó ember.
 „Ezen sereghez tartoznak még 51 tele kezek (az - az
 „legszebb időkorú emberek), huszonhata 11 — 19,
 „tizenhároma 8 — 11 esztendős, — és csak igen kevés
 „számú vén Négerék vagynak közöttök.”

E. I. P.

12.

Válogatott Darabok az Ánglus Szemlélő-
ből. Időnkre 's Hazánkra alkalmaz-
tatra egy Társaság által.

I.

*A' Kiadó személyének és természetének
megesmertetése.*

Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat.

Horat. ars poet. V. 143.

Nem lobbant olly lángot, mellynek füst a' vége,
Füstből lessz itt a' tűz' tartós fényessége,
Hogy utóbb a' sok szép eltöltsön tsudával.

Sokszor tettem azt a' jegyzést, hogy az olvasó ritkán kedvell-meg valamelly könyvet, mig nem tudja, ha annak írója fejr-e vagy fekete, víg kedvü-e vagy kedvetlen természetű, feleséges - e vagy nőtelen 's még több e'féle nevezetességek, mellyek a' munka' helyesebb megértésére felette hasznosok, tudtára nem adatnak. Ezen minden olvasókban olly természeti újság kívánást szándékozom mindjárt eleinten kielégíteni, 's azért azon személlyekről kik ezen munkán dolgoznak némelly tudósittásokat közlök. Minthogy pedig az össze-szedés' szerkeztetés' és jobbitgatás' terhe én rajtam fordul-meg, azért illendőnek tartom a' magam történeteinek kezdeni.

Én Szala - Vármegyében egy nemes Helységben születtem, hol őseim már Nagy Lajos idejétől fogva köz birtokosok voltak. Rokonimtól azt hallottam gyermekségemben, hogy az Anyám midőn velem három hónapi viselős volt, azt álmodta; hogy birót fogna szülni. Nem tudom onnét származott-e ezen álom hogy az Atyám Nemes Biró volt, vagy onnét, hogy akkor familiánk egy processussal vesződött; mert nem vagyok elég hű az azt hinni, hogy valamely reám várakozó méltóságot jelentett volna; jóllehet szomszédink erre magyarázták. Az a' komolyság, melyet már mint tsetsemő mutattam az Anyám álmának tellyesedést látszott ígérni. Mert ettől magától hallottam, hogy semmiféle bábjátékokat nem tudott velem jól megszerettetni.

Gyenge koromnak egyéb történeteit, minthogy semmi nevezetést sem foglalnak magokban hallgatással elmellőzöm. Egész gyermekségem' idején akaratosnak és komornak tartattam; de Mesteremnek igen kedvében voltam, ki azt szokta rólam mondani, hogy talentomaim jelesek és sok jót ígérnek. Alig mentem belsőbb oskolákra, midőn mély halgatásom által magamat megkülömböztettem; mert azt kivévén a' mit az oskolai gyakorlásokban szóllanom kellett, alig szóllottam nyoltz esztendőök alatt száz szót; 's valóban emlékezem, hogy valaha egymás után három tellyes mondás jött volna - ki számból. Mig az Universtításon voltam olly nagy szorgalommal tanultam, hogy kevés nevezetes könyvek találatnak a' régi és újjabb tudós nyelvekben, mellyekkel meg-nem ismerkedtem volna.

Az Atyám' halála után külső országokba szándékoztam utazni, 's elhagytam az Universtítást, ollyan hirem lévén, hogy egy tsudálatos természetű fiatal ember, de a' mellett elég tudós volnék, ha tudományomat mutatni akarnám. Az esmereteknek kimond-

hatatlan szomjúzása Európának minden tartományait megjáratta velem, mellyekben valami újjat vagy különöst reménylettem látni.

Utobbi esztendeimet Pesten töltém, hol most-is lakom, 's a' közös mulató helyeken gyakran megfordulok; de a' hol mind a' mellett-is tsak két vagy három jó barátomtól esmertetem, kikről minden órán különös tudósítást fogok közölni. Nincsen sehol egy mulató helyen is olly özsze-sereglés mellyben gyakran meg-nem jelennék. Néha a' hét választó Fejedelmeknél halgatom a' Juratusok' beszélgetéseit. Más-szor a' Magyar-Casinóban szívok egy pipa dohányt 's egyik mellék szobában húzom-meg magamat, míg a' vendégek magokat külömbféleképp mulatják. Egy hétben egyszer felmegyek Budára a' sétáló helyre, a' Játék-szinben-is gyakran jelen vagyok. Egy szóval, tsak egynéhány embert látok özsze-tsoportozni 's együtt beszélteni, közikbe elegyedem, a' nélkül hogy számat csak egyszer-is másutt megnyitnám, mint barátim társaságában.

Ilyenképen leginkább csak ugy élek a' polgári társaságban mint az emberek' nézője. Ezáltal kicsinyenképt sok hasznos esméretekre tettem szert a' nélkül, hogy valamelly mesterséget üznék, vagy hivatalt viselnék. Jól megtanultam mit kelljen tudni egy katonának, kalmárnak és művésznek. A' házi gazdának vagy Atyának kötelességei egészen esmeretesek előttem, 's a' gazdaság körül ejtett hibákat, valamint más emberek' foglalatosságaiban és mulatságaiban előforduló hibákat-is sokkal jobban észre tudom venni mint azok, kik azokat ejték; valamint a' játszók' hibáit a' körülöttök állók könnyebben észre-veszik mint magok. Semmi felekezethez soha hevesen és indulatosan nem ragaszkodtam, 's ezen tekintetben-is tökéletes részre hajlatlanságot kívánok írásban mutatni; ha csak

valamelly felekezetnek ellenséges indulatja arra nem kényszerít, hogy a' másíknak pártját fogjam.

Ha meggondolom mennyit láttam, olvastam és hallottam; hajlandó vagyok makacs halgatásomat kárhöztatni, 's minthogy nintsen semmi időm sem kedvem azt a' mivel szívem tele van élő szóval élőadni, feltettem magamban, hogy² írásban fogom kinyilatkoztatni, 's magamat míg még élek egészen kinyomtattatni. Barátim sokszor mondották, hogy nagy kár annyi tapasztalást és tudományt a' mennyivel bírok némaságom által eltemetni. Ezen okokra nézve gondolatimat külömbféle tárgyakról tudokra adom polgár társaimnak; 's ha ezeknek ártatlan örömét vagy javát előmozdítom azzal a' belső nyugvással hagyom-el a' világot, hogy nem éltem benne egészen haszontalanul.

Még három fő dolog van, a' mikről semmit sem szóllottam 's a' miket némelly fontos okokra nézve legalább egy ideig magamnál tartok t. i. nevemet életkoromat és lakásomat. Megvallom hogy olvasóimnak minden illendő dolgokban örömet kedvökre járok; de ezen három pontról még most lehetetlen szóllanom, noha jól általlátom, hogy könyvemet kelendőbbé tennék. Ezen három titoknak kinyilatkoztatása kivenne abból a' homályból, mellyben sok esztendőktől fogva élek, 's a' közös helyeken köszöntések' és udvariságok' tárgyává tenne, mellyeket soha-sem kedveltem; mert nekem legnagyobb kín az, ha valaki megszölliit vagy merőn reám néz. 'S ugyan ezen okra nézve titkolom - el ábrázatom' 's ruházatom' mi voltát is, noha nem lehetetlen, hogy munkám' folyamatjában mind a' kettőre nézve fedezek-fel valamit.

Egyébberánt mint minden fontos dolog, úgy ezen munka-is, egy jó barátokból álló társaság által fog készíttetni, kikről némelly nevezetességek mindjárt itt következnek.

II.

Tudósítás a' Kiadónak Társairól.

— — — — Ast alii sex

Et plures uno conclamant ore — —

Nem csak egy beszéll így, hanem mindnyájan ezt
kiáltozzák — —

Társaságoknak első 's legtisztesebb tagja D**** Úr, ki Vas-Vármegyében egy igen régi familiából vette eredetét. Valárik ezen vidéken jártasok, mindazok esmerik ezen Úrnak talentomait és érdemeit. Magavi-seletében 's alkalmaztatásában sok különösségek vagynak, de azokat józan esze okozza, melly szerént csak azért különböz sokakban a' világ szokásaitól, mint-hogy ezeket helyteleneknek tartja. Mindazáltal különösségeivel nem csinál magának ellenségeket; mert sem nem akaratos, sem nem zörgölődő, 's mennél kevesebbet törődik a' módikkal, tzeremoniákkal; annál alkalmasabb azoknak, kik őt esmerik kedveskedni. Gyakran tartózkodik Pesten, hol háza-is van, 's azt mondják, hogy azért mondott le a' házasodásról, minthogy egy szomszédságában lakó csintalan indúlatú szép özvegy megcsalta szerelmét. Ezen kedvetlen történet előtt ő nem csak igen csinos hanem nyalka-is volt, szerette a' mulatságokat 's néha nagy elevensége miatt egyben másban ki-is csapongott. De másfél esztendőől fogva, miolta az említett özvegy vele olly roszzúl bánt, egészen megcsendesedett; 's noha természete a' vígságra hajlandó, még-is már most olly keveset gondol személyével, hogy soha-sem tsinosgatja magát. Ő most ötvenhatodik esztendejében van, nyájas jó kedvű és egészséges; mind falusi jószágán, mind Pesten jó házat tart, nagyon ember-szerető, 's olly lebotsátkozó 's lekötelező; hogy inkább

szerettetik mint tiszteltetik. Tisztjei megvagyonosodnak, tselédjei jó kedvűek, a' fiatal aszszonyok szeretettel viseltetnek eránta és az ifjak örülnek ha társágában lehetnek. Mikor valakihez látogatni megy, az ott lévő tselédeket nevöknél fogva nevezi, 's mindég beszél velek míg a' gráditson lekisérik. Azt-is kell még róla emlitenem, hogy azon Vármegyében, hol jószágai feküsznek, a' Köz-gyűléseken fontos személyt játszik, 's nagy befolyással bír.

A' második rangot közöttünk S*** Úr foglalja-el, ki egy igen nemes gondolkozása, 's minden tudományokban 's azok között a' törvényekben-is igen jártas Tudós. Ezt az atyja, ki szép jószággal bír fényes polgári hivatalokra szándékozott készíteni; de fija, ellene állhatatlan hajlandóságot érezvén magában a' tanulásához és olvasáshoz, egészen a' tudományok' gyakorlására adta magát, 's most is egészen azokkal foglalatostkodik. Mind a' régi mind az új írókkal esmeretesebb mint akárki más. A' könyvek eránt kényesebb izlése van, mint a' millyent a' mi időnk szeret; a' honnét azoknak nagy részök nem tetszik néki. Minthogy a' régiekben 's azoknak történeteiben és szokásaiban felette jártas; azért mindent igen élesen vesz-fel 's szorosán megítél a' mi az ujjabb időkben történik. A' művészek munkáinak megítéléséhez igen jól ért 's a' Szinjátékok' nézésében nagyon gyönyörködik. Tompa eszünek ugyan senkitől sem tartatik; de azt csak meghitt barátjai tudják, hogy nagy elmésséggel bír.

Harmadik személy társaságunkban K*** Úr, egy hires és gazdag nagy kereskedő, kifáradhatatlan szorgalommal józan okoskodást és sok tapasztalást egyesít. A' kereskedésről magas gondolatjai vannak, annak minden részeit jól érti, 's azt állítja, hogy illetlen az Országot fegyverrel nagyobbítani; minthogy az igaz hatalom a' mesterségek' gyakorlásán 's Nem-

zeti szorgalmon épül. Azt-is vitatta egy társaságban, hogy a' szorgalom és serénység tartósabb birtokot szerez mint a' vitézség, és hogy a' tunyaság több nemzeteket tett semmivé mint a' fégyver. Rövid szóval mondván a' takarékoságról igen sok szépet tud mondani, 's egyik legkedvesebb szava-járása az, hogy a' ki egy fillért meggazdálkodik az egy fillért nyer. Megkell vallani, hogy az a' ki a' kereskedés' minden nemeihez ért kellemetesebb társalkodó, mint a' ki a' tudományok' minden ágazataiban jártas; 's minthogy K*** Úrnak igen természeti ékes-szólása van, az ő beszélgetésének értelmessége szint olly gyönyörködtető mint akármelly tudósnek elméssége.

Társaságunkban Kapitány M*** a' 4-dik személy, kinek mind vitézsége mind józan értelme nagy, de szerénysége még sokkal nagyobb. Ő azok közzé tartozik, kik sok érdemekkel bírnak; de talentomaikat nem tudják megesmertetni azokkal, kiknek azokat esmerni kellene. Egynehány esztendeig Kapitány vala és több ütközetekben nagyon vitézül viselémagát. De minthogy semmi kilátás nem nyílt előtte, kilépe a' szolgálatból. Sokszor panaszkodott előttem azon, hogy jóllehet a' katonai szolgálatban az érdemek olly igen szembetűnnek, mégis sokszor a' szemtelenség elnyomja a' szerénységet. De soha sem hallottam hogy kemény kifejezéssel élt volna, midőn ezen dologról beszélt; hanem azt mondja azért jött-el a' Világ' színe elől, minthogy nem tudta magát a' Világhoz alkalmaztatni. Sőt menteni szokta a' Hadivezéreket, ha azok az érdemeket nem mindenkor esmerik 's jutalmazták méltóképen. A' hatalmasnak, így szól; ki rajtam segíteni akar szint olly nehéz én hozzám férni, mint nekem ő hozzá. Ebből azt hozza-ki, hogy annak, ki a' katonai életben szerencsére akar szert tenni; minden hamis alázatosságot megkell győzni 's magához és a' maga tehetségeihez olly bizo-

dalommal viseltetni, mely kész legyen Előljáróit magára figyelmesekké tenni, 's a' többi hivatalra vágyók' ostromlásán keresztül hatni. Azt állítja, hogy nem kevesebbé gyávaság annak a' mire érdemesek vagyunk keresésében restelkedni, mint a' háborúban mikor megtámadás' ideje van késedelmezni. Ilyen részre hajlás nélkül beszél ez az Úr magáról-is másokról-is.

Hasonló szabad lelkűség uralkodik egész társalkodásában-is. A' katonai életben sok tapasztalásokat gyűjtött, melyeknek elbeszéléssel a' társaságot gyakran igen kellemesen mulatja; mert sem nem hatalmaskodó, jóllehet az alatta lévőket illendő engedelmességgel tartja; sem nem alacsonyán hízkelő, noha Előljáróihoz engedelmességgel szokott viseltetni.

Hogy pedig társaságunk csupa komoly és a' jelenkor csinos szokásaival udvariságaival 's mulatságaival egészen esmeretlen emberekből állani ne láttassék; közöttünk van a' csinos erkölcsű 's kellemeskedni termett F*** Gábor Úr-is, egy jó házból való ember, ki idejére nézve már életének estvéje felé közelget; de minthogy személyére mindég nagy gondot fordított 's mindenkor könnyen élt; az idő mind homlokán kevés ránczot csinált, mind elméje vidámságában csak csekély kárt tett. Ő személyére nézve nagyon szép ábrázatu 's deli termetű; az olyan csevegésekben melyekkel a' férjfiak az aszszonyokat mulatni szokták igen jártas. Mindenkor egész életében csinos öltözetben járt, 's minden régibb és újabb módik olly fris emlékezetben vagynak nála; mint másoknál esmerőseik és barátjaik. Tud mosolyogni, ha valaki szól hozzá, 's igen könnyüden nevet. Minden módinak történeteit eltudja beszélni, 's megtudja mondani mikor millyen kalapok, főkötők voltak szokásban, melyik aszszony kezdett legelőször hosszú ruhát viselni, hogy görbeségét eltakarhassa, 's melyik

és melly esztendőben csináltatott viszont rövid öltözetet, hogy pitzin lábait megmutathassa. Egy szóval minden tudományja az aszszonyi világra van beszorítva, 's mikor más vele egy idősebb emberek arról beszélnek, mit mondott ez 's amaz Minister egyik vagy másik alkalommal; ő azt emlegeti: mikor 's kivel tántzolt ez 's ama Herczeg az udvarnál 's mellyik Dámával esett szerelembe. E'féle beszélgetései által nagy mértékben felvidámitja a' társaságot, 's nem tudok senkit-is közöttünk, ki őt igen finom izlésűnek és erkölcsűnek nem mondaná 's mint olyant nem dicsérné, kivévén magamat, ki általjában igen ritkán szóllok. 'S hogy lerajzolását béfejezzem, a' szerelem dolgán kívül talpig derék és becsületes ember. —

Nem tudom hogy azt, kiről most fogok szólani társunknak nevezem-e, mert csak ritkán látogat meg bennünket; de valahányszor hozzánk jön, mind annyiszor nagy örömet szerez mindnyájunknak. Ez egy igen philozophiai gondolkozású, széles tudományú, fedhetetlen életű, és igen jó nevelésű Pap. Gyengélkedő egészségű lévén nem vágy fő-papi méltóságokra, mellyek idejét igen elfoglalhatuák; de minthogy igen értelmes és tudós, sokan szeretnek tőle tanulni. Ritkán kezd maga valamelly tárgyról beszélni; de valamikor közöttünk van, mindenkor örömet alkalmat adunk néki valamelly vallásbéli dologról szólni, ő pedig arról olly hathatósággal és olly fontossággal értekezik, mint az olyan ember, ki a' Világ' kedvezésétől semmit nem vár, ki minden ohajtásainak célja felé siet, 's kiben a' testnek erőtlensége - is a' jövődők' reményét élcszi és eleveníti.

(Folytatása következik.)

13.

Az Indiánusok melly szépen kiadtak a' Keresztyén Tértítőkön.

Valamelley Keresztyén - vallásos Egygyesület Sco-
tziában e' legújabb években két Miszszionárt bocsáta
Éjszak-Amerikába, azon megbízással, hogy a' Dela-
ware-Indiánusok között az Evangeliomot predikálnák.
Midőn a' tiszteletes Atyák, rendeltetésök' helyére
megérkeztek, és jövetelök' célját a' Népnek bejelen-
tették; az ottani nép' főbbjei azonnal özsze-gyülekez-
tek és tanácskozás alá vették azt a' kérdést: valyon
tanácsos less-e az idegen Tanítókat bebotsítani. Két
hétig tartó érett meggondolás és meghányás-vetés
után a' Miszszionárokat szép udvarisan e' következen-
dő felelettel vissza-útasították:

„Mi mindedig boldogoknak éreztük magunkat
„annak a' nagy Léleknek óltalma alatt, kiben hiszünk.
„De azért nem kevés hálával tartozunk tinéktek, hogy
„gondoskodtok rólunk miképen minket-is a' ti gon-
„dolkodástokra birhatnátok; és ennél fogva rész-vételt
„mutattok a' ti atyátok-fiai sorsa eránt a' vadonságban.
„Megkínálástokat el-is fogadtuk, ha eszünkbe nem ju-
„tott volna, hogy közöttetek, Keresztyének között
„egy nemzet él, mellyet ti, színe miatt, rabszolgák-
„ká tettetek; — mellyel minthogy emberei feketék, ti
„keményen és kegyetlenül bántok. Ha ezt néktek
„Vallástok megengedi; tehát mi az azt Tanítóknak bi-

„zodalmunkat nem ajánlhatjuk. Mert nem látjuk által, mi akadályozhatna titeket, színünk miatt minket-is született rabszolgáitoknak; és a' veres embereket feketék gyanánt nézni. Azért elhatároztuk magunk között, hogy, minekelőtte beszédetekre halgatnánk, elébb cselekményeiteket közelebbről megvizsgáljuk; és elébb elvárjuk, míg a' köztetek élő fekete atyafiak azon szerencsében fognak részesülni, mellynek reánk nézve való megszerzésében olly barátosoknak mutatjátok magatokat. Mi úgy gondoljuk, hogy eggy olly nép, melly olly régolta és olly sokat szenvedett miattatok; legelsőben tarthat számot figyelmetekre. Gondoskodjatok ezen szerencsétlenekről, vagy küldjetek Tanítókat a' fejér emberek közé, hogy őket oktassák, miképen a' Nagy-lélek nem gyönyörködhet abban, ha ti az ő fekete gyermekei eránt méltatlanok vagytok. Ha ti ezt cselekszitek, mi-is viszont örömmel fogjuk hagyni, előttünk elbeszéltetni azt, a' mit a' Nagy-lélek' gondolatairól tudni ti véltek. Mostan pedig nem fogtok gyűlölni azért, hogy mind két Miszszionáraitokat hálával visszaküldjük. Szívessen fogjuk őket nálunk látni későbbben, mihelyt értésünkre esénd, hogy a' fekete népnek szabadsága a' fejérektől ismét vissza-adattatott; mert a' nélkül a' feketék bódogok nem lehetnek, és ugyan azért a' ti Istentek eránt is bizodalomra nem kaphatnak”.

Kérdés, valyon Vadak adhattak-e illy helyes, — és igen is értelmes feleletet? Azonban ez, mint polgárosodott Európának gondolatja - is, igen derék, és minden megfontolásra méltó.

14.

F L O R U S H O Z.

Horátziusból.

Florus, ki olly híven szolgálod 's tiszteled
A' jó 's vitéz Nérót, ha valaki veled
Eggy olly szolgán, a' kit kelendővé tenne
Vagy Gábi vagy Tibur, illy alkura menne:
Imhol e' jó legény, tetétől talpig szép,
Adj ötszáz forintot, szolgálatodba lép.
Nálam rég szoktatva van szófogadásra,
Ugrik 's fut akármelly csekély jeladásra;
Tud egy kis Görögöt sokban sokra mehet,
Lágy agyag, belőle mindenféle lehet;
Sőt, ha nem cifra is éneklő szózatja,
Urát a' bor mellett azis múlathatja:
Nem szaporítok szót; a' melly áros száját
Vásítja, gyanussá teszi portékáját;
Nem épen a' szükség hajt az eladásra
Még szegény létemre nem szorultam másra.
Derék fi! más árron tartaná más kalmár,
Néked oltsón adom; mert rég esmérek már.
Csupán egyszer bujt-el a' ház padlására,
Félvén, hogy vétkéért korbáts száll hátára.
A' jelentett hibán ha fel nem akadnál;
Hanem alkuvódnak a' mennyit kér adnál
Ez pénzedet bátran 'sebjébe tehetné,
E' tettéért semmi törvény nem büntetné.

Tudva 's kész akarva vennél hibás szolgát;
 Kimenthetné, ha pert kezdenél-is, dolgát.
 Én-is elmentedkor megmondám előre,
 Ne tarts bennem számat gyors levelezőre.
 De mit használt tudnod adnom restvoltage,
 Ha mind a' mellett-is így sérted jusomat?
 A' mi több: hazugnak láttatol feddeni,
 Az ígért verseket hogy kések küldeni.

Nem régen Lucullus' táborozásában,
 Egy vitézt mindentől, mit szolgálatjában
 Keresett, megfosztott egy tolvaj' gazsága;
 Míg azt mély álommal nyomta laukadtsága.
 Ő mint egy éh-farkas dühös agyarakkal
 Martzangolván mindent, 's magát-is másokkal,
 Rá üt az ellenség egy magas várára,
 'S megvévén tág kaput nyit gazdag prédára.
 E' jeles tettéért nem-csak tiszteltetik,
 Szép summa pénz-el-is nyertessé tétetik.
 Nem soká egy más várt ostrommal megvenni
 Akarván a' Vezér, itt kezd próbát tenni,
 'S illyen szókkal, mellyek lelket adhatnának
 Akármelly félénknek szóll a' katonának:
 Menj jó szerencsével, Mars' derék magzatja,
 Oda, hol vitézség a' szép czélt mutatja;
 Nagy jutalmát fogod venni érdemednek.
 Habozol? Mi oka lehet késésednek?
 A' ravasz köz legény ezt a' választ adta:
 Az menjen, erszényét a' ki ellopatta.

Barátom magamat festem e' példával:
 Ifjúságom' sorsa úgy hozta magával,
 Hogy Roma nevelne, hol kezdtem tanulni
 Achilles' haragját 's boszuját bámulni.
 Athéne kevése tovább gyarapított
 Annyiban tudnillik, mennyiben tanított
 Fejért feketétől megkülömböztetni,
 'S az igazat Plátó nyomán fejtegetni.

De e' kedves helyről hamar elragadtak
 A' mostoha idők, 's olyan fegyvert adtak
 A' had zajjai közt tudatlan kezembe,
 Melly vitéz Caesárral nem szállhatott szembe.
 Utóbb, hogy Philippi megnyirte szárnyamat
 'S az árvíz elmosta tsekély vagyonomat;
 A' szegénység, melly olly merész szokott lenni,
 Helyet a' költők közt kénszerített venni.
 De most, midőn többé nem nyom már szükségem,
 Hol találna elég írt esztelenségem,
 Ha készebb nem volnék napjaimat alva
 Tölteni, mint hitván verseket koholva.
 Az idő szüntelen tőlünk prédát vesz 's vár,
 A' szerelmet, tréfát 's bort elragadta már,
 'S a' lantot-is készül kezemből csikarni
 A' nagy erő ellen mit merjek akarni?
 Más felől kedve-is sok olvasónak sok,
 Te dalt szeretsz, másnak tetszenek Jambusok
 Van olyan-is, a' kit bár melly versek' java
 Sem bájol, ha benne nem tsíp Bion' sava
 Egy izlésű Vendég alig van három bár,
 Egynek ínye édest másé savanyút vár.
 Mit adjak? A' mi ott remek, itt közszerű
 'S a' mi viszont itt sós, az amott keserű.
 De mást elhalgatván mit gondolsz, Rómában
 Irjak-e annyi gond 's vesződés árjában?
 Ez arra kér, kezes hogy legyen helyette,
 Az, hogy költeményit hallgassam, 's érette
 Mindent, a' mit kedvem szeret, félre tegyek,
 Más kettő, hogy nálok látogató legyek
 'S a' város' két végén tetek szert lakásra;
 Látod, gyönyörű mód van a' sétálásra.
 Hát sűrű serege az útszán járóknak
 Melly ürességet ad a' gondolkodóknak!
 Itt egy Áts, kit Urrá tett sok arendája
 Ront rád 's vele vivők' 's öszvérek' tsordája,

Ott tsiga hús má'sás kővel lassan forog,
 Vagy halotti szekér kínosan csikorog.
 Másutt dühös eb fut, 's iszapos disznó jő
 Menjen már 's verseljen magában a' költő!

A' költők mindenkor völgyeket 's halmokat
 Szerettek 's kerülték a' nagy Városokat,
 Zöld fák' árnyékiban örömet szunnyadó
 Patronussok, Bacchus lévén törvényadó,
 'S te azt várod, hogy én ez örök lármában
 Énekeljek 's járjak jó költők' nyomában?

Sok, ki lakni csendes Athénát választja
 'S ott hét évig magát könyvekkel hervasztja;
 Ha kinn jár bálványok' szótalanságával,
 Sértetik a' néptől hangos hahotával.
 'S én itt, hol hab habot, zaj zajt nem szűn üzni,
 Itt próbáljak szókat lant' számára fűzni?
 'S az illy fáradságot mért tartsam méltónak?
 Azért-e hogy tessek egy vagy más bohónak?

Rómában egy Rhetor 's Prokátor testvére —
 E' hív pár-ravaszan járt egymás kedvére,
 Csak dicséreteket hallotta kicsiny 's nagy;
 Ha egyik elkezdé: Ócsém, Mucius vagy,
 Köszönettel adós másik sem marada
 Bátyjának szintannyit, — Grachus nevet — ada,
 Hasonló hagymáz bánt rosz költőket minket,
 Halljad; ha nem hiszed vad dicséretinket:
 „Enyim tüzes, ennek szelíd hang éneke
 Mind kettő a' kilencz Mu'sák' fő remeke.”
 Azután osztolni láss Főbus' templomán
 Hol olly kevés költő jár dicsőség' nyomán;
 Végtére jöjj, ha van időd, meghallgatni,
 Mint szoktunk egymásnak pálmát osztogatni,
 'S miképp verjük ama játszó bajvivókkal,
 Egymást költsönösen magasztaló szókkal.
 Engem az egyiknek vara'sló pálczája
 Alcaeussá teve: mit mondhatok rája?

Mit mást hanem hogy ő Mimnermussal felér,
 Vagy Kallimachussal, vagy akárkit mást kér?
 Egyebekkel együtt mind ezt megkell tenni
 Annak, a' ki kapós író kíván lenni;
 Másképp társaiban ingerel darázs-rajt.
 Ha költő nem vagyok, nem várhatom e' bajt
 Már szert tettem józan eszem' bírására:
 Mért adjam fülemet rossz vers' hallására?
 Mert ámbár száz okos a' himpelléreket
 Nevesse, ők vígan irkálnak verseket,
 Részeg kedvel néznek magok munkájokra
 'S némát-is unszolnak magasztalásokra.

Ha ki pedig akar jól írni, mit nem tesz?
 Mihelyt tollához nyúl, kemény bíróvá lesz.
 Minden szót, mellynek nints ereje 's kelleme
 'S Istenek' nyelvének rangjára érdeme,
 Ha erősen áll-is, kimozdit helyéből,
 Bár, műve ki nem ment még szent rejtekéből.
 O szókat, mellyekben, van velő van elme,
 Homályból napfényre hoz gondos figyelme;
 Ámbár a' mostoha idő keleteket
 Elvette 's penésszel fedte szépségeket.
 Az újjakat nyájas artzával fogadja,
 Ha Atyjok, a' szokás' voksát rájok adja
 'S a' sebesen 's tisztán folyó víz árjának
 Módjára, melly kövér termést ad tájának
 Kintseit mindenütt bőven szaporítja,
 'S hazáját szép 's gazdag nyelvel boldogítja.
 Itt fattyat nyes, amott gazt írt éles késsel,
 Fanyarnak jó ízt ad dajkás műveléssel;
 'S mind ez melly sok kinnal megy véghez elrejtí,
 'S beszédét enyelgés' könnyű hangján ejti.
 Mint a' tanult Mimus csak tréfálni látszik,
 Akar Szatirt akar vad Cyclopsot játszik.
 Készebb leszek hitvány költőnek tartatni,
 Csak magamat tudjon rossz munkám múlatni,

Mint jó verset írni ennyi fáradsággal,
 'S mégis fizettetni háladatlansággal.
 Egyszer egy Argosi fő Polgár' elméje
 Megbomlott, 's a' szín volt esze' keleptzéje,
 Üres theátromban tsuda játékokat
 Vélt látni 's részegen dicsérte azokat.
 Külömben helyes volt minden más tétele,
 Baráti 's szomszédi megalkhattak vele.
 Mint férj, megelőzte párját nyájassággal,
 Mint gazda, remek volt szelíd jámborsággal;
 'S ha bár legjobb borát szolgálja meglopta
 Tüstént a' palatzkot fejéhez nem dobta,
 Úton útfélen is eléggé felderült,
 Eszszel járt, kotsikat, vermeket ki-került.
 Mikor rokonai' gondjával végtére
 O bor 's húnnyor által szert tett ép elmére
 Így szóllott: Barátim, bizony megöltetek,
 Midőn józan fejü emberré tettetek;
 Olly tévelygésnek lett miattatok vége,
 Mellynek irigylendő vala édessége.

Ha illy nyavalya bánt minden versátsokat,
 Legjobb, gyermekeknek hagyni a' bábokat,
 'S nem Római dallá szókát szerkeztetni,
 Hanem a' bölcsesség' lantját jól pengetni.
 Én is hát zárkózáván tsendes rejtekemben
 Ezt teszem, 's így szólok magamhoz szívemben:
 Ha szomjodat sok víz nem gyózné oltani:
 Megfognád Orvosnak bajodat mondani;
 'S hogy szíved szüntelen több több birtokra vágj
 Arról vallást tenned bal szemérmed nem hágy?
 Ha melly javasolt fű' vagy gyökér' ereje
 Sebednek nem lenne enyhülés' kútfeje,
 Nem tekintvén hogy ki mit dicsér 's mit szeret,
 Elvetnéd az ollyan füvet vagy gyökeret,
 'S midőn a' kába nép' hite azt állítja,
 Hogy a' bolondságot a' pénz meggyógyítja.

Bár látod, hogy kincstől bölcs nem lett életed ;
 Mégis azon vak nép' tanását követed ?
 Am ha ezüst 's arany okosabbá tenne
 'S félelmet 's rossz vágyást szivedből kivenne ;
 Ugy már méltó szegyen' tüzével gyulladnál,
 Ha fősvényebb lelket esmernél magadnál.

Ha saját birtoknak szokás-is nevezni
 Azt a' mit kész pénzen tudunk megszerezni,
 Sok dolgokat (kérdesz törvény-tudókat bár)
 A' velek-élés is magunkévá tesz már ;
 Tied a' szántó-föld, melly táplálásodra
 Kenyéért ad, 's Orbius' tisztje ha számodra
 Gabonát 's bort természet, azt a' vallás teszi :
 Hogy az az Ur, a' ki termését megveszi.
 Pénzt adsz néki, 's minden szükséges dolgokat
 Kapsz tőle, szőlőt, bort, 's tojással tyúkokat,
 'S így apronként tész szert olly föld birására
 Mellynek két 's több ezer forint is volt ára.
 Mit nyersz vagy mit vesztesz, ha józanul ítélsz,
 Akár régen akár csak minap vetből élsz ?
 A' száz év előtt vett jószágnak gazdája,
 Szintúgy, ha mást hisz is esze' babonája,
 Vásárolt étkekből eszi vacsoráját,
 'S vásárolt rősével fűjteni kályháját.
 Azonban azt a' mit nyárfákkal hív gondja
 Magának megyézett sajátjának mondja,
 Mintha sajátunknak hívhatnók bölcs okkal
 Azt, a' mit számtalan viszontagságokkal
 Pénz, szép szó — erőszak 's halál más kezére
 Juttat minden óra' nem vártt ütésére.

Ha hát szünet nélkül tartó birtokokat
 Nem lelünk, 's mikép hajt egy hab más habokat ;
 Ugy más' örökösét más örökös hajtja,
 'S elüzi, mikor szebb örömit ohajtja :
 Mit használnak faluk ; sok barom-seregek ?
 Mit rengetegekhez toldott rengetegek ?

Ha nagyot kitsinnyel vág Orcus' kaszája ,
Kit megnem kérlelhet minden kints' bányája ?

Márvány, elefánt-tsont, drága kő, festett kép,
Bársonyruha, ezüst 's több más efféle szép,
Soknál esmeretlen, némellynek bár lenne
Módja megszerezni, nem lel kedvet benne.
Mi legyen az oka hogy két testvéreknek
Egyike a' játszó gyönyörűségeknek
Inkább szeret kényes étellel hódolni,
Mint Heródes' kövér földén országotlani ;
Másika bár gazdag, mindég gyötri magát,
Tüzzel-vassal irtván oltsón vett parlagát ?
Azt az őket őrző Genius tudhatja,
Ő, ki kinek kinek szívét igazgatja,
Kivel-kivel együtt támad 's hal szünetlen
Változik képében, most víg majd kedvetlen.

Én azzal a' mim van élek tetszésemre ,
'S fordítok a' mennyit illik szükségemre ,
Mondjon örökösöm akarmit felőlem ,
Hogy annál, mint hagyok, többet nem kap tőlem ;
De figyelmem' tárgya az sem szűnik lenni,
Kit kelljen víg böltsnek, kit korhelynek venni,
'S mint ad a' józan ész törvényt az okosnak ,
Kit hívjon fősvénynek, kit takarékosnak.

Mert más a' jószágot szórni tékozolva ,
És más élni vele hasznát meggondolva ,
Hogy se a' mit költesz, ne sajnáld bús gonddal,
Se rakásra gyűjteni ne vágj sok bolondal ;
Hanem nézvén élted' sebes folyására,
Gyorsan vígadj, játszó gyermekek' módjára.

Csak szennyes szegénység rabjává ne tegyen ,
Bú nélkül evezek, bár kis hajóm legyen.
Ha vígan nem lobog kevély vitorlája
Dühös szélveszeknek sem leszek prédája ,
Holott sorsom olly ész, érdem, érték, 's rang lett ;
Melly fők közt végsővé végsők közt fővé tett.

Nem vagy fősvény? Jol van. Hát egyéb vétkekre
 Nem hajlasz? Mit felelsz ezen kérdésekre?
 Nem puffadsz-e hiu dicsőség' gőzétől?
 Mentt vagy-e haragtól 's halál' félelmétől?
 Alom, jövendölés, késértet 's más tsuda,
 Bűvös Thessália ha mit szülni tuda,
 Nevetség' tárgyává lett-e már lelkednek?
 Köszönöd-e minden új részét éltednek?
 Nem hajgálsz-e átkot hibázó hívedre?
 Jobbá szelidebbé lész-e vénségedre?
 Mit használ lábodból hogy már kivétett
 Egy túske, ha szúrást nem egy hanem több tett?
 Ha még mindenekben nem tudsz bölcsen élni,
 Kitanult mesternek óvd magadat vélni.
 Evés, ivás, játék elég időt vett-el,
 Hagyd-el a' vendéglő asztalt köszönettel;
 Ne légy boros fővel ifjak' nevetsége,
 Kikhez jobban illik öröm' részegsége.

S. K. J.

15.

A' Magyar Flaccusz' Venuzája
KAZINCZYHOZ.

Nos, id quod maxime debet, nostra patria delectat, cuius rei tanta est vis et natura, ut Ithacam illum in asperrimis saxulis, tamquam nidulum, affixam, sapientissimus vir (Ulysses) immortalitati anteponeret. —

CIC. DE ORAT. CAP. XLIV.

Itt e' századokon kasul ömledező 's tekenőjét
Pajkos feldagadásival ostromló zavarékos
Rába-folyam' menttében, hol négy szép Megye' szögje
Ütközik öszsze*), midőn feleimhez alá 's felütazva
A' kibeszéllhetetlen tárgyak közepette lepetten
Elkocsikázok; melly kegyes íhlés gyúl kebelemben!
A' balpartra tekintve szemembe mi tűnik? Az, a' mit
Száz 's ezerek közzül itt eggy, elnyargalva se láthat!
Egy csupa rejtekhely méllyen süllyedve homályba!
A' bokrok 's csalitok fedik-el magok íme parányi
Kis körít a' kised falunak! — palotát ne keress itt.
Nincsen az! — oszlopokon csüggő bolt-árkosok-is, vagy
Köz nemes épületek nem honniak itt! — Maga a' kis
Nép-sereg a' fecskék' módjára csinálja agyaghól
Ház-falait, 's fedelét maga természetete növetből

*) Soprony, Vas, Veszprém és Győr Vármegyék Marczaltónél, hol, mindenütt a' Rába-parton útazva, fél óra alatt négy Vármegye' sarkalattján mehet keresztül az útas.

Ósi szokása szerint csínnal galyabítja magának.
 Két kis szent hajlék a' többi között felemelve
 A' seregek' nagy Urának felszentelve mutatja
 E' kis nép' forró buzgalmát 's tiszteletét a'
 Szentek' szentje eránt, maga csak kalyibákba vonúlván
 Annak imadására kövekből Templomot alkot. —

Jersze, Te, Költőink' ősz atyja, barátja, Kazinczy!
 Nézd velem e' kis tájt árnyékba 's homályba temetve
 'S két jelesebb 's népesbb helységek' közbe szorúlva
 Itt a' balparton bellyebb a' kis helyet — Andrást *)!
 Ez vala, ez Venuzája (alig hiheted) koszorúzott
 Pályafutó társadnak, Kisnek — Kisnek, ama' nagy
 Lelkes Költőnek, Bölcsnek, Főpapnak, az ékes
 Tollú Férjfiúnak, kit egész tudós hona tisztel.
 Itt vete első sűgárt rá, csecsemőre, Apolló,
 Itt ölelé 's póálta - be őt, gyengét, kegyes anyja —
 A' boldog, kit ezer nyelv boldognak nevez; itt volt
 Rengő kis bölcsőbe szorítva magával egészen
 Jól tehetetlen gyermeki korban; itt feselének
 Teste' de főképen lelkének gyenge virági!
 Itt ezek a' bokrok, ligetek, partok, cserék, erdők,
 E' dagadó 's apadó, fűzes veszzsőkkel övedzett
 Kígyozó folyam első gyermeki tetteinek hív
 Néma tauúji valának; amott a' fűz-megyű réten
 Szedte kökörcsénjét — a' szép szűz 's tiszta kor' éhét —
 'S alkonykor hazatért sziszegő ptrücskökre figyelve.

Majdan emitt a' szőke rekettye-bokor' csivatagja
 Most repülő sárkánynak adott főt, majd pedig ívet
 A' madarakra nyilat szóró kis fűrgè vitéznek!
 Most a' kertek alá pajtásaival tavaszonként
 A' piszegő ludak, a' zsbongó kis sárga zsbákhoz
 Bajnok - társaival seregelve futott 's hevüléssel
 Verte-ki a' laptát vagy repton fogta-fel. — Ismét
 Változik a' jelenés: pliczkest, csürköst, katonásdit
 Vagy karikást felváltva javall 's gyakorolja szemessen
 Szárnyasi Titánnak míg nem nyugtokra lefutnak. —

*) Szent - András, Soprony Vármegye' csüccsán, Szany és
 Marczaltó, két népes és vásáros helységek között. Itt so-
 kan, a' köz beszédben, Andrásnak nevezik. —

Estve, midőn a' csorda' kolompos zajja között a'
 Bógó barna bikát bömbölve szemügyre vehette,
 Vagy mikor a' nagy evő 's a' sírva visítva magas port
 Rúgó nyáj sebesen falu hosszát erős rohanással
 A' mosadékra lihegve futott, lóczára kiülve
 Vagy játéka között, ezeket szemlélte, kaçzagta.

Eljött a' tél-is. Gyermekek minden idő-táj,
 A' mellyik mikor eljön, legszebb része az Évnek,
 A' mikor érettebb korúak kifakadnak az ellen
 A' mi jelen van 's a' múltat dicsérve sohajtják! —
 A' mi szerény kis Hősünk akkor sem maradott a'
 Tarka kemencze megett! Kitekíntgetvén az időnek
 Vészes fergetegére, kivágyott látni, csudálni
 A' rohanó orkánt, havat és szélhordtta fúvatot! —
 Csendesedik 's el-is áll a' vész, ragyog a' nap az égen,
 Ő kifut, új tért lát 's nem örült úgy Cólón az új föld'
 Felfedezésekor, a' mint ő dobogott örömében!

Most új plant gondol; majd a' fúvatagnak alá 's fel
 Járja tömött tetejét, majd szánra kap 's azt vonogatja
 A' fúvatag' halmára, a' honnan alá rohanik-le!
 Majd pajtásait össze-idézi sereggel, azokból
 Kettőt vagy négyet szánkába befogva, visítva
 Nyargalnak falú' hosszában a' Római népnek
 Farsangon gyakoroltt Carnevalját, észre se véve
 Mímelvén 's az idős nézők mosolyogva tekintvén,
 Viszsa az ártatlan gyermek 's gyerkőcze korokra!

Itt 's így képzelem én a' Jancsit (Jancsit, az édes
 Boldog Anyának nyelve után) enyelegve korához
 Képezt tölteni ártatlan szép éveit. Itten
 Képzelem a' hív vért, felelit, rokonit 's azokat, kik
 Gyermeki dolgainak szeretett osztályosi voltak,
 'S most buzgón nevezik! — 'S mikor én itt hív feleimhez
 Vagy megyek e' parton, vagy vissza-jövök, 's gyönyörök köz'tt
 Néздеlem e' kisdéd Venuzát, a' Flaccusz' hazáját,
 Gondolom: itt e' zöld bársony fedi talpa nyomát, ott
 A' kidagadtt Rábának kis szakadéka fereszté,
 'S a' por, melly itt rám száll, volt játéka kezének! —

Nékem-is, ifjúnak, darab évig lakhelyem itt volt,
 E' volt Arkadiám, voltam honi társa Kisünknek,

Bár ha csak addig, míg a' nap' huga, Lúna Kisaszszony
Három sort hazudott *); lehetek hát lelke' tanúja.

Serdüle már akkor testével lelke-is. A' szép
Bölcsesség' helye Soprony már kebelébe ölelte
'S ott a' szent forrás epedő lelkének italt és
Telhetetlen gyönyörűséget nyújtott vala. Akkor
Már ajakit bájjal kenték a' szűz Kegyek. Akkor
Zenge kis idvezlő dalokat már innepekenként
Szép hona' kedvelt Lélekpásztora' tiszteletére,
'S mint a' kis Czedrus sebesen nevedve az égnék
Felhőjit veri nagy terebélyzett ágaival, 's a'
Kis makkból iszonyú cser 's tölgy csírázik idővel,
'S a' puha Pásztor egész nyájával alatta tanyát üt:
Igy ő ritka erőt sejdítvén csíráiban már,
Éjjeli, nappali lelkesedéssel iparkoda fellyebb
'S még fellyebb törekedni nemes czéjára naponként,
Mígnem társainak 's bölcs Doktorinak leve díszek.
Látium' és Hellász' tudós hagyományi bűváros
Lelke előtt holtan se maradtak halva, temetve
Mintha koporsóból magyarul szólnának előtte!
A' Brittusz', Gallusz' 's Teutónak szinte temérdek
Kincsei nyelvekkel majd mind feldúlva valának
Általa 's olly gazdag volt gyenge korába' gyümölcse,
Hogy gyengéd alakát letöréstől félteni kellett! **) —

*) *Három hónapig, míg a' Hold, egész változása' során háromszor ment által, mellyben hazudni mondatik, mivel a) csak mi reánk nézve úgy tetsző változás az, és b) mikor a' hold nő, akkor a' D betűnek hasát mutatja, mintha jelentené: Decresco; mikor pedig fogy, akkor C betűt mutat, mintha mondaná: Cresco — 's mind a' kettőben hazud. Innen mondatik: Luna mendax.*

**) *Egy Nagy Méltóság, azt kérdeztetvén Secretariussa által egyik derék Professorától, ha nem fogna-e az Ifjú megbízottságból megrestülni, ha megajándékozná? A' nyájas Professor azt felelte: próbálja-meg bár ő Exc-ja, ajándékozza neki K. Cz., még se fog meglassúdni! Úgyis attól féltjük, hogy a' tanulásban leroskad. — Ez akkor történt, mikor Herkules' választatát (L. Kis János' Versei' III Köt. 5—lap) az eredeti Angoly-nyelvből magyarra fordította.*

Itt 's így feshének termő bimbóji, virági,
Mellyeknek meszszebb terjed'tt kora illatozása
'S a' bölcsnek gazdag termést jóslának azokból *).

Széphalomig zengett legelőszőr - is éneke' hangja,
És Te, Apolló' hív Szent Papja, öröme hevültél,
Mint hajnal' piros ágyából kikelő 's derülő nap'
Tiszta sugárinak örvendünk ; 's megcsalt-e reményed?

Mint terjeszti világát 's szép melegét menyezetjén?
Mint Bölcs, mint Költő, mint Főpap mennyi sűgárral
Fényleti érdemeit Hona' és Vallása' javára?
Mint hata a' szép fény a' thrónusig és mi dicsőség'
Nimbusza vette körül? Mint vívta-ki rényje az érdem
Fontta dicső koszorút 's törölle-le nemének homályját, **)
A' Lovagok' fényes seregébe magát felemelvén? —
Mind ezeket nem-is érdeklém, bölcs férfin! Nálad
Szint' olly tudva valókat, mint: hogy nap fut az égen!

Csak születése' helyét, *Szent Andrást*, Flaccuszi lelke'
Kis Venuzáját a' feledékenység' özönéből
Óhajtám a' hív maradék' számára kikapni,
Hogy valahára Homer' kétes sorsára ne jusson,
A' kinek honja felett hét város' népe czivódott ***).

Óhajtám egyszer'smind nagy példába' mutatni,
Mint terem Andeszben vagy csak mezején csuda Mára ****),
Hogyha nagyokra terem 's bölcs 's hív sáfára tüzének!

BELLICZ JÓNÁS.

*) *A' mindenés Gyűjtemény' Redactiója, közölvén a' 18 eszt. Ifjúnak Belgrád' megvételéről irtt Verseit a' Közönséggel, figyelmetessé tette psychologus olvasóit, hogy millyen Férj-fut várhatnak ollyan Ifjúból! —*

**) *Siráok 22: 7.*

***) *Ama vers szerént ezek: Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenae.*

****) *Virgiliusz, Latium' Költőjének Atyja, maga, mint tudvavan, azt írja születése' helyéről: Mantua megennit — de Ladvocat azt úgy módosítja, hogy Mantua mellett Andeszben és pedig a' mezőn született legyen a' rilágra, hol az anyja elszűlvén őt, valamelly árokba ejtette. Lásd Ladvocat Hist. Dictionar. Lap. 559.*

16.

Linné Károly' Élete-rajza.

Tetessék halhatatlanná érdemes leírással az, ki különös elmebéli tehetséggel a' tudományokban, szép művészségekben olly előmenetelt tett, mellyben a' léleknek méltósága látszik, melly jelesen újított, 's az ész' ismérteit gyarapította. *Erdélyi Muz. 3. Füz. 121. Lap.*

Svédzia, sőt lehet mondani, hogy északi Europa, még soha olly Tudóst nem szült, ki ön találmányival olly szerencsés és gazdag javítója 's gyarapítója lett volna a' tudományoknak, mint Linné Károly; kinek ítélete a' tudományokban úgy tekintetett volna, mint közönséges törvények, 's leghelyesebb meghatározások, és kinek neve ez által a' föld kerekiségének minden pallérozottabb tartományiban olly ismeretes, és halhatatlan lett volna, mint Linné Károlyé.

Egy *Tycho de Brahe* dicsősége marad ugyan mindenkor Dániának; de még is azon tudomány, mellyben ő jeleskedett, mutatott már az ő idejében is, ő utánna pedig még sokkal több olly férjliakat, kik az eredeti találmányok' érdem becsének dicséretét elnyerték. Nem említem itt a' Brittusokat, mert még magok az ő halhatatlan geniek is egyenként véve, nem munkálkodtak olly kiterjedőleg minden tartományaik-

ban, nem volt annyi tanítványjok mint Linnének a' fűvészség' ágazatjában, és átallyába a' természeti tudományokban.

Ezen nagy férjfiúnak híre közönségesen ismeretesebb, mintsem az a' tövises és fáradságos út, mellyen öly nagy hírre kapott. Ha életének folytát mélyebb figyelemre vesszük; tapasztalni fogjuk, hogy valamint más nagy embereknek, úgy néki is különös esetei voltak. Luthernek törvényt kellett volna tanulni, sőt már tanulta is azt; de egy véletlen eset egészen más fordulatot adott kezdett pályájának; sétálás közben kedvelt barátját Eleket a' villámlás agyon sújtja, ezen történetbéli ijedésre elhatározza magát Luther az Isteni tudományok' tanulására, és íme! századjának legnevezetesebb embere, az Anyaszent-egyháznak Reformátora leve. Illyen forma különös eset bélyegezi Linné' életét is.

Linné Károly, ez a' nevezetes természet-vizsgáló, de különösen fűvész; született *Smaland Provinciának Rashult* nevű falujában 1707-ben 24-ik Májusban. Atyja ugyan ott Prédikátor volt, kinél az a' kívánság, hogy fia valaha segédje és következője lehessen, meghalladott minden egyéb ideát és kilátást, mellyet a' gyermekből kitűnő tanulékonyság, és genie gerjeszthetett volna atyai szívében. Atyjának első oktatása oda erányzott, minden beszélgetése, útmutatása oda czélozott, hogy Károly fia jövőben Prédikátor lehessen, és ez történt, az akkori vak buzgólkodással tellyes időnek szokása szerént, anyjának némelly fogadása miatt.

Azonban egy történetbéli környülállás egészen más tudomány-osztályra indította az ifju Linné' hajlandóságát. A' fűvészkedésben igen gyönyörködő Atyjának mint falusi Prédikátornak házánál volt egy derék kert, mellyet az illatozó virágoknak külömbféle tarkasága szépített; mert a' Prédikátor kedvelli

vala nagyon a' virágokat. Atyjának ezen hajlandósága csak hamar felindította erre a' gyermeknek szeretetét, kinek-is már foglalatosságává lett a' virágok' öntözgetése, bojtása, tisztogatása. Ezen kis kerti munkáról való szorgoskodás rövid idő múlva legnagyobb gyönyörüsége lett Linnének ; kapott maga-is egy darab földet a' virágok' plántálására, és ez volt (meg kell gondolni a' kis környülállást) az ő tanulmányjának oskolája. Mert hogy a' virágok' plántálására nyert darab földet jól tarkázva beültethesse ; kiszokott életének még akkor csak 9-ik évében, a' szomszéd ligetekbe és mezőkre sétálni virágok' és füvek' szedése végett, melly foglalatossággal valamint tudás vágya, szintűgy nevelkedett kisdud *botanica* ösmérete-is. Az Atyja nem tilalmazta tőle ezen ártatlan örömet, mint-hogy ez által a' reá szabott foglalatosságok csorbát épen nem szenvedtek.

Azonban Linné az oskolai tudományok' bővebb ismérete végett 1717-ben a' *Werjői Gymnasium*ba küldetett. A' természeti tudomány eránt való hajlandóság, melly már akkor szívében mély gyökeret vert, véle vándorolt, 's minden üres óráit annak szentelte. A' *Gymnasium' Rectora Lanaerius*, ki maga-is nagy barátja volt a' fűvészkedésnek, kedvelte az ifjút. Linné igen keveset volt oda haza, hanem tanult a' mezőkön ; ez a' szüntelen való járkálás, mellynek okát, és következését a' Tanítók által nem látták, és mellette az-is, hogy némelly tanulmányokból hátra maradt ; arra indította a' Tanítókat, hogy Atyjánál őt bévádolnák, hogy a' tudományok' gyakorlására rendelt időt többnyire csak füvek' és pillék' szedésében tölti, azért sokkal tanátsosabb volna, ha őt valami kézi mesterségre adná. Az Atyja tehát a' gyakor és fontos panaszok után eltökéllé magában, hogy fiát, mivel a' tanulásra henyesége és ügyetlensége miatt alkalmatlan, az oskolából kifogja, és valami kézi

mesterségre adja, a' mi meg-is történt, tzipős mesterségre adatván az ifjú Linné. De, a' tudományoknak megbecsülhetetlen nyereségére, egy szerencsés *Genius* a' természeti tudományoknak ezen ékességét a' kaptafa mellől felszabadította, és ez volt *Rothman Werjői Orvos*, (megérdemli, hogy neve a' későbbi világ előtt-is ismeretes legyen) ki észre vévén az ifjú Linnének jeles elmebéli tehetségét, reábeszélte annak szüléit, hogy fogadások' tellyesítéséül tennék fiokat a' természet' Papjává, a' jó tanátsra hajlékony Szülők elfogadák a' mély béléltetés embernek bölts javaslását, és az ifju Linné örömmel hagyta-el tanító-mesterének műhelyét, 's vissza ment a' tudományok' oskolájába. Szüléinek reménysége, kik nem egyebet, hanem csak Prédikátort akartak látni jövendőben Károly fiokban, a' fűvészkedés eránt való hajlandóság által most már úgy szóllván, egészen elenyészett; kivált az Anya ezen változtatással olly megalégedetlen volt, hogy második fiát, Linné Samut, sz. 1713. mindég iparkodott azután a' kerti foglalatosságtól visszatarthatni, hogy, a' mint ő mondá, bátyjának rosz példáját ne követné.

Azomban Linné Werjőben legszebb előmenetelt tett az ő kedves tanulmányjában a' *Botanicában*, nagy előmozdítója lévén *Rothman Orvos Úr*, ki őt házába fogadta, könyvtárát használás végett néki általengedte, és őt minden tőle kitelhetőképen segítette *Academiai* pályafutásának elején, mellyet életének 20-kán kezdett. Későbbben a' *Lundi Universitásba* költözött, nem ugyan a' szerentse javaival; de ajánlásra méltó szép tulajdonságival, 's tudományos ismeretivel gazdagon megrakva, hol-is bizodalját és barátságát nem sokára megnyerte egyik legjelesebb Tanítójának *Stobacus Kiliánnak*, ki őt házába fogadván, tehetsége szerént segítette, alkalmatosságot nyújtott néki tudományos ismeretinek bővítésére, a' mit Linné

igen jól tudott használni. Elkezdte itt egy fűvészkönyvet írni, 's feszített szorgalommal tanult gyakran fél éjjelig-is. *Stobacus* ezt a' késői fennmaradást észrevévén, azt gondolta, hogy Linné talán az éjjeli időt játékban, dombérozásban tölti. Ezt hogy voltaképen kitanulhassa, egyszer késő éjjel Linnét meglepi; de mikép álmélkodott! midőn őt egyedül magát találá a' holtak' társaságában, a' legnagyobb fűvészek' munkájiban elmerülve.

Mennél jobban megismerte Linné kedvelt tanulmányjának kiterjedését; annál inkább nevelkedett az ő tudás vágya. Ezt hogy kielégítse, minden nehézségeket és rémitő gondolatokat megvetett. *Lunelban* való esztendei mulatása után eltökéllé magában, hogy Hazájának főoskoláját az *Upsalai Universitást* meglátogatja, melly épen akkor az ő kedves tanulmányjának egy igen jeles Tautójával diszeskedett. A' kilátások Linnére nézve itt igen szomorúak voltak, az Atyja, mint falusi Prédikátor, őt nem igen segíthette, kéntelen volt hát magát mostoha sorsához alkalmaztatni, 's maga kedveltetése által tanuló társaitól nyert segedelmet, hol egyiknél, hol másíknál evett; azoknak kopott 's vásott ruháját viselte, 's szakadozott lábbélíjét maga foltozgatta. De mind ez el nem fojthatta tüzeit szeretett tanulmányja eránt, a' szerencsés jövendőnek eleven képzése mindég nagyobb ösztönt adott néki.

Azomban nem sokára csak ugyan meg-is változott az ő sorsa, és pedig igen szerencsésen; mert az *Upsalai botanica* kertben özsze találkozáván *Celsiussal*, (egy volt akkor az *Upsalában* lévő legjelesebb férjfiak közül) Svétziában a' természeti tudományoknak helyreállítójával, ezen nagy férjfiú sajdítván Linnében a' fáradságtalan szorgalmat és éles elmét, sorsa felől tudakozódott, 's értvén mostoha állapotját; azonnal iparkodott őt jobb sorsba helyeztetni. *Celsius* még

ekkor a' bibliai plántákról való halhatatlan munkáján dolgozott, szüksége volt segítségre, 's ezt senkiben jobban fel nem találhatta, mint az épen erre termett Linnében; házához veszi hát őt, és részelteti tudományos fáradozásiban. *Ruidbeck* pedig egy tehetős gazdag Úr fiának nevelését reábizta, 's magának a' fűvész kerthben leczkéket adatott. Ebben az időben kezdette már Linné az ő újj *Systemájának* talpkövét megvetni. Egy tudós és velős értekezés által, melyet ő *de nuptiis arborum* adott, *Upsalában* mindenek figyelmét magára vonta. A' tudományok' *Academiaja* épen ezen idő pontban a' tudományos ismeretek' gyarapodása, kiváltképen pedig Svétziának belső jelességei miatt több *projectumokkal* foglalatoskodott, a' többi között azzal-is: hogy *Lapponia*' bővebb ismerése, és *productumainak* vizsgálása végett rendeltessenek oda utazások. *Celsius* e' végre Linnét ajánlá. Az ezen elég nagy utazásra rendelt, és csak 60 tallérból álló úti költséget a' tudományos társaság szerezte és adta. Linnét nem annyira a' kitett csekély summa, mint a' becsület érzés, és kedvelt tanulmánya eránt való buzgó hajlandósága arra birta; hogy az utazást felvállalná, 's 1731-ikben Aprilis hónapban útnak indult minden úti társ nélkül, néhány darab viselő ruha, 's egy papirossal és író - tollakkal megrakott bőrtáska volt mind az, a' mit magával útra vitt. Ezen veszedelemmel, és sok nehézségekkel megrakott utazásnak átaljábá a' tudományokra; de leginkább a' fűvészkedésre nézve igen nagy haszna volt 's 1735. kiadta *Laplandiai Flóráját*, mint tudományos utazásának igen derék gyümölcsét.

Távollétében a' legketsegtetőbb reménységekkel biztatta magát Linné, szaporított tudományos ismeretei miatt helybehagyást, köz-tetszést várt visszajöttkor, 's várakozásának vidám mosolygással látszott a' szerencse-is megfelelni. Leczkét adott a' ter-

mészeti tudományból, a' mit igen sokan hallgattak, és mindenektől becsültetett. De e'béli csak igen kevés ideig tartó örömét nem sokára a' kaján irigység felzavarta. Bizonyos *Rosen* nevű Professor irigységből annyira vitte a' dolgot, hogy Linnének a' letzkadás-is megtiltatnék, melly rendelés az érzékeny Linnének természeti hevességét annyira felháborította; hogy *Rosen* Professor ellen kardot rántana. Ezen felhevülését, ha bár jóvá nem hagyhatja-is; de legalább mentheti az a' szomorú helyzet, mellyben munkáságának legkedvesebb körétől, 's *subsistentiájának* egyik főbb eszköztől megfosztatott.

Az *Upsalai* kilátások dugába dülvén, más út kellett hát Linnének kezdeni, mellyet néki a' szerencse önként mutatott, azt javasolták t. i. néki: hogy *B. Reiterholm Dalecarlieni Gubernátornak* fiait némelly más természet vizsgáló ifjakkal kövesse útjokban a' Svétziai tartományon keresztül *Laplandba*, melly utazásnak főbb célja volt a' bányászságnak közelébbi ismerete. Engedett a' javaslásnak Linné, 's útjokban legtovább múltak *Fahlunban* a' Svétziai réz-aknánál. Itt Linné az értz-tudományról és bányászságról letzkét kezdett adni, 's a' többek között megismerkedett a' tartománybéli Orvossal *Moraeussal*, leányával pedig, kit utóbb *Hymen* óltára eleibe is vezetett, szerelmes szövetségbe esett, és épen ezen tselekedete mozdította-elő azt a' pályát, mellyen azután Linné olly ditsően fényeskedett. Előtte az *Academiai* élet nem egyéb volt, mint kedves kívánságának folytatása. De hogy ezt tovább-is üzhesse, *Doctorrá* kellett lennie, ez pedig még akkor csak egy külföldi *Universitásban* történhetett-meg, mellynek végre hajtására 100. aranyat nyert kedvelte Szépétől. A' *doctori* borostyánt egy *Hollandiai Universitásban* akarta Linné megnyerni; valóban nagy út kevés költség mellett! örömmel folytatja hát útját *Koppenhágán* és *Hambur-*

gon keresztül. Tudós kíváncsisága mindenhol újj táplálékot keresett és talált, kiváltképen kedve telt *Hamburgban* úgy annyira, hogy itt való mulatozása alatt mind utóbbi rendeltetéséről, mind pedig erszényjének szűk voltáról megfeledkezne. Eljutott végre *Hollandiába*, 's *Hardervikban* 24-ik Juniusban, 1735-ben *promoveáltatott*. Itt ismeretségébe jutott *Börhavnak*, 's mivel költsége nagyobb részént még útjában elfogyott; tehát ezen szorultságában *Börhavhoz* folyamodik. Tudományos szép ismeretei sokkal jobban ajánlák őt, mintsem úti levelei. Épen ekkor kezdetek a' *Hollandusok* legnagyobb kedvelői, 's baráti lenni a' fűvészkedésnek. A' virágok eránt való költségök és hajlandóságjok ismeretesebb, mintsem hogy arról szükség volna szólni.

Az *Ostindiai* Kereskedő társaságnak egyik tagja *Clifford* igen gazdag Úr, *Börhavnak* ajánlására magához vette *Linnét* olly szándékkal: hogy 1000 forint fizetés, szabad szállás, és élelem mellett háziiorvosa lenne, 's egyszer'smind a' *Hartcampi* mesterséges nagy kertjében a' virágokat leírná és rendbe szedné. Igen kedves foglalatosság volt ez *Linnére* nézve, mellyet nála a' háládatosság elfelejthetlenné tett. Ezen kedvelt foglalatosságiban másfél esztendőt töltött, 's 1735-ben *Hollandiában* legelőször adta-ki legnagyobb folio formában *Systema naturae* nevű munkáját, mellyben egy árkuson mind azt láthatni, a' mi a' természet' országához tartozik. Ezt követte 1736. 12-öd rétbén nyomtatva illy című munkája: *Fundamenta botanica*, mellynek világosítását adja a' *Filozofia Botanicában*. 1737-ben pedig megjelent eme jeles munkája: *Hortus Cliffortianus* in fol. 37 réz-táblákkal, mellyek a' *Hartcampi* kertnek ritka plántáit mutatják; ezt már 1736-ban megelőzte eme' kis munkátska: *Musa Cliffortiana*; azután jött napfényre *Genera plantarum* nevű munkája, mellyben

a' plántáknak 935 nemei minden tulajdonságaikkal együtt megneveztetnek; 1737-ben pedig megjelent a' *Critica botanica* is; 's 1738-ban a' *Classes plantarum* nevű munka. *Hartecampban* való tartózkodása alatt volt Linnének alkalmatossága Angoly és Francia Országokat is megjárni, a' többi közül egykor *Börhave* ajánló-levelet adott néki ama' híres Angolyhoz *Sloanehez*, mellyben magát így fejezi-ki: ezen levelemnek általadója érdemes egyedül az Urat látni, és csak egyedül az Úrtól láttatni, ki mind a' kettőjüket együtt látja, az nehezen látott még két olly nagy férjfiakat, kik egymáshoz olly igen hasonlók lettek volna.

Minekutánna már majd három esztendőt töltött volna Linné Hollandiában, mind inkább inkább nevelkedett benne Hazája, és szerelmes Szépe eránt a' lát-vágyás. Oda hagyja hát Hollandiát Május hónapban 1738. 's először-is Párisba ment, hogy ott *Jussieu*, *Guettard* és más híres *Botanicusokkal* ismeretségbe jönné, azután Szeptemberben *Stockholmba* érkezett; de itt nem nagy figyelem lévén eránta; kénytelen volt orvosi tudományának gyakorlása által élelmét keresni, a' mi elcintén ugyan sok nehézségekkel volt öszveköttve, de végre a' mejj gyengeségének orvoslásában tett szerencsés próbái köz-tudomásra esvén; a' Királyné-is *Ulrica Eleonora* rendeltetett magának valamit Linné által, 's így egyszerre hozzá tódultak a' legtehetősebb betegek. Most már kedvezvén a' szerencse sorsának, magát mint Orvos *Stockholmban* megfészkelte, 's hajdani jótévőnéjét, szerette Szépét feleségül vette Juniushan 1739. Küszködött ugyan Linné még azután-is a' mostoha szerencse visszontagságival; de jeles tehetségei kitünnvén, sorsa jobbra fordult. A' *Status Minister Gr. Tessin*, ki a' Tudósoknak és tudományoknak különös barátja és kedvellője volt, pártfogója lett Linnének-is; ekkor

kapott Linné hírré, 's ennél fogva azután jutalomrais, reá bízattatott a' természeti ritkaságok' elrendelése, és a' tudományok' *Academiájának* Elölülőjévé neveztetett.

Mivel pedig, a' mint fellyebb-is említettett, az *Academia* volt egyedül a' szorgos munkálkodásnak ama köre, mellyben Linné leginkább kívánt élni, most már a' hatalmas pártfogás által könnyű volt néki azon szándékát-is teljesíteni, mellyet elébb gyámoltalansága miatt végre nem hajthatott. 1741-ben *Botanica Professornak* neveztetett *Upsalában*, a' hol-is fő gondját a' *botanica* kertnek javítására fordította, a' miről 1748. illy czímű munkát adott-ki: *Hortus Upsaliensis*. Az Atyja megérte azt az örömet, hogy fiának nevelkedő dicsőségét megláthatta; mivel ő 1748-ban életének 70-be halt-meg.

Az *Academia* Linnének fényével és dicsőségével most új időszakát kezdte. Az ő *classicus* írási, mellyeknek zsengejét már Hollandiában kiadta, közönséges helybehagyást nyertek, és a' természeti tudományoknak *reformatioja* *Upsalából* egész Európába elterjedett. Több *Academiák*, és Kormányzések iparkodtak a' tudományoknak ezen lelkes javítóját magokévá tenni. Göttingából, Pétervárából tisztelettel tellyes meghívások érkeztek hozzája. Soha úgy még nem kerestetett Európának olly meszsze lévő Tartományiba, soha nem hivattatott egy *Svecus*-is, mint Linné. Még maga a' Spanyol Udvar-is utánna volt ennek az északi Tanítónak, 's őt legketsegtőbb ígéretekkel édesgette magához, ígervén néki 2000 Piaszterből álló fizetést esztendőnként, azon felül nemes rangra való emeltetést, és hogy mind e' mellett mint egy *naturalisált* Spanyol *Protestáns* maradhasson.

De mind ezen édesgetések nem voltak arra eleendők, hogy Linnének szívében Hazája cránt való

szeretetét elnyomhatták volna. De Hazája-is háládatosan tisztelte 's betsülte az ő érdemét; mert 1753. az északi csillag rend' Vitézvé (Eques stellae polaris) tétetett, három esztendő múlva pedig Nemesség-is kapott. 1766. III-dik Gusztáv duplázta fizetését, ajándékozván néki egy kis falusi jószágot-is, minckutánna már maga a *Hammarby* jószágot megvásárlotta volna. Ezen jeles megkülömböztetés és jutalmazás, az a' közönséges hír és kedvesség, melyet *Upsalában* nyertt, legédesebb jutalma volt munkás fáradtságának. Legtöbb 's legjelesebb Europai *Academiáknak* tagjává lett. Legtávolabb való vidékekről-is jöttek ifjak, hogy őt hallgatnák. A' fűvészi utazások' és tanítások' alkalmatosságával többnyire 2—300 tanulni vágyó ifjak követték őt, kik illy utazás' alkalmatosságával több tsapatokra elszlottak. Ha egy új 's még eddig előttök ismeretlen fűvet találtak; trombita szóval adtak jelt az özszejövetelre, és nagy figyelemmel halgatták a' derék Tanítónak tudós észrevételeit az új talált plánta felől.

Az ő Oskolájából ismét más tudós férjfiak kerekedtek, kik közül többen bővítették Linnének felfedezését és nevét, a' világnak legtávolabb lévő részen-is ismeretessé tették. Így tselekedett *Hasselquist*, *Kalm*, *Osbeck*, *Forskael*, *Sparmann*, *Dr. Solander*, *Thunberg*, és más többek, kik mind az ő tanítványi voltak.

Szakadatlan munkálkodása után, mellyel a' tudományoknak és a' világnak használni akart, meghalt 10-ik Januariusban 1778. *) Azon szerencsés öregség

*) Haláláról a' Svétziai Biográf ezt a' tudósítást adja: Majus hónapban, midőn épen a' *botanica* kertben leczkét adna 1774. szélütést kapott, mellyre nagy gyengülés következett, 's ezt ő úgy tekintette, mint közelgető halálának előljáró postáját. Tagjaiban annyira elerőtlenedett, hogy

mellett-is, mellyet ért, még-is igen kora és szomorú eset volt az ő halála. A' tisztelkedés, mellyet neki holta után tettek, érdemihez, polgártársihoz, és az ő felvilágosodott Fejedelméhez méltó vala. Lelketlen teteme különös pompával az *Upsalai Fő-Templomba* tétetett. A' Király különös emlék-pénzt-is veretett halálára, mellynek egyik felén látszatott Linnének mejj-képe és neve, másik részén pedig a' szomorú *Cybele* tálat tartván kezében állatoktól és plántáktól körülveve, emez írással: *Post obitum Upsalae die 10-a Januarii 1778. Rege jubente*, az az: holta után *Upsalában* 10-ik Januáriusban 1778. a' Király' parancsolatjára. Maga *Gustáv*-is, azon beszédében, mellyet 1778. az Ország' öszszegyült Rendeihez tartott, sajnálkodva említi azt a' kárt, mellyet Svétzia Linné halála által vallott. Valóban fénye volt Ő Hazájának, 's tudós ékessége Századjának. Halhatatlan Refor-

nagy fájdalom nélkül még csak nem-is mozdulhatott. Őszszel egy kevéssé neki vette magát, a' mit tanulmánya eránt való erős vonzódásából annak tulajdonított; hogy III-dik *Gustávtól* néhány száz ritka plántákat kapott ajándékba. Ezen plántákat *Surinamból* hozta magával *Dahlberg*, Svétziai Tiszt, és *Spiritusban* olly példásan megtartotta; hogy azoknak virágjait, leveleit és gyümöltseit tökéletesen lehetne látni. Linné ezekkel múlatta 's erősítette magát, ezen plánták' rendbeszedésén dolgozott, és egy illy című írást készített: *Plantae Surinamenses*. Ez volt utolsó munkája; mert Juliusban 1776. másodszori szélütés érte, melly őt annyira elerőtlenítette, hogy napló könyvében arról maga-is így panaszkodik: Linné sántikál, nagy fáradtsággal mozdíthatja magát, érthetetlenül beszél, 's alig írhat. Ugyan azon esztendőben egy erős köszvény támadta-meg jobb felét, kéntelen volt azután szüntelen ágyban fekünni, lelki és testi ereje mind jobban jobban fogyott, 's végre egy száraztó hideglelés elhozta a' tudományokra nézve elég kora és sajnos halálát.

mátora volt ő a' természet tudományának, alkotója egy jobb rendszernek, melly róla *Systema Linnei*-nek neveztetik.

Characterében és természetében voltak több különösségei; de voltak némely főbb tulajdonsági-is más nagy férjfiakéhoz hasonlók. Valamint *Newton*, úgy ő-is nagy imádója volt az Istenségnek, kit természeti mély ismérteinél fogva, mélyebb, mintsem közönségesen szokott lenni, elmélkedéssel tudott tsudálni. Tanító szobája felibe ezt írta: *Innocui vivite, Numen adest*; az az: fedhetetlenül éljetez, az Istenség jelen van. Valamint más nagy férjfiak, úgy ő-is vidám mértéklete mellett tudós próba-tételeiben és munkáiban mintegy elragadtatott, és innét származott az a' hevesség-is, mellyel soká fontolgotat vélekedését szokta támogatni, és mások ellen gyakran majd a' tzivódásig védelmezni. Tulajdona volt a' ditsőség-kivánás és a' kérkedés, hogy ez hiba volt benne, azt senki nem fogja tagadni; de más részről azt-is meg kell vallani, hogy ezen magas önérzés nélkül soha nagy ember nem lett volna. Mert egy érzéketlen ember illy nagyságra soha fel-nem juthat.

Termetére nézve Linné kicsiny volt, 's görbedt járása még kissebbé tette. Szemei valami különösöt jelentők és tüzesek voltak, társalkodása vidám és kedveltető, házi takarékosága különös, melly alkalmasint következése volt élelméről való elébbi szorgoskodásának és nyomorult állapotjának. Szó, gondolat, élet, mind rendszeres volt nála. Emlékezete igen korán meggyengült, mert ugyan ez a' férjfiú, ki a' füveknek és virágoknak tulajdonságit olly pontosan osztályozta, ki ezen külömböztetéseket olly helyesen, és név szerént emlékezetében tartotta; utóbb annyira megfélekedett, hogy midőn egykor *Ipának* levelet írta, annak nevét feleségétől kérdené.

Linnének házi életéről az ő tanítványa és barátja *Fabricius*, ki véle két esztendeig társalkodott a többi között így szóll: Nyáron kikisértém őt a' falura, ott a' mi életünk a' természet' kebelében vídám és meglegedett volt, semmi erőltetést nem ismért. Mi nem messze az ő jószágától egy paraszt házban laktunk. Linné közönségesen reggel 4. órakor kelt-fel, és 6. órakor jött minket felkölteni, azután fölöstökömlt, és 10. óráig letzkéket adott az *Ordines naturales plantarum*ról; ennek vége lévén, a' szomszéd hegyekre *botanikai excursiókat* tettünk délig. Nap lementekor házába mentünk, és az estvét barátságos társalkodásban töltöttük. Minden vasárnapon meglátogatott bennünket házi-népével együtt, 's mi ezen alkalmatossággal mindenkor muzsikusokat fogadtunk, 's a' pajtában kimondhatatlan örömmel tántzoltunk; a' jó öreg az alatt egygyel közülünk beszélgetett, 's jó izüen szívta pipa dohányját, néha néha felugrott, és a' lengyel tántzot jobban eljárta, mint társaságunkból akármellyik fiatal. Télen pedig *Upsalában* házához által ellenbe laktunk, háló vörös köntösében, prémes zöld sapkában, 's pipáját kezében tartván, majd minden nap meglátogatott bennünket. Minden egygy ív írása egy aranyot hozott neki, ellehet hát gondolni, minő nevezetes summa kerekedett az ő sok írásiból; azon felül *Academiai* fizetése, *Orvosi praxisa*, és tanítványitól kapott alkalmatosságbéli ajándékok igen gazdaggá tevék őt. Férjfi ága egyetlen egy Károly fiában kihalt 1783. életéuek 42-dikébe. Az *Academiai* hivatalban *successora* volt Atyjának, 's mint tudományának méltó örököse magát jelesen kimutatta.

SZARÓ NEPOMUK.

17.

**A' hires Anglus Költőnek Pópenak kü-
lömbféle jeles gondolatjai.**

Az esztelen sokszor foglalatoskodóbb mint a' legszorgalmasabb méh. Az e'féle eszközök-is szükségesek a' Politikusoknak. Az országokkal talám úgy van a' dolog mint a' fal-órákkal, melyek sok húzó-ón nélkül szűkölködnek, hogy legfinomabb és legszükségesebb részeik rendes mozgásban tartassanak.

A' szerénység mindenkor hasznunkra szolgál. A' keveset követelő ember csendesen él; ellenben a' dicsőségre vágyó szüntelen nyugtalanodik hogy olyannak láttassék, a' milyen valósággal nem. Ha eszünk's talentomaink vannak, a' szerénység azokat legjobban megesmerteti másokkal; ha nincsenek: akkor is a' szerénység legjobb mód gyengeségünk' elrejtésére. Mert valamint a' szemérmesség néha a' fajtalan leányokat tisztességes személyeknek nézetheti; úgy a' szerénység-is az esztelent eszesnek nézei.

Ha azon esztelenségeket, melyeket másokban nem szenvedhetünk, magunknál mentjük; akkor azt bizonyítjuk, hogy inkább szeretünk magunk esztelenek lenni, mint másokat eszteleneknek látni.

Hibáinkat megvallani soha - sem kellene szégyenlenünk; mert ezen megvallás annyit tesz, mintha azt mondanánk: hogy ma okosabbak vagyunk, mint tegnap voltunk.

Heves indulataink olyanok, mint a' forró hideglelés' paroxysmusai. Ha szintén a' paroxysmus' szempillantatai erősebbekké tesznek-is bennünket, de utóbb annál inkább erőtlénítnek.

A' mit Cicero a' hadakozásról mond, azt a' tudós versengésekre - is lehet alkalmaztatni. A' hadakozásban soha - sem kellene elfelejteni, hogy annak a' békesség a' célja. De általjában szólván az igaz versengők olyanok, mint a' vadászok, kiknek minden örömök csak a' kergetésben áll.

Azok, kik szüntelen mások tselekedeteinek vizsgálásában foglalatoskodnak, azokhoz hasonlítanak, kik mindenkor a' magok' házán kívül vagynak, 's kik mások házaikba mennek, hogy ott mindent rendbe szedjenek, az alatt pedig a' magokét elhagyják pusztulni.

Azon öregek, kik szünet nélkül a' múlt időt dicsérik, azt akarják velünk elhitetni; hogy az ő idejekben nem voltak esztelenek, de szerencsétlenségükre magok az ellenkezőt bizonyítják.

Valahányszor valamely szegény embert igazán háládatosnak látok lenni, elhitetem magammal, hogy a' millyen háládatos most, szintén olyan nemes szívű adakozó lenne, ha meggazdagodnék.

A' Rhetorika' virágjai a' Prédikáziókban és bölcselkedési értekezésekben olyanok, mint a' búza - földön a' kék és piros virágok. Azokat kik mellettük elsétálnak, mulatják; de annak ki az aratásból hasznot vár, kárt tesznek.

A' ki hazugságot mond, nem veszi észre, melly nehéz munkát vállal magára; mert ezer új hazugságot kell kigondolnia, hogy az elsőt támogathassa.

Az a' ki magát minduntalan mások dolgaiba avatja, úgy jár, mint a' ki a' méhek' dolgozását igen sokszor 's igen közlelről nézi; kíváncsiságáért gyakran megcsipdestetik.

Sok magányszeretők csak úgy hagyják-el a' világot mint Éva Ádámot, hogy az ördöggel külön társalkodhassanak.

Az Úri vagy úgy nevezett Fő- és a' Parasztyagy közép-rendbéli társalkodás között csak az a' különbség van, hogy ugyan azon dolgok kicsiny szobában vagy nagy szalában, kicsiny vagy nagy asztalnál, egy gyertyánál vagy luzonnégymétsnél mondatnak.

Két Aszszonyok ritkán lesznek máskép', hanem csak egy harmadiknak kárával jó barátnékká. Úgy szövetkeznek özsze mint a' régi időbeli Királyok szövetkeztek; kik szövetkezésök' előjeléül valamelly szegény állatot feláldoztak. Hasonlóképen két Aszszony-is azután lépnek egymással szoros barátságra, ha előbb egy harmadikat özsze-téptek.

Az öreg emberek nagy részént olyanok mint az ó Krónikák, mellyek unalmas, de igaz történeteket beszélnek a' régi időkből, 's mellyeket csak e' részben érdemes megkérdezni.

Valamint a' szép gyermekek a' rút atyának nagyobb kissebségére válnak mint a' rútak; minthogy az utólsók jobban hasonlítanak hozzá; úgy hasonlóképen a' másoktól lopott szép gondolatok nagyobb becstelenségére szolgálnak a' rossz Irónak, mint a' maga hitvány gondolat-

jai. Ha pompásan öltözött szegénytlátunk, világosan tudjuk, hogy az öltözet nem az övé.

Az Aszszonyok olyan szemekkel nézik szeretőiket, mint a' kártyákat. Eggy ideig játszanak velek, 's mikor egyszer nyertek, félrevetvén ujakat kívánnak, 's gyakran az ujjakkal elvesztik azt, a' mit az avíttakkal nyertek.

A' tetszeni 's szerettetni kívánó Aszszony úgy bánik a' férjfiakkal, mint a' Schach-játszó a' játékbéli parasztokkal. Nem függeszti egyre szemeit olly igen, hogy a' másokra is melly talám nagyobb hasznot hajthat, ne nézne.

Az Aszszonyok olyanok, mint a' rejtett mesék, 's általjában abban egyeznek a' rejtett mesékkal, hogy nem tetszenek többé ha egyszer megvagnak fejtte.

A' férjfinak, ki valamelly szép Aszszonyt lát, szintúgy nincs oka kívánni, hogy annak férjévé legyen, valamint annak, ki a' Heszperidák' kertjének arany almáit csudálja, nincs kívánni; hogy azokat őrző-sárkánnyá legyen.

Arra hogy minden nemes szívű emberek egy hitűek és vallásuak legyenek, nem kívántatik több, hanem csak az: hogy minden nap egymással társalkodjanak.

A' bölcs és értelmes ember' hírét 's nevét legbizonyosabb 's legrövidebb úton megnyered úgy; ha azt a' mit más mond, jóvá hagyod.

Szolgálatunkat és szívességünket legkevesebbé érdemlik-meg azok, kik tőlünk legtöbb szolgálatot kívánnak, 's rajtunk legtöbbet alkalmatlankodnak.

A' legkellemesebb társalkodások udvariságokból és hazugságokból állanak.

A' ki barátjának hízelkedett 's hízelkedésével kedvet talált, bizonyos lehet benne hogy maga rossz ember, barátja pedig esztelen.

Melly kevésbé becsüli az Isten a' gazdagságokat, azt világosan általláthatjuk abból, ha meggondoljuk, kiknek adja azokat.

Legtöbb panaszok vagynak a' háládatlan-ság ellen intézve; de ezen panaszok helytelenek 's a' hiuság ellen kellene őket intézni. Tsak a' rossz emberek lehetnek szembetűnőképen 's szántsándékkal háládatlanok. De kevés ember van, ki azt nem gondolná hogy több jót tett, mint a' mennyit az a' kivel jótéteményét közlöt-te, érdemlett; míg az utolsó viszont a' maga részéről azt hiszi, hogy kevesebb jó tétetett ve-le, mint a' mennyit érdemlett.

Az Aszszonyok általjába véve jobban szeretik a' szomorú mint a' vígjátékokat. Ennek oka talám az, hogy a' szomorú játékokban az ő nemek rendszerint imádtatik, a' vígjátékokban pedig nevetségessé tétetik.

A' fősvény nevet többször kapja-el az ember csekély dolgokban, mint nagy költségekben való takarékos-ság által. Soknak csak kevéssel kellene esztendőnként többet költeni mint költ, 's megmenekednék a' fősvénység' gyalázatjától.

Némelly emberek esze olyan mint a' tolvajlámpás, melly csak a' vivőnek szolgál 's csak annak útját világosítja-meg.

Némellykor a' legjobb emberek' becsületét legjobban rongálja a' rágalmazás; valamint rendszerint a' gyümölcsnek javát vagdalják-meg a' madarak 's rongálják-meg a' férgek.

Sokszor csudálkozva látjuk, hogy az olly emberek, kik legrútabb cselekedeteket vittek véghez, tellyesek kevelységgel és hiusággal.

Nem gondoljuk - meg hogy a' lelkiismeretnek a' rüt cselekedetekért való mardosása, és az a' szégyenlés, mellyet a' vétkes érez, ha azokról szó van, nagy részét teszi annak, a' mit kevélységnek nevezünk.

Bizonyos dolog 's tagadhatatlan igazság, hogy sehol sem lehetünk nyugodtabbak és soha sem csalatkozunk-meg kevesebbé, mint mikor értelmes emberekkel élünk. Sokkal nagyobb fáradtsággal szerezhetünk magunknak tekintetet egy rossz, mint egy jó társaságban. Mint-hogy a' rosszban több a' hiúság, mint az ész és az okosság, azért igen nehéz neki tetszeni, 's nem könnyű munka az esztelent maga és más eránt jó kedvűvé tenni.

A' kitsiny lelkekkel úgy van a' dolog, mint a' szűk nyakú palaczkokkal. Mennél kevesebb bor van benne, annál nagyobb lármával adják azt ki magokból.

Sokan visznek véghez bölcs 's még többen ügyességet mutató cselekedeteket; de nemes cselekedetek véghez vitelére igen kevés ember alkalmas.

Az Atheus csak bolond ki az Istenségből csúfot üz; de a' képmutató sokkal rütábbúl játszik az Istennel és vallással. Könnyebbnek találja térdeit meghajtani, mint valamelly jó cselekedet' véghezvitelére felkelni; 's hasonló azon szemtelen adóshoz ki mindennap meglátogatja hitelezőjét, 's nyájosan beszélget vele, a' nélkül hogy adósságát valaha megfizetné.

A' ki valamelly vízen hajón által akar menni, sok révészekről körülvétetik, 's kiki ajánlja neki szolgálatját; úgy látszik mintha mindenek egyedül vele foglalatoskodnának. Ugyan ez az ember, mihelyt a' másik parton van, sem-

mi figyelmet nem támaszt maga eránt, senki sem gondol vele, 's magát hagyják menni. Ez képe a' Ministereknek, mikor a' hivatalba bés és abból kilépnek.

A' familia igen gyakran nem egyéb, mint olyan emberek' társasága, kik egymásnak ártani igyekeznek. A' vérség' vagy sógorság' kötelei csak egymással ellenkező és harczoló haszonkeresésnek kútfejei. A' fiú az Atya' halálát kívánja; a' fiatalabbik testvér irigyli az öregebbiket; az öregebbik irigy szemmel nézi a' testvér hűgainak kiházásításokra tett költségeket. Ha a' férjfitestvérek közül valamellyik megházasodik; akkor ismét új egyenetlenségre és viszálykodásra adatik alkalom. E'féle következéseket többeket-is nem ok nélkül lehet várni a' familiákban, mint igen természeti dolgokat; 's mind a' mellett-is nem tudom, hogyan mindnyájan hajlandók vagyunk azt hinni, hogy nincs igaz bódogság és igaz nyugalom másott, hanem csak a' familiák' kebelében.

Lehetetlen, hogy a' rosszsz indúlatú ember a' köz jót szerethesse. Mert hogyan szerethetne az ezernyi ezer embert, ki soha egy lelket sem szeretett.

S. K. J.

18.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.

(Folytatás.)

Tizenhetedik Levél. Polyklet Krantorhoz.

Szólnokok, — ezeknek befolyások, magok megismertetésöknek 's hivatalokba lépésöknek módja.

A' hatalommal felruházattak nem mindenkor gyakorolhatják azt, 's úgy látszik, hogy egy elrejtett erő mindenütt hartzol a' hatalom ellen. Akármelly igen igyekeztem-is a' külömbféle hivatalokat, mellyek Róma' igazgatását teszik, egymástól megválasztani, a' minden rendü tisztviseelőket felosztani, 's foglalatosságaik' természetét vagy jussai' kiterjedését meghatározni; csak igen híjános rajzolattal bírnál mind ezekről, ha a' polgároknak egy nemével meg nem esmerkedtetnélek, kiknek a' közdolgokba igen nevezetes befolyások vagon, még minekelötte valamelly valóságos titulussal bírnak-is. Ezek szoktak, ha bár minden polgári hatalom nélkül vagnak-is, mindent mozgásba hozni, 's annál nagyobb erővel hatnak a' népre; minthogy mindent annak nevében tévén nem félhetnek; hogy ettől olyan lépésekért mellyeket magok vélnék tenni, számadásra vonattassanak. Szüntelen gátolják a' legbölcsebb 's legszükségesebb törvényeknek bévételét-is, a' már bévetteket mesterségesen fogatlanokká teszik, a' legjelesebb polgárokat fontosoknak

látszó ürügyek alatt ítéletre vonatják, vagy jól megérdemlett vádok ellen védelmezik; a' menyköveket nem magok szórják, de kit üssenek azok; azt magok határozzák-meg, 's hasonlók lévén az olyan kórmányoshoz, ki csendesen parancsol a' felzúdult tengernek; tetszések szerint intézik háborgásait a' dühösködő népnek, melly ekképen az ő vágyásaiknak 's indulataiknak hajlékony eszközévé válik.

A' Szólnokok (Oratores) ezek, kik a' nélkül, hogy világos jussokkal bírnának, eggy olly titkos egygyesületet formálnak, mellynek befolyása magát mindenütt érezteti, 's melly nyilvánosságos tekintet nélkül minden hivatalokban osztatik, 's a' Római népet észrevétlenül arra szoktatja, hogy mindenütt ugyan azon neveket hallja, 's ugyan azon embereket lássa. A' Szólnokok már szokszor háború és békesség felett Ítéző-bírák voltak, a' népek és Királyok sorsáról végeztek, a' magok hazáján belső háborút támasztottak, és saját tetteik' boldogtalan következései miatt, a' magok által indított pártütésekben elvesztek.

Minden Római fő tisztviselőknak szükségesképen Szólnokoknak kell lenni. A' két rendet egymástól elválasztó vetélkedések, a' költsönös vádolások és vádoltatások, az egyenlő természetű követelések arra kényszerítik a' különböző felekezetek' fejeit, hogy egyenlő fegyverekkel hartzoljanak. Sokszor a' köz-jó tiszta szeretete 's a' jeles elme által való elragadtatás érdemes polgárokat-is lelkesített már olly ékes szóllásra, melly nekik örökre helyet ad a' legnagyobb Szólnokok között. Én most nem ezekről fogok szóllani; hanem az olyanokról, kik az ékes-szóllás' mesterségét csak úgy nézik, mint csupán személlyes céljaik elérésének legbizonyosabb módját, kik azon tálentomokat, mellyekkel őket az ég' kegyelme megáldotta, rút nyereség kívánás által lealacsonyítják; 's

kik a' nemes cselekedetek' gyakorlását másokra hagyván azoknak csak pusztá neveit harsogják.

Szerencsétlenségünkre mind azt a' mit ezen tárgyról mondani fogok, nagy részint lehet alkalmaztatni Görög-országra-is, melly hajdan szintén úgy dicsekedhetett nemes tetteivel mint hatalmával 's melly most a' külső ellenség és saját elfajulása által nyakába vetett kettős járom alatt nyög. De a' nagyra-vágyás itt sokkal máskép mutatja-ki magát mint Görög-országban, 's kezdetében magát mérsékelvén, utóbb a' szemelőtt lévő tárgyak' véghetetlen kiterjedésének mértéke szerint, mind felsőbb és felsőbb gráditsra lépett 's szertelenül megnevekedett.

A' mi Hazánkban a' Szólnok' első szüksége a' hír-név szerzés; megelégszik azzal ha neve Attikának külömbféle helységekben harsog; a' valóságos polgári hasznok, mellyeket nyerhetne csekélyebbek, mint sem hogy figyelmét magokra vonhatnák. Rómában ellenben a' hatalom, a' becsület 's még a' gazdagság-is kirekesztőleg azoknak tulajdonai, kik azt igazgatják; 's a' fő tisztviselések, valamint a' kisebb hivatalok' száma is olyan nagy, hogy minden utánnok járókban gerjeszthetnek reményt. Itt az egész föld-kerekségének aranyja és a' világ bíró hatalom osztatik-el, 's a' ki a' véghetetlen prédából legkisebb részt nyer-is; egyszerre gazdagabb, hatalmasabb 's függetlenebb, mint a' Királyoknak nagy része. Illyen pálya nyílik a' Rómaiak előtt, 's mindazok, kik fényes tselekedetekkel híresekké lettek, 's kiknek nevök jeles tettekre emlékeztet; nehézségek nélkül lépnek abba, 's kisebb vagy nagyobb előmenetellel futják azt talentomaik minéműségéhez képest. De ha olyan polgár akar a' világ nagy piacznán ragyogni, kinek sem fényes születése sem gazdagsága nincsen, 's ki hazájának még semmi jeles szolgálatokat nem tett; az olyannak mindent ön magától kell várni, minden nélkül szükölködik, 's min-

dent ki kell pótolnia. Az illyennek első gondja hamis alázatosság alatt elrejtteni céljait, mellyeket külföldben vetélkedő társai mindjárt eleintén végképen meggátolnának. Kéntelen lévén egyedül magára támaszkodni, a' semmivel sem gondolás' fátyolával takarja-bé nagyra vágyását, melly magába bé-lévén szorítva, annál erősebben munkálkodik, 's annál sebessebben lángol. A' gazdag provinciák, mellyek körülötte szüntelen osztogattnak-ki, a' hirtelen gazdagodások 's megtiszteltetések, valamit hall és lát mindezek gerjesztik reményit; azt maga-is hizelkedő csalódások által mind inkább és inkább neveli, annak bételyesedését édes álmai jelenvalóvá teszik, mellyek bőven osztják néki azt, a' mit a' valóság megtagad. Végre szerencsés környülmények megengedik, hogy a' becsület útján első lépését megtegye, 's akkor a' hiu kerengélést elhagyván egyenesen célja felé megyen. De mennyi béketürés, mennyi munka kívántatik míg oda érhet! Athénában minden, ki magában talentomokat érez, vagy merészssége által azokat kipótolja, bátran szól a' nép gyűléseiben, neki elég hogy polgártagja az Országnek, 's van jussa annak dolgaihoz hozzá szólni, 's ha igyekezete nem fogantatos; akkor a' közönség' szava vissza küldi őket azon helyre, mellyet soha-sem kellett volna elhagynia. Ellenben Rómában a' Szólnoki-székre csak a' fő-tisztségekben lévőknek van jussok fellépni, minekelötte valaki azzal felruháztatnék, sok ideig kell magát a' törvény-székek előtt való ékes-szóllás által megkülömböztetni, 's csak iparkodással és fáradsággal szerzheti-meg lassanként ezen a' nép előtt olly kedves talentomokat és az azokkal hasznosan élés, ügyességét.

A' Római ifju a' köz-társaság' hadi-seregeinél való szolgálattal kezdi pályá futását, 's ha abban dicséretesen viselte magát; just nyer, a' haza dolgáról bátran szólni, 's annak munkálkodásait vagy javal-

ni, vagy szabadon gáncsolni. Tíz esztendeig tartó katonai szolgálat után a' polgári életre térvén a' törvénytanulásra adja magát. Nem sokára minden törvényeket esmer, tudja azokat kelletekor előhozni, 's mindenkinek történeteit-is fejtegetni; megjelenik a' törvényszékeknél és a' nép' minden gyűléseiben, 's így készíti polgár-társait arra, hogy benne egyy az ország javával szorgalmasan foglalatoskodó embert nézzenek. Eleinten valamelly híres törvénytudó mellé adja magát, azt minden közhelyeken kíséri; nyomos mellette maradásával úgy használja annak tanításit, hogy szüntelen ujjakat nyer tőle. Mint ügyes tanítvány, mindenütt dicséri tanítója' talentomait, részvételt támaszt abban maga eránt, megnyeri bizodalmát, 's tudományának titkait kitanulja. A' tanító-is maga részéről jó hírt szerez tanítványának, annak nevét dicsérettel emlegeti, nem gondolván-meg, hogy abban utóbb veszedelmes vetélkedő társat fog találni. Az alatt az ifjú észre-vétetlenül kiformalja magát a' közdolgok' ügyes folytatására, 's azoknak tekervényes útjait megesmeri. A' mit nappal látott, azt éjjel megeleveníti elméjében, eszibe juttatja a' beszédeket mellyeket hallott; elmélkedik rólok, 's eltelik velek; próbálja papirosra tenni a' mi szívét leginkább megillette; a' mi eszébe nem jut, azt a' maga módja szerént készíti-el, 's a' képzelődés kipótolja emlékező tehetségének elégtelenségét. Neki bátorodván ezen próba által, tárgyat választ magának, plánja kivan csinálva, szorgalommal dolgozik rajta 's nem sokára mosolyogva nézi első munkáját. Új nehézség adja magát elő; az elmondás akadályt vet neki; 's vagy lekell az olly fáradtságos munka után az aratás reményéről mondania, vagy az akadályt megkell győznie. De mit nem tesz a' nagyság szomjúzása? a' fiatal nagyra-vágyó lankadatlánul törekedik nyelvének szép kimondást 's beszédjének tisztább hangot adni, 's azt illő és jelentő test

ábrázolatokkal kifejezni. Utóbb a' legkisebb csekélységek-re is ügyelvén megtanulja mint kelljen ruháját kellemesen felemelni, gyakorolja magát a' könnyen 's tetszetősen járásban, sőt hogy minden szépen öszsze illyék, még haját-is mesterségesen rendeli-el.

Ekkor fellép egy törvény szék előtt, 's jó fogannattal viseli valamelly szegény polgár' ügyét. Talentoma tüstént észre-vétetik 's magasztaltatik. Grádicsonként egész az ország' dolgaira kiterjeszkedik, 's világosságra hozván a' titokban szerzett talentomokat a' nép gyűlése előtt próbálja, valamelly bévádolt polgárnak ügyét védelmezni. Esmervén az indulatok' hatalmát, mellyek őt magát-is emésztek, minden titkos eszközök által eleveníti halgatóiban azon villám sebességű gerjedelmeket, mellyek a' sokasággal a' legfontosabb dolgokban-is hevenyében meghatározásokat tétethetnek; szerencsés ha az általa védelmezett ügy a' processus folytatás módjától idegen lévén, inkább szólnoki buzdítások' mint rendes fejtegetések' tárgya, 's inkább a' szívnek mint a' hideg okosságnak törvény-széke előtt határoztatik-el!

Melly véghetetlen nyereség a' szólnokra nézve, hogy a' Római nép olly igen könnyen 's hirtelen megszokott gyulladni. Erről történeteinek minden levele ad bizonyosságot. A' legfontosabb esetek rendkívülváló és váratlan környülmények által okoztattak. Lucretia' töre, Virginia' halála, egy adóssal méltatlanul bánás, hirtelenül bosszúság lángjába hozták ezen tüzes és egyszerű szíveket, 's az ügyes szólnokok az e'féle környülményeket az országlás formájának megváltoztatására tudták használni.

De már az ifjú ügyész megkülömböztette magát ékes szóllása által, már beszéllik a' városban, hogy ekkor 's ekkor illyen 's illyen ügyben fog szóllani; 's ezen hír nagy sokaságot gyűjt öszsze. A' birák és nézők egyenlő figyelemmel halgatják őt. Kife-

jezése pontos, ékes és tettetéstől megvált; feleletei elmések, rövidek, 's kellemmel tellyesek. Ha valamely híres vétkest akar megmenteni; félénknak, bizonytalannak, habozónak látszik lenni. Nem örömet kezd szóllani, úgy látszik áttall egy rosz polgárt védelmezni; értésökre adja halgatóinak, hogy csak 'szószóllói kötelessége bírhatja őt erre, 's reményli, hogy az ügynek magyarázatja, olyan környülményeket hoz világosságra, mellyek talám a' dolognak más ábrázatot adnak. Minekutánna halgatói' lelkökben kétséget támasztott, által-megy a' tettek' megvizsgálására; azok közül egyyet-sem tagad, de mindnyáját más formába öltözteti, vagy ha azokat el-nem változtathatja, dicséretes szándékot tesz-fel abban, ki a' legvétkesebb dolgokat követte-el. Kicsinyenként jobban felhevül-vén az isteneket 's embereket hívja bizonyosságul, könynyeket facsar-ki a' nép' szemeiből a' bévádoltnak seb-helyeire mutatván, mellyeket ez mint nép' védelmezője a' hazáért való háborúban kapott; meglágyítja azokat, kiket meg nem tud győzni, 's a' vétkest nem annyira az okoknak mint az alkalmas szempillantatban felgerjesztett indulatok' ereje által megmenti a' büntetéstől.

Ha úgy lép-fel mint vádoló, 's ha valakit felakar áldozni, egészen megváltoztatja maga viseletét. Komoly és innepi hangon kezd szóllni, sajnálja, hogy a' törvények' keménységét kell azon emberek ellen, kiknek oltalmazójok tartozna lenni, segítségül hívni; de Róma' boldogsága kényszeríti őt ezen kedvetlen lépésre. Illyen kezdet után előterjeszti vádolásának okait, 's a' méltatlanul elárult köz bizodalmat boszszú állásra hívja. Ha valaki felelni akar neki, a' védelmező okokat ravaszul foganatlanokká teszi, minden ellenvetéseket megfejt, a' legvilágosabb próbák kétségesekké lesznek, még a' délifény-is homályossá tétetik; egyszóval ellenségét szüntelen újjított megtámadásokkal elnyomja, 's annak a' kit elakar veszteni, kárhoztatását kívánja. Valóságos Proteus lévén minden

formát magára vesz, hogy célját elérhesse. Sokszor még úgy-is tettei magát, mintha az ékes-szóllás segítségét megvetné; kifejezései keresetlenek, előadása lassú, úgy látszik, mintha mindent elakarna távoztatni a' mi halgatóit megillethetné. De hirtelen megállapodik; azután tettevén, hogy szive érzésének engedni kéntelen, mint hegyről rohanó folyam, vilám sebességével elragad mindent a' mi ellene akar állani. Akarmi legyen az ügy melly mellet szóll, lehetetlen az illy ravasz beszédben az igazságot megismereni. 'S ilyenkor kéntelen az ember Cátóra emlékezni, ki Karneadesnek egyik Rómába küldött követünknek beszédét hallván azt mondotta, hogy menél elébb ki kell az illyen embert Rómából parancsolni, kinél az igazságot a' hazugságtól nem lehet megválasztani. Az akkori Rómaiak egészen mások voltak mint a' mostaniak.

A' fiatal védelmező a' nélkül hogy szószóllásának minden jutalmáról lemondana, igen mértékletes fizetést kíván; a' gazdagságra vágyás, melly utóbb mikor a' szer reá kerül megfog újjulni, most elrémül egy hatalmasabb vágyás előtt. De a' szempillantat, mellyben ennyi fáradság' gyümölcsét szedni kell, végre elközelget; nyilvános jelentést tesz, hogy Quaestorságot keres, 's megjelenik a' nép' gyűléseiben fehér togába öltözve melly keresetének jelensége. Csak két egész esztendő múlva reménylheti szándéka' boldogulását, de azért nem-csak el-nem hagyja magát ijeszteni, hanem kettőzteti iparkodását 's buzgóságát. Ekkor megváltoztatja maga alkalmaztatását; minekutánna már talentomai által magát megkülömböztette: most alázatossága 's Isteni félelme által kíván magára figyelmet vonni, szorgalmasan eljár a' templomba, minden polgárok előtt azoknak idejekhez; rangjokhoz 's foglalatosságaikhoz alkalmaztatott beszélgetésekkel teszi magát kedvessé. „Jó Atyám! — így szóll mély tisz-

telet kifejezésével az öregekhez: Soha-sem láthatjuk-e tehát többé azon dicső és szép napokat, mellyek a régi Rómában ragyogtak? Jaj! minden elfajul, nagyon meszsze estünk eleinktől. „Édes fiam, úgyvond az ifjaknak, te még öseidet-is fellyül fogod haladni; bődlog az a' haza, ki sok ilyen gyermekeket számálhat millyen te vagy!” A' nagyokat sajnálja hogy szüntelen ki vagynak a' nép szemtelenségének téve.” „Valyon, így szól, a' születés és rang soha-sem fog-nak-é tehát tiszteltetni ezen megromlott városban? valyon mindenkor sértegettetni látjuk-e, a' legjele-sebb embereket még az egész közönség előtt a' legho-mályosabb származású Plebeiusoktól-is?” A' szegény sorsú polgárokkal gabona osztogatásról, gazdag pré-dáról, szántó-földek ajándékozásáról beszélget; olyan általa csinált és a' nép' javára czélozó plánokat sejdít-tet, mellyeket az okosság még most nem enged ki-nyilatkoztatni. A' legszegényebbeknek csekély aján-dékot ad. Oh barátim! így szól forró szivességet szin-lő hangon, csak keveset tehetek érettetek. Oh ha a' vak szerencse csak egy kis részecskét adna-is nekem abból, a' mit olly sokakra eltékozol; melly édes örö-mest könnyebbitném sorsotokat! 'S a' köznép melly mindeukor reményl; mert mindenkor szerencsétlen, ekkor is hisz az olly sokszor megcsaló ígéretnek.

Az alatt a' Quaestorválasztásra rendelt gyűlés ki-hirdettetik; sok munka és kérés után annak előlülő-jétől megnyeré a' Candidátusok' Laistromába való fel-irattatását. Engedelemért könyörög, hogy az özsze-gyűlt néphez beszédet tarthasson. Kérése tellyesítte-tik 's ékes-szóllása még soha olly dicső fényben mint ekkor nem mutatta magát. A' haza szeretet, a' tör-vények eránt való tisztelet, a' polgárok' boldogsága egyyetlenegy czélja látszik lenni minden gondolkodá-sának. Némellyek talentomai által vakittatnak - meg, mások ígéretei által szédítettnek-el; mindenek meg-

eggyeznek, hogy az égnek olly áldott embere tünik-fel benne, ki Rómának dicsőítésére termett.

Az elhatározó szempillantat végre közelget, a' választás napja kivan szabva. Minekutánna hogy a' néptől jobban láttatnék a' Quirinalis hegyen megjelen, a' Mars mezejére érkezik, kísértetve sok rokonitól 's barátitól, valamelly jeles férjfiúnak társaságában ki kérésének nagyobb fontosságot adhat. Általa megtanított emberek széllyel járnak a' gyűlésben; dicséretét nagy ügyességgel terjesztik, — leginkább a' falusi Tribunosokból valókhöz csatolván magokat, ezen egyenes szívü 's egyszerű emberekhez, kik a' városiak' fortélyoskodását nem esmerik, 's ugyan azért mindenkor készek annak eszközeivé lenni, a' nélkül hogy ezt magok csak gyanítanak-is. „Én őt esmerem — így szól egyik az ő kész szolgálai közül —, ő igen derék polgár” — Adnák az Istenek, kiált a' másik, hogy hozzá hasonló tisztviselőink volnának! —

Ő maga se mulat-el a' maga részéről semmit, a' mivel barátjai iparkodását elől segítheti; végig megy a' nép sorain ollyan ruhába öltözve, melly, hogy háboruban kapott igaz vagy költött sebhelyeit mutathassa, előlről nincs begombolva 's úgy igyekezik ezen katona-népnek szeretetét megnyerni, melly a' vitézséget mindennél fellyebb becsüli. A' felső ruha alatt nem szabad olly köntöst viselnie, mellybe megvesztegetés végett pénzt rejthetne-el; de ezen bölcs rendelés rút módon fogatlaná tétetik. Kevés lépésnyi távolyságban általa rendelt emberek titkon pénzt osztogatnak-ki, 's utóbbra még többet ígérnek; míg a' hivatalt kereső a' rényről beszél; oldala mellett a' vétek dolgozik számára. A' voksolás kezdődik. Melly forró könyörgés, melly alázatosság, melly mászkálás! Oh vannak példák, hogy ezen kevés Rómaiak, legutólsó polgár-társaik előtt-is magokat megalázták, azoknak kezeit legnyájasabb hízkeléssel szoritgatták, leg-

kisebb környülményeik felől-is nagy részvétellel tudakozódtak, reájok csapodárkozásaikat, reménykedéseiket halmozták, sőt még térdjeiket is ölelték az olyan embereknek, kikre még egy nappal elébb megvetve néztek, 's kikkel talán másnap kegyetlenül fognak bánni.

Hogy a' hivatal-kereső még nagyobb népszerűtet mutasson, egy embert-is tart maga mellett azok közül, kik itt Nomenclátoroknak hívatatnak, 's kiknek egyetlenegy talentomok abban áll, hogy minden Tribusból minden személyeknek nevöket tudják. Ennek segítségével akadozás nélkül minden polgárt nevén szollít-meg, 's ezen olly vastag 's olly sokszor gyakorlott ravasszág soha sincs kívánt foganat nélkül.

A' vokok őt választották, szerencsésen megtette az első lépést melly mindenkor olly nehéz szokott lenni, 's ettől fogva már maga lesz saját szerencséjének kovátsa. Ha a' Quaestorság' Aedilisség' vagy Tribunusság' viselésében magát megkülömböztette 36 esztendő korában; Curulis méltósággal ruháztathatik-fel, sőt minthogy egy a' házi Atyák eránt régtől fogva szokásban lévő tisztelet a' fő hivatalok keresőjének annyi esztendőt elenged, a' hány gyermekből a' Familia áll; még elébb is azon czélra juthat. Ha az új tisztviselő a' Nép szeretetét megtudja nyerni, vagy ha azzal a' mesterséggel, melly azt kipótolja alkalmas időben jól tud élni; hamar végig megy a' nagyságok ösvényén, 's akkor talentomait dicsőségesebb játékszínén gyakorolván, a' szerencsének magasabb grádsára lép, mellyet egy halandó kívánhat.

De a' szerencse nem mindenkor koronázza-meg a' hivatal keresőnek iparkodásait jó foganattal; egész maga viselete minden szempillantatban nagy vigyázatot kíván. Eggyetlen-egy gondatlan lépés, eggyetlen-egy helytelen szó elégséges arra, hogy az-az épület, melly olly nehezen emeltetett - fel özsze düljön; 's a'

Nép kedvezése könnyű árnyék módjára eltűnhetik az elől, ki magát annak birtokában lenni vélte. A' nagy Scipio a' Quaestorságot kereste, a' hivatal keresésben vetélkedő társa egygy egyszerű erkölcsű férjfi volt, ki atyjairól reá maradott szántó-földjeit maga munkálta. Ennek megkeményedet bőrű 's parasztos kezeit látván Scipio így szólla hozzá mosolyogva: Barátom te talán a' kezeiden szoktál járni? A' nép ezen a' maga tagjainak legnagyobb részét érdeklő tréfa által megsértetvén voksait annak adta, ki a' tréfa tárgya volt, és Scipio megtanúlhatta, hogy még azok-is tudják a' virtust becsülni, kik azt gyakorolni megszűntek.

S. K. J.

19.

Van-e egyes vagy individuális ész?*)

Ezen sokak előtt talán nem-csak szükségtelen, hanem nevetséges kérdésnek-is **) megfejtése a' mái időkben sokkal fontosabb következéseire

*) Ész, — ratio, Vernunft, λογος. Ebben az értelemben veszem. Elme inkább talentom és génie, értelem intelligencia, okosság rationalitas, prudentia tehát az észnek következése.

**) Megjegyzésre méltó dolog ez-is, hogy az érzés által történő esmérésben találkozik némelly embereknél Idiosyncrasia, de ilyen Idiosyncrasiát az ész által lejendő esmérésben mái napig nem találtak Psychologusaink, bizonyosan azért, hogy az ész nem valami individualitás, hanem valami közönséges.

sőt okaira nézve-is, mintsem első tekintettel látszik. A' ki bár meszsziról-is figyelmez a' mái tudós villongásokra, főképen a' hitbeli dolgokban, Francia-, de különösen Német-országon, egy részről hallja ezt a' tábori szózatot: a' mit hinnem kell, azt az eszemnek, mint a' legfőbb isteni ajándéknak megbíralása alá kell vetnem; mert világos és fontos ok nélkül valamit igaznak tartani és hinni embernek, mint okos állatnak lehetetlen! Ellenben az ellenkező seregtől így hangzik vissza: a' hit magasabb pólczon áll, mint a' tudomány és az ész; hitbeli dolgokban az észet felségesb tekintet (auctoritas) alá kell vetni, (de miért? —) a' ti eszetek romlott és nem közönséges, sőt inkább individuális vagy egyes, ezen az úton annyi vallás támad, a' mennyi individuális ész romlandó várakat épít magának 's a' t. *)

Épen nem kívánásunk e' helyen kimondanunk, hogy mellyik táborhoz tartjuk magunkat; (mi haszna volna-is ennek, míg kérdésben forog az egyes ész?) nem-is intézetünk theologikus czívódásokba bé-ereszkednünk és az emberi észnek romlottsága' helybe-hagyása által Istennek alkotmányjaira homályos köntöst teríteni; sőt ámbár csak-nem mindegyike az említett ellenvetéseknek különös vizsgálatra méltó; mi azonban mostanában csak ez egyre fogunk ügyelni, hogy mi légyen az, a' mit individuális vagy egyes észnek tartani némelly mái fellengősen bölcselkedőknek és minden szabad

*) Hogy ez nem költemény, csak-nem minden lapon bizonyítja nevezetesen a' Berlini Evang. Egyházi újság, továbbá a' Párizsi csillag nevezetű újság 's a' t. Lásd egyszer'smind: Über den Obscurantismus von Pahl. Tüb. 1829.

okoskodást mint istentelenséget bélyegzőknek tetszik? De itt bizonyos resultátumra nem jöhetünk, ha nem bocsátjuk előre az említett két szónak értelmét. Tehát először-is ez a Kérdés támad: mi az individuum és individuális? továbbá: mi az ész? 's így utóljára: van-e individuális ész?

1. A' szószármaztatás szerént individuum eloszthatatlan, elválaszthatatlan. A' hol nincs mit elválasztani, az egyes, vagy hogy több részt nem különböztethetünk-meg abban, (mint p. o. az atomusokban és monadeseekben) vagy hogy minden részei egyesülve érzésünk' eleibe egy dolgot vagy lételt bizonyos időben és hézagban terjesztenek, így mondjuk p. o. hogy egy bizonyos kő,- fa,- állat,- ember, individuum. Hogy tehát valámit individuumnak nevezünk, annak az oka a' dolognak, vagy mint egyszeresnek megfogása, vagy mint valóságosan egyesültnék érzése és észrevétele (perceptio), vagy annak legalább mint ollyannak képzelhetése; noha ez az elsőnél-is mindenkor feltétlik. Egyéberánt kétségkívül az egész individuum' megfogásának valóságos gyökere eszmélésünkben nyugszik, melly magában (az én szerént) tökéletesen egyes és egyszeres, de mellyhez mittermészetesen egy kiterjedett sokaságot kapcsolván, egy individuumot látunk támadni, mellynek egyformán az eszmélő lélek és a' test' részei, és csak ezt nevezük embernek. Röviden tehát individuum minden egyes létel, minden vagy érezhető, vagy legalább mint ollyan képzelhető dolog magában, mint egész, nem mint rész — quodlibet ens est unum, mondták a' Scholastikusok. Az individuumot tovább reális (nem logikus) subjectumnak-is ne-

vezhetjük, mert ő bizonyos tulajdonságoknak valódi tartójok és egyesítőjük. Már *individuális* tulajdonság olyan volna, melly más individuumban fel nem találtatnék, ennek ellenkezője a' *közönséges*. De talán ezen száraz (azomban rövid) nyomozások már elegendők czélunkra 's így által-mehetünk a' második, nem épen könnyebb kérdéshez:

2. Mi az ész? Nem csak azért, hogy a' görög, római és német nevezetei sok értelműek 's majd szorosabb majd tágabb értelemben vevődnek; hanem talán még inkább azért, hogy az észnek mintegy *tagadó* gyökere van mibennünk, mellyből az emberi lélek' élete lassanként fejtődik-ki és vég nélkül nevededik, táguul, emelkedik, virágzik, gyümölcsöz. Mert abban, ember létünkre csak-ugyan meg kell egyeznünk, hogy az ész mibennünk olyas valami, melly a' természet által a' többi nekünk esméretes állatoktól 's barmoktól megtagadtattott. De hogy magában az ész nem tagadás, sőt legállítóbb állítás, arról ellenmondhatatlanul bizonyoságot tesznek nem-csak a' beszéd, az eszmélés, az egy nagy társaságba lépés és léphetés, az ön határozás' tehetsége, hanem még inkább kifejtésének sokféle és felséges munkáji, mellyeket pallérozott embereknél és egész nemzeteknél szemlélünk — de barmoknál híjjába keresünk. Az emberi észnek bizonyos értelemben határjai nincsenek, se az igaz' nyomozásában, felfedezésében 's tudománybeli tökéletesítésében, se a' szép' alkotásában, se a' mesterséges munkásságban, melly által valóságosan hatalmat nyerünk a' külső természetre; végre nincs ne plus ultra a' valódi (barmokkal nem közölhető) jónak kimerítésében és hatha-

lós elgyökereztetésében! 'S a' mi több, mind ezek által mindég magasabban emelkedünk annak az eredeti 's mindenható észnek esméretére, bámulására, szeretetére, kiben a' minden-ség' felséges urát imádjuk. Lehetetlen, hogy jobban megne esmérjed a' Mestert, kinek vég-hetetlen munkájába napról-napra mélyebben bélátni iparkodol! Így hát ez az emberi ész nem-csak tudományos erő vagy eszköz, hanem egyszer'smind cselekedtető-is; nem-csak világosító hanem melegítő-is; nem-is csak egy különös erő vagy tehetség, hanem valamennyi lelki 's testi (de főképen lelki) erők' 's tehetségek' közönséges tökéletesítője, nemesítője. Az ész a' barmokra nézve kirekesztő és különös, de az emberekre nézve közönséges czímerünk és karakterünk, ámbár melly alacsony potenciában-is találjuk azt sok individuumban és nemzetben. Az emberi észnek végcélja nincs egy bizonyos idő-pontra kiszabva, nincs bizonyos-hézagra kiszegve, az ő célja maga a' vég-hetetlenség, a' magában elvégezett tökéletesség, és ennek utolsó kútfeje — Isten! Ez volna tehát az emberi észnek rajzolatja, ha leg-tágabb értelmében vesszük, mint egy eszmélő, az állatoktól megkülönböztető, létünket nemesítő erőnek. Szorosabb és értekezésünk' cél-jához alkalmaztatott értelemben az ész esmérő erő. Hanem esméreteinkben viszont nevezetes különbségre akadunk, úgyhogy azoknak jó része egyes észrevételekből és képzeletekből áll, más része pedig közönséges képzeleteket és hasonló sokféleséget özsze-kapcsoló megfó-gásokat foglal magában. Az elsőket érző és ki-vülről megillethető erőnek (sensui objectivo), ezeket pedig ismét az észnek tulajdonítjuk.

A' közönséges képzeletek közül azokat, melyek bizonyos nemű tökéletességeket jelelnek, többnyire ideáknak nevezik, 's innen érthetődik, miért nevezik magát az ész-is ideákra törekedő erőnek és tehetségnek. Az illetén idea nem valami egyes vagy individuális, hanem inkább olly közönséges, melly minden bizonyos nemű közönségesnek valódi kútfeje. Da a' természet' véghetetlen kincstára csupa egyes lételeket mutat; az ész az egyeseket rendbe szedi, a' fajakat nemek alá, a' nemeket ismét felsőbb nemek alá, ezeket az ideák alá 's végre mindent az elvégezett tökéletesség', vagy is az Absolutum' ideája alá öszsze seregit. Már a' közönséges esméretekben elérendő igazság nem áll csupán azoknak helyes megfogásokban és elrendelésökben, hanem azoknak az egyes vagy öszsze-kapcsolt lételekre olly szükséges rávitelekben (ítéletekben), hogy a' tárgy az esmérettel, az objectivum a' subjectivummal tökéletesen megegyezzen, a' nélkül hogy a' subjectivus vagy objectivus character elveszzen. Igy tehát az esmérő ész mindenkor közönségesen esmérő erő, 's még akkor is; mikor egyes lételekről gondol és ítél, valami közönségest (praedicatum) von reájok. (Mert valamennyi ítélet belső foglalatjára nézve a' categorikus vagy egyenesen kimondó formát mint végső gyökerét nézheti, a' mi az elválasztó ítéletből nyilvánosságosan kitetszik, a' feltételekben pedig könnyen megmutattathatik.) Egy szóval az esmérő ész csak közönségesen esmérő erő, csak a' közönségesre és igazságra, a' közönséges igazságra úgy, mint az igaz közönségre törekedik, csak ezekben lakik, és közönségesen, igazságon 's ennek megfogható] okain,

mellyek szülik esmére teinkben a' szükségest, ezeken kívül ész nincsen. *)

3. Ezek így lévén a' harmadik 's legfőbb kérdésre nem leszen nehéz felelni, t. i. *hogy van-é egyes vagy individuális ész*, és ha van, miben áll? Ha individuális ész annyit térszen, mint: csak individuumban lakó, csak subjectumban, tehát in concreto mint tulajdonság gyökerező ész, úgy minden ész individuális, mert mi nem esmérünk olyan valóságot vagy lételt, mellyben az abstractum ész subjectum volna. De ez által az individuális ész kárhóztatók semmit sem nyernének, mert így az ő eszek-is individuális volna és azt mint olyant mások előtt épen semmi privilégium nem illetné. Azomban nem kell elfelejtkeznünk, hogy illy formán, valahány tulajdonság található a' mindenségben, ez mind individuális volna; mert magában a' tulajdonság meg nem áll, hanem csak az individuumban és subjectumban, de így az egész individuális' megfogása tudományjokra nézve haszontalan lenne.

De ha továbbá individuális ész annyit tenné, hogy *különös* és nem közönséges, az-az nem emberi ész: úgy az vagy alább való, vagy fellegősebb leszen, mint a' közönséges de csak ugyan ész marad mind a' két esetben; mert ha az individuális ész — nem ész; úgy az-az individuum kiben lakik, se nem ember, se nem emberhez hasonlító, 's így minden vítatásunk ellen

*) Hogy a' legokosabb állatoknál (ha szabad így szólani) még az egyes esméretek-is igen csonkák, ez szükséges követkevése az ő ész-híjánosságjoknak. Mi légyen az egyes dolog vagy létel, ezt valóban lehetetlen világosan érteni megfogás és beszéd nélkül.

tükröri kép ellen való viaskodás. Ha azonban ész, de alább való potentzián álló ész, úgy ön magától elenyészik a' közönséges, magasabb potentzián álló ész előtt, valamint a' hathatós világosság mintegy elnyeli a' gyengébbet, mivel az alábbvaló közönséges a' magasabban elenyészik. De illy módon, az-az alábbvaló különösnek nevezett ész magasabb lépcsőre emelkedne, különösségét elvesztené, közönségessé válna, mert egyéberánt nem volna — ész. Hasonlóképen, ha a' különös ész fellyebb potentziájú, mint az uralkodó közönséges, annak fényjét vagy szemlélhetjük, vagy nem. Az utolsó esetben az illyen ész mi reánk nézve még nem ész (noha magában ész); ha pedig ragyogását elfogadjuk és kitartjuk, ismét fellyebb emelkedünk 's nagyobb tért nyerünk, melly előtt az előbbeni összezsugorodik. Így tehát, ha van is különös és individuális ész, ez vagy természete szerént közönségessé válik, vagy már magában közönséges, noha ezt minden lépcsönként érő emberi individuum még által nem láthatja. Okoskodásunk' igaz voltát bizonyítja és erősíti az egész tudománybeli pallérozás' históriája. Minden idea, principium, okoskodás, össze-szerkeztetés, tudomány, találmány 's a' t. mint individuális productumok jelennek meg az esméretek' piattzán; de ezzel a' praetensióval, hogy közönséges ész találtatik benne. Ha ez valóságosan úgy van, úgy hogy a' concretus ész (az első értelemben) azokban, mintegy tükrökben közönséges képét megtalálja 's megesméri; úgy megmaradnak, akár milyen akadályokat-is hordjon össze az esztelen Egoismus; de ha nincs benne ész, elenyésznek mint a' köd a' napnak hathatós sугárai

előtt 's az emberi tébolygások' hyperboreus setétségébe vissza-vonóúlnak. Ímé, ezen második értelemben sincs bizonyos characterű egyes vagy individuális ész!

Hát mi tévők legyünk? Egy részről büszkeség volna az individuális ész ellenzőket tudatlansággal vádolni, más részről pedig ember-telenség volna ugyan azokról azt feltenni, hogy ők az individualis ész színe alatt az egész emberi ész ellen háborút akarnak indítani és pedig ész fegyverrel; nem marad így hátra csak egy harmadik feltétel, t. i. ez: hogy az individuális észszel perlekedők az *individuális vélekedést* öszsze zavarják individuális észszel. Hiszen individuális véleményeknek számok légio, ezt história, ezt mindennapi tapasztalás bizonyítja. No de individualis vélekedés azért individuális, hogy bizonyos emberi individuumokban, az-az bizonyos eszes és különösen modificált subjectumokban tűnik, nem pedig azért, hogy az ész volna individuális. Továbbá a' vélekedés, mint olyan, csak effectus, az ész, mint olyan, csak erő és egy ok több okok közül az emberben. De ha az effectus individuális, abból nem következik, hogy a' Concausa-is individuális, sőt inkább a' concausáknak bizonyos öszsze-kapcsolása és munkássága szüli az individuálitást. Ezeknél fogva az egész kérdés, van-e individuális ész? végképen erre határoz-tathatik-meg, hogy bizonyos eszes individuumokban találkoznak különös vélekedések; egyéberánt a' kérdésnek okos értelme nincsen; mivelhogy minden ész valami közönséges lévén, individuális közönséges ész = 0, az-az: semmi-sem volna.

Keljetek-ki tehát ti, kik a' valódi észnek birtokában vagytok vagy lenni vélték, de ne az individuális ész ellen, hanem individuális vélekedések ellen! És viszont ezek ellen ne azért, hogy individuálisok vagy legalább nem olly kiterjedtek, mint a' tiétek, hanem csupán csak, hogy hamisak és igazság benne nincsen a' külső álortzán kívül. Mert nem a' nagyobb vagy kisebb száma azoknak, kik valamit igaznak tartanak és hisznek, az igazságnak vagy hamiságnak esmérhető jele, (ámbár okos embereknek velünk megegyezésök múlhatatlanul szükséges az igazság' keresésében) hanem inkább az okoknak megfoghatósága és fontossága, vagy pedig csekélysege és megfoghatatlansága. Mutassátok-meg, hogy a' ti eszetek magasabb polczon áll, mint a' ti ellenségtéké, és az ész mellett viaskodók egy szempillantatban tinétek fognak hódolni. Hanem hagyjátok a' régi rozsdás fegyverek közt nyugodni a' Tradíció által reátok szállott vagy lassanként önmagatokban csírázó és nevedő előítéleteket! Ne nézzetek a' személyre, a' sokaságra, az idő hosszúságra, az elterjedésre, ha tiszta szívből igazat találni kívántok, mert ezek csalfa kalauzok. Mivel elterjedett a' babonáság és Ádám idejétől mái napig-is fogva tartja a' köznépet, azért az igaz legyen? Mivel több Muhamedánus lakik a' föld' hátán, mint Keresztyén, azért az Alkorán igazabb legyen? Mivel nem barátod valaki, azért állítása ne legyen igaz? Az örök igazság' csendes országában lármás kárhoztatásnak polgári jussa nincs, nincs személy számkivetés, nincs szolgaság, nincs idő és hézag határ, ahhoz más úton lehetetlen csak közelíteni-is, ha csak nem világos és hathatós okok' vezérlése alatt! Mert

a' mi a' testi systémánkban a' napfény, az az igazság a' lelki mindent felvevő országban; amaz nem-csak világít, hanem melegítve élesztis, úgy ez-is az ész, minteggy eszköze és tüköre által világít, hevít, lelkesít.

Utóljára ti, az individuális ész ellen harcolók vígyázzatok, ne hogy ellenségtek inkább nállatok találja a' valódi individuális ész' zászlóját (az-az: nem valóságosan közönséges és igaz vélekedéseket;) 's arról soha el ne felejtkezettek, hogy az emberi észnek vagy *magasabb polczáról vissza fordúl*ni, vagy *egy lépcsőn* megmaradni természete szerént lehetetlen; mert nem - csak Heraclitus mondja, hogy az igazság kimeríthetetlen kútban fekszik; hanem maga a' legbölcsebb és isteni tanító-is így szóll tanítványaihoz (Ján. 16, 12. 13.) „még sok dolgok vagynak, mellyeket néktek kellene mondanom, de mostan el nem hordozhatjátok; mikoron pedig el-jő amaz, az igazságnak lelke, minden igazságra *vezérel* titeket.” De vezér és vezető csak ott szükséges a' hol célunkhoz még nem értünk, 's innen következik az, hogy igazságra törekedő pályafutásunknak ebben a' világi rendben semmiképen végét nem állíthatjuk!

GR—S. M.

20.

Válogatott Darabok az Ánglus Szemlé-
ből. Időnkre 's Hazánkra alkalmaz-
tatva egy Társaság által.

(Folytatás.)

III.

A' Szemléző leveleinek ajánlása.

Non aliter quam qui adverso vix flumine lembum
Remigiis subigit: si brachia forte remisit.

Atque illum in praeceps prono rapit alveus amni.

Virg. Georg. I. V. 201.

Mint ki sebes vizek ellen hajóz 's nagy erővel evezget ;

Hogyha kifáradván evezését félbe szakasztja

Megfordul, 's víz folyta szerént lesietget hajója.

RAJNIS.

Olly reménnyel vagyok, hogy a' közönség ezen leveleimet figyelmére fogja méltóztatni, 's hogy leg-
alább egypár száz Olvasóim fognak találkozni, kik
azokból hasznos dolgokat tanulni 's magoknak ne-
mes mulatságot szerezni akarnak. Részemről nem
kémélem fáradságomat, hogy munkám hasznos idő-
töltést adhasson. E' végre igyekezem az erkölcsi ta-
núságokat elmésséggel eleveníteni, 's az elmésséget
erkölcsi tanúságokkal mérsékelni, hogy Olvasóim ha
lehet mind a' két tekintetben kielégíttessenek. Hogy
pedig jó feltételeik ismét hamar el-ne enyészsenek,
napról-napra újabban szándékozom azokat serkenteni

's az uralkodó vétkek' útjáról elhívni. A' lélek ha csak egy nap hever-is parlagon, esztelenségeket terem; mellyek csak szorgalmas és tartós munkával gyomláthatnak-ki. Socratesről az mondatott: hogy a' bölcselkedést az égből lehozta 's az emberek között lakni szoktatta; én pedig azt tartanám fő dicsőségemnek, ha az mondattathatnék felőlem, hogy a' bölcselkedést a' Bölcsék' tanuló szobáiból, az oskolákból 's a' Könyvárosok bóltjaikból az életbe, a' közös mulató-házokba, 's a' mindennapi társaságokba hoztam.

Azért értekezéseimet különösen bátorkodom ajánlani mind azon nemes familiáknak, mellyek naponként a' fölöstöközésre egy órát szoktak szánni, 's igen ohajtanám hogy minden reggel egy-egy levelem úgy nézettetnék, mint a' kávézás mellé szükségesképen megkívántató dolog.

Bacó azt jegyzi-meg, hogy a' jól írt könyv, az a' vele vetélkedő rosz könyvekhez képest, a' mi Mó'ses kígyója volt melly az Égyptombeliekét elnyelte. Nem vagyok eléggé hiu azt gondolni, hogy egyéb nyomtatott könyveket az én munkám szükségtelessé tesz; mindazáltal Olvasoim' meggondolására bízom, nem, jobb-e az embernek magát megesmerni, mint azt holmi Német vagy Francia Ujság-levelekből megérteni mi történik Amerikában vagy Török-országban 's nem jobb-e magunkat olly könyvekkel mulatnunk, mellyek tudatlanságunk', indulataink', 's balvélekedéseink' orvoslására tzeleznek, mint ollyan írásokat olvasnunk, mellyek bennünk egy vagy más rosz indulatot gerjesztenek?

Ajánlom továbbá ezen levelek' olvasását azon Uraknak-is, kiket úgy kell nézmem, mint Rokonaimat és társaimat, az az a' Szemlélőknek, kik a' világban élnek a' nélkül, hogy benne valamit tennének, kiknek vagy azért hogy birtokosok, vagy azért hogy természetök szerint hivalkodásra hajlandók sem-

mi más foglalatosságjok nintsen egyéb hogy körül-
néznek, 's egy.szóval kik a' világot Szinjáték gyanánt
nézik, 's az abban játszókról józanon akarnak ítélni.

Vagynak még mások-is, kiket Olvasóimnak kí-
vánok, azok tudniillik, kik mikor reggel onnét ha-
zúl elmennek íratlan papiroshoz hasonlittatnak, az az
lelkeikre nézve egészen üresek és semmit sem tud-
nak mondani, mind addig mig valamely újságot nem
olvasnak, vagy valakitől valamit nem hallanak. Az
íly szükölködő lelkeket sokszor szánokozva szemlé-
lem, midőn látom, hogy a' legelsőtől kivel öszveta-
lálkoznak tüstént azt kérdik mi újság? 's úgy sze-
degetnek magoknak materiát a' gondolkodásra. Az
ilyen szegény emberek déltájig semmit sem tudnak
beszélni, azután pedig tökéletes megbírálóji az idő-
járásnak, 's tudják hónét fúj a' szél, és megérke-
zett e a' Bétsi-posta. Minthogy ők a' velek elsőben
öszve találkozóknak könyörületességétől függenek, 's
egész nap józan vagy hiú sőt szemtelen beszédűek,
a' szerént, a' mint reggel jó vagy rossz gondolatokat
kaptak valakitől; azért kérem őket ne menjenek - ki
szobájokból addig mig tölem egy levelet nem olvas-
nak. Fogadom hogy minden nap olyan józan és hasz-
nos gondolatokat közlök velek, mellyeknek egész na-
pi társalkodásikban jó következtései lesznek.

De semmiféle embereknek sem lesz írásom hasz-
nosabb mint az aszszonyoknak. Sokszor gondoltam
magamban, hogy még eddig nem fordítottam elég
gond a' Szép-nem' tulajdonképen való foglalatossá-
gainak és mulatságainak kitalálására 's meghatározá-
sára. Ezeknek időtöltései még eddig nagy részént
csak olyanok, hogy hozzájok, ha úgy nézetteknek
mint okos teremtmények kevésé illendők. Az öl-
töző asztal foglalja magába a' foglalatosságoknak leg-
fontosabb részét. A' tsipkés Iskátulának felfórgatása
ád nekik legtöbb munkát, 's ha valamely tizfra por-

tékákkal telyes bőltnban egyyet fordúlnak, egész nap alkalmatlanok másról, mint a' tziſra rubáról gondolkodni. Legnagyobb foglalatosságjok a' varrás, kötés és főzés 's legnehezebb a' mézes sütemények' készítése. Ebben áll rendszerént a' fő- és közép- rendü asszony személlyek' dolga; jóllehet megval- lom hogy vannak közöttök nemesebb gondolkozá- suak-is, kik életöket okos lelkekhez illő foglalatossá- gokban töltik, kik a' hasznos esméretek' tanulását 's a' legszebb asszonyi kötelességek' gyakorlását fő ditsőségeknak tartják, 's a' lélek szépségét a' testi kellemeikkel eggyesítvén, magok eránt nem tsak szeretetet, hanem tiszteletet-is gerjesztenek. Az ilyenek számát kívánom ezen munkámmal szaporít- tani, 's azért arra törekedem, hogy ne tsak ártatlan, hanem hasznos multságúl-is szolgáljon, 's Szépein- ket legalább nagyobb gyermekségöktől elvonja. Mint- hogy öket kik egyéb eránt-is az emberi természet- nek legszebb remekei, örömet a' legnagyobb tökél- letességre akarom emelni, kifogom jegyezni mindazon hijánosságokat 's hibákat mellyek disztelenítik, mind azon jeles tulajdonokat mellyek ékesítik nemöket. Mihez képest reménylem, hogy szép Olvasónéim, kiknek olly sok üres idejek van ezen munkám' ol- vasására, annyival inkább sem sajnálnak minden nap egy fertály órát fordítani, minthogy foglalatosságjok mulasztása nélkül tselekedhetik.

IV.

Az olyan Ifjakról, kik csak a' gyönyörűséget vadászsák, 's az olyan Öregekről, kik elmúlt ifjúságjokat kívánják-viszsza.

Habet natura, ut aliarum omnium rerum, sic vivendi modum; Senectus autem peractio aetatis est tanquam fabulae: Cujus defatigationem fugere debemus, praesertim adjuncta societate.

Cic. de Senect. Cap. 23.

A' természet, mint egyéb dolgoknak, úgy az életnek-is határt szabott; az öregség pedig elvégezése ez életnek, mint valamely komédiának: mellyben arra kell vigyáznunk, hogy megne fárasszon, annál inkább hogy reá ne únjunk.

Virág.

Azon nevetséges kívánságok között, mellyeket a' társalkodásban naponként hallhatunk, egy sem méltatlanabb a' becsületes emberhez, mint az midőn fiatalabbak akarunk lenni, mint valósággal vagyunk. Úgy veszem - észre, hogy ezen kívánság olyan tárgyak' szemléléséből származik, mellyek valamely elmúlt cselekedetünkre emlékeztetnek, 's vagy bánjuk, hogy azon cselekedetet többé véghez nem vihetjük, vagy pedig szégyenljük, hogy azt valaha véghezvittük. Az olyan ember, ki csak azért kívánja-viszsza ifjúságát, mivel inai és csontai híjával vagynak azon erőnek, mellyel előbb bírtak, eltévelyedett és megromlott elméjét árulja-el. A' szerént, a' mit az előhozott Római Író mond, szint olly képtelen dolog az, ha az öreg ember az ifjúságnak erejét kívánja, mintha az

ifjú egyy ökör' vagy ló' erejét óhajtáná magának. Mind a' két kívánság egygyaránt ellenkezésben va-
gyon a' természettel, mellyet minden igazságos, tör-
vényes és a' józan észről helyben-hagyott dolgaink-
ban vezérül tartozunk választani. De ámbár minden
öregék valaha ifjak voltak, 's minden ifju reményli
öreg korra jutását; mindazáltal úgy látszik, hogy
ezen két szakaszai az életnek természet szerént özsze
nem férhetnek. Ezen szerencsétlen egyyet nem értés
résztént az ifjúság' hiú büszkeségéből 's kicsapongó
indulatosságából, résztént az öreg korral egygyütt jár-
ni szokott esztelen kicsinylelkűségből 's helytelen
maga sajnálásából veszi eredetét. Az olyan ifjúról,
ki minden erejével a' virtus után törekedik, 's az ol-
yan öregről, ki nem vágyakozik feslett életre, nin-
csen szó ezen értekezésben; hanem az olyan ifjú
uracskák, kik érett gondolkozású férjfiaknak óhajta-
nak láttatni, 's az olyan esztelen öregék, kik amazok-
nak hiú büszkeségöket irigy szemekkel nézik, szol-
gáltatnak itt tárgyat a' megvetésre és kigúnyolásra.
Megvallom, hogy ezen utolsó szók kemény hangzá-
suak; de vallyon lehet-e máskép bánni az olyan ifjú
emberrel, ki egyedül az érzéki gyönyörüségeket va-
dászsa, 's az olyan öreggel, ki ollyas mivel kíván él-
ni, a' mivel állapotja szerént többé nem élhet. Midön
az ifjú emberek közönséges helyeken cselekedeteikkel
nyilván elárulják, hogy ők vétkes kívánságaiknak rab-
szolgájik; az okos ember reájok nézve egyebet nem
reménylhet, mint megvettetést érdemlő öregséget,
ha csak a' halál bolondságaiknak közepette őket meg-
nem állítja. Midön az öreg elmúlt gyönyörüségeiért
sopánkodik, természettel ellenkező hajlandóságot bi-
zonyít az eránt, a' mit a' gondviselésnek rendes folya-
matja szerént többé semmi vissza nem hozhat. Ha
csak öreg kora miatt aggódik, minden valóságok kö-
zött, a' legfőbb angyaltól fogva a' legalábbvaló fér-

gekig, leginkább ellenkezik a' józan okosság' rendszabásaival. Milly sajnálkozást gerjesztő képzetek támadnak bennünk egy feslett életű öreg ember látásánál, ki az ördögökkel együtt egyedül maga elégedetlen az egész teremtésben a' gondviselés' útjaival, míg a' többi teremtmények magokat annak önként alája vetik. De vizsgáljuk - meg egy kevésé, mit vesztett ő el esztendejinek száma által. Nem elégítheti ugyan ki indulatait úgy, mint ifjúságában; de az ész, mellyet azok többé meg - nem zavarhatnak, most sokkal nagyobb erővel és hatalommal bír. Egy öreg nemes ember, ki egyszer egy barátjával némelly régi történeteiről beszélgetett, így kiáltott-fel: Ah barátom, akkor még jó idők voltak! Az igaz felele amaz, de akkor nem voltunk olly nyugodt szívűek, mint most vagyunk. Nem csekély elégtételnek kellene azt gondolnunk, hogy útunk' folytatásában már kiállottuk a' napnak hévségét. Ha maga az élet nem egyéb hideglelésnél, mint valójában a' heves ifjú korban nem-is egyéb; azon gyönyörűségek, mellyeket abban kóstolunk, csak egy hideglelésnek álmódosításai, és szint olly nevetséges az életnek ezen szakaszát visszakivánni; mintha a' felgyógyult ember azon felséges palotáknak, gyönyörű sétáló-helyeknek és virágzó mezőknek elvesztését sajnálná, mellyekkel nyavalyája alatt nyugtalan álmaiban magát gyönyörködtette.

A' mi a' józan 's természetünkhöz méltó gyönyöröket illeti, mellyek jó hír-névben, örök bóldogságnak reménylésében, jó emberektől való tiszteltetésben és az azokkal való társalkodásban állanak; ezeknek izlésére annál alkalmasabbakká tétetünk, mennél inkább szaporodik esztendeink' száma. Ha tartós egészséggel bírunk, a' józan ész előtt életünknek utolsó szakasza elsőséggel bír a' többi felett. A' jóra fordított ifjúságnak édes emlékezete, csendes,

tiszta és nemes gyönyörűséget gerjeszt a' lélekben; azok pedig, kik olly szerencsétlenek voltak, hogy ifjuságokra nem emlékezhetnek örömmel vissza, azal legalább vigasztalhatják magokat, hogy nem kísértetnek többé bolondságaiknak ismétlésére. Helyesen van mondva, hogy a' ki sokáig akar élni, korán elkezdjen öreg lenni. Késő valami dolgot akkor hagyni félbe, mikor tőle már úgy-is megfosztattunk. Annakokáért szükséges az ifju kor' vétkes hajlandóságait még addig elhagyni, míg az öregség bennünket tehetlenné nem tesz; mert egyéberánt a' vétkes indulatok megmaradnak szívünkben, ha bár alkalmatlannokká lettünk-is kielégítésökre.

Azon esztelen hajlandóság, melly szerént sokan a' mulatságos társaságokban fényeskedni 's csekély elsőségekért dicsértetni kívánnak, okozza; hogy az ifjuság megveti az öregeket, és hogy ezek olly nehezen tudnak az ifjuság' tulajdonságairól lemondani. De ez mind a' két Nemnél felforgatja a' dolgok' rendes folyamatját és a' léleknek természeti elrendeltetését, melly szerént mindent a' természet' és józan ész' helybenhagyása után kellene választanunk, vagy elmellőznünk, a' képzelődésnek hiú játékává és zavarodásává változtatja.

A' virtust követő személyeknek öregsége, akár mellyik Nemből valók legyenek, ollyan tekintettel bír; melly annak az ifjuság' minden örömei felett elsőséget szerez. Ha abban gyönyörűség találtatik, midőn mások bennünket megtisztelnek, nekünk örömet szolgálnak, 's tőlünk bizodalommal tanácsot kérnek; bizonyára ezek egy virtust követő öregnél soha sem hibázhatnak. Ha mind a' két időszakasznak elsőseit 's fogyatkozásait össze-hasonlítjuk, olly nagy egyenlőségre találunk, hogy bámulva kell szemlélnünk, mért van olly kevés eggyetértés az ifjak és az öregek között. Az ifjuság, Cicero' megjegyzése szerént, sok-

kal inkább ki van téetve a' halál' veszedelmeinek , mint az öregség ; 's valyon hol van egy fiatal ember , ki több jussal állíthatná maga felől , mint az öreg , hogy a' jövő éjjel életben fog maradni. Az ifjú sokkal előbb eshetik betegségbe ; az ő nyavalyáji sokkal erőszakosabbak 's felgyógyulása kétségesebb. Igaz ugyan , hogy az ifju több napokat reményl , mint az öreg , de az ő reménysége rossz fundamentomon épül ; mert semmi- sem nevetségesebb , mint a' bizonytalanságra támaszkodni. Az öreg , ámbár magának ezen tekintetben nem hizelkedhetik , még itt is boldogabb , mint az ifjú. Ő már leélte azt , a' mit az ifjú csak reményl ; ő már élt sokáig , az ifjú csak kíván sokáig élni. De ah ! van-e vallyon az emberi életben valami , a' mit sokáig tartónak nevezhetnénk ? A' minnek egyszer végeződni kell , sokáig tartása által nem nyer nagyobb becset. Ha az órák , napok , hónapok és esztendőök elfolynak ; mind egygy , akármellyik órában , napon , hónapban vagy esztendőben haljunk meg. A' jó Színjatszónak megmarad dicsérete , akármellyik jelenésben végezze játékát 's hagyja ott a' Játékszint. Így van a' dolog minden okos ember' életére nézve-is. Akármilyen rövid élet elegendő neki arra , hogy becsület-szeretésének 's virtusának próbájit adhassa. Ha megszűnt kötelessége szerint élni , már akkor sokáig élt ; ha pedig élete végéig a' virtusban megmarad , reá nézve egyenlő következással bír , akár rövidre , akár hosszúra terjedjen földi élete.

V.

A' Szépek' kedveltjeiről.

— — — Sed tu simul obligasti
 Perfidum votis caput, enitescis
 Pulchrior multo. — — —

Hor. L. II. Ode VIII. 5.

— — Ellenben fejedet miólta
 Meg-meg átkoztad, gonosz, ékesebb vagy
 Sokkal.

Virág.

Nem lehet kellemetesebb mulatságot gondolni, mint a' Szép-nem' azon kedveltjeinek történeteit, kik ezen város' asszonyainál időről-időre kedvességben vannak; kivált ha minden fejérszemély őszinte vallást tenne arról, micsoda okokból tetszik néki ez vagy amaz férfi, 's ha minden férfi megmondaná, milyen cselekedetével, vagy minémű öltözetével nyert leginkább kedvességet a' Szép-nemnél. Részemről ugyan mindég szintolly könnyen észre-vettem, ha valaki azért öltözködött, hogy a' Szép-nemnél kedvet találjon, mintha valaki vadászathoz vagy pályafutáshoz alkalmaztatott ruházatot vett magára. A' Szép-nem' tetszését vadászó férfiú megkülönbözteti magát egyebektől járása 's egész magaviselete által. Ruházatjában gondatlannak 's néha egy kevésé restnek-is kíván látszani, maga alkalmaztatásában egy bizonyos szelidséget 's érzéktelenséget vetet-észre, azon czélból, hogy mindenik tekintetben másnak láttassék, mint a' mi valósággal. Valamint a' madarászok azon madaraknak énekeit iparkodnak követni, mellyeket hálójokba akarnak keríteni; szintugy a' Szép-nem' kedvét vadászók mindég hasonlítanak

társalkodásokban valamiben azon Széphez, kit részökre igyekeznek hódítani. Ők jól tudják, mi történik a' familiákban; teljesek aprólékos szolgálatra kész gondoskodással, nem esméretlen előttök, mi hasznos a' nátha ellen, 's a' nélkül ritkán mennek valahová, hogy zsebökben kis oryosságos üvegecske ne volna arra az esetre, ha hirtelen valami betegeskedés adná-elő magát.

Az újság-kívánás, a' mi uralkodó indulatom, 's mérem mondani, egyetlen gyönyörűségem volt egész életemben; arra bírt gyakorta, hogy több szerelmes történeteknek folyamatját, és az ollyaknak, kik azokban legszerencsésebbek voltak, erkölceit 's tulajdonságait vizsgálóra vegyem. De minden vizsgálataim mellett-is csak egy józan eszű embert sem találtam, ki minden Szépeknél közönségesen kedvességben lett volna. Vagy valami különös magaviselet, vagy valami csudálatos életmód, vagy kicsapongó képzelődés, egy szóval, a' mi a' férfiak előtt nevetségessé tenne, szerzett nékik a' Szépeknél kedvességet. Nagyon sajnálnám, ha azon boldog embereket, kikről itt szóllok, megbántanám; de ha az ilyen öreg asszony szolgákat megvizsgáljuk, úgy fogjuk találni, hogy azon szerencsések magokat minden időben megkülömböztetik a' Szép-nem miatt támasztott perlekedésök, ruházatjuk' különözése 's a' Szépek körül végbe-vitt esztelen szorgalmatoskodások által. Ezen kívül ollyan hírből kell lenniük, hogy más Szépektől kedveltetnek; mert méltó megjegyezni, hogy az asszonyi Nemnek könnyen gondolkodó része azon törekedik, hogy vetélkedő társnéjének rabszolgáit magához csábithassa. Egy barátom azt vallotta, hogy midőn valamely Szépnél kedvességbe kívánt jönni, csak arról támasztott benne gyanúságot, mintha őt azon asszony, ki a' szépségben vetélkedő társnéja, kedvelné; 's azonnal czéljához jutott. Az irigykedés természeti tulajdonságok

a'Szépeknek, 's gyakorta készebbek egy kellemetlen emberhez kapcsoltatni, mint azt másnak engedni. Némmelly szemtelen ember csak az által tesz szert az aszszonyok' szeretetére, mivel elég ügyességgel bír őket megakadályoztatni, hogy magokat egymás előtt kinyilatkoztatnák. Ha azt megtudhatnák, hogy ő egyik Szépnél sincsen igazán kedvességben, bizonyára mindenik első szempillantásban megvetést mutatna éránta. Hanem szeretik őt, mivel a' módi úgy hozza magával, és az egymás ellen dolgozás őket egymásnak követésére tanítja. A' mi őt legszeretetre méltóbbá teszi, az: hogy ő, a' csintalan, mint ők nevezik, legállhatatlanabb teremtmény a' világon, hogy nagy elmésséggel 's víg kedvel bír; hogy mindég tud valami nevetségest mondani, 's azon felül a' legrettegetesebb 's legveszedelmesebb nyelve vagyon, ha őt megboszsztantánák.

A' ki a' Szépeknek kedveltjek akar lenni, az se okos ember, se bolond ne legyen. Az egész dolog abban áll, hogy kellemesen csacsogni, 's mulattatni tudjon; okoskodásra 's helyes ítéletre nincs szükség. Azok között, kik a' Szépek körül forgolódnak, leginkább tetszenek azok, kik őket naponként látogatják. Ezek olyan önvállalkozott katonák, kik ingyen 's előmozdittatás' reménye nélkül szolgálnak. Nékik elég, ha a' templomból vagy más közönséges helyről Szépeiket haza kísérhetik, ha őket meglátogathatják, 's ha unalmas idejeknek egy részét ő velek tölthetik-el. De szóljunk most az olyan ifjú uracskákról, kik a' Szépek' ártatlanságával kényekre játszanak, 's kik magokat a' mostani század' legjelesebb elméjének tartják, mivel nékik semmi-sem állhat ellen. Nagy számmal vagynak az ilyen hódítók városunkban, midőn a' Nemesség faluról ide betakarodik. Jól tudják ők mind azon eseteket, mellyek az udvarnál, vagy a' városban történnek;

ők a' jó nevelésnek azon nemében részesültek, melly kizár minden jó erkölcsöket, az-az, melly szerént közönséges helyeken az illendőség' rendszabásaihoz alkalmaztatják magokat, titkon pedig minden feslettségekben elmerülnek.

Az olyan asszonyok, kik szerelmes történeteikben lelik gyönyörűségöket, arra törekednek, hogy senki, még az ilyen közönségesen esmeretes hódítók se kerülhessék - el hálójokat. Nem szokván soha - is okos emberek' ítéleteinek halgatásához, csak a' hízelkedésekben, mellyekben ringatják, találják kedvöket, 's nem tudnak a' között külömbséget tenni, a' mit mások előttök beszélnek. Különös az, hogy mennél híresebb valaki csapodárságáról, annál nagyobb kedvességben vagyon előttök; 's az olyan nyalka ifjú, ki sok Szépeknek szerelmét bítangolja, azon okból kedveltetik, hogy elébbi győzedelmeit az ő lábaikhoz rakja, 's nekik leszen rab-szolgájok.

Ha valamelly társaságban olyan embert látunk, ki testével különös mozdulásokat tesz, ki minden tárgyról nagy fontossággal beszél, ki a' körülötte lévőkkel keveset látszik törödni, 's mégis alattomban arra ügyel, hogy ezen gondatlansága által másokat részére hódítson; bizonyosak lehetünk benne, hogy ő már sok Szépeknek becsületét elrontotta. Kevély járás, kiduzzadt mejj, lenyomott kalap, kimért lépés, ravaszúl körültekintgető szemek: ezek azon jelek, mellyek az asszonyok' kedve' vadászójit megkülömböztetik. Nem lehet ugyan mind ezen csudálatra méltó tökéletességeket minden egyikben feltalálni; de haj! ezeknek egyike-is elég a' Szépeket ezeneként hálóba keríteni. Ha egy ilyen tökéletességekkel bíró ember ezen felül illendő tanúltságra - is tett szert; szükséges volna a' közönségnek hírüladni, hogy míg ő a' városban tartózkodik, feleségein-

ket 's leányainkat bátorságos helyre vitethetnénk. Megesik néha, hogy az ilyen kellemetes emberek, sok elegyes verseket, némelly Színjátékokat olvastak 's Ovidius' leveleinek fordításait bétéve tudják. Oh ha lehetséges lenne, hogy az ilyen ember olyan hív, mint szeretetre méltó volna! de ezzel sokat kívánánk. A' Szépek örömet megosztják egymással az ilyen kedves, hívtelen embert. „Örömet mutatunk éránta egy kis kedvezést, csak - hogy kedves csacso-gásában gyönyörködhessünk, midőn ő akár egy le-gyezőnek vesszőjit számlálgatja, akár az azokon ta-nyázó kis szerelmekről beszélget, akár olly sok kel-lemes mondásokkal tisztel - meg bennünket, mel-lyekben olly tanultságú ember, mint ő, soha sem lát fogatkozást. „Bizonyára mentséget érdemel az ol-lyan asszonynak gyengesége, ki ilyen megtámadta-tások által meggyőzöttetik;” így beszél magában sok Szép, ollyan hódítóknak szemlélésekor, kik fel sem ve-zsik naponként egy Szépnek becsületét, 's jó hírét, nevét lábaikkal tapodni.

Kétségen kívül igaz, hogy a' szerelemben több-nyire szokás a' születésbéli elsősegeket a' legtökélte-sebb virtusoknak eleibe tenni. A' Szépek nem félnek attól, hogy ostobaságjokért 's tudatlanságjokért meg-úáltassanak; hanem azt igen jól tudják, hogy míg szépségöket 's kellemes ábrázatjokat megtartják, so-kak' óhajtásinak tárgyai maradnak. Bizonyára mind a' két Nembéliek nem tanulnak egyebet a' sok eszte-len Románokból 's a' semmire való társaságok' gya-korlásából, mint azt: hogy a' tökéletlenségekben kel-lemesek legyenek, és egy szeretetre méltó csapodár-nak, vagy egy hitetlen Szépnek tulajdonságával bír-janak.

21.

Napoleonnak a' háborút illető
Alaprendszabásai.

(Folytatás.)

46.

A' várkulcsa' valóban ér annyit, mennyit az őrizet szabadon bocsájtása, kivált ha ez elszánta magát a' szabadon bocsájtásért utolsó emberig a' várat védelmezni. Azért *nyereségesebb* egy becsületes alkuba ereszkedni, minekutánna a' szolgálat legszorosabb kötelességei nagy ideig tökéletesen tellyesedtek, mintsem az ostrom' bizonytalan következésére támaszkodni.

* *Villars* Marschal' ítélete szerént, egy Várnagy sem mentheti azzal magát, ha az egész őrizetet alkudozás szerént hadifogságba adná, hogy a' Fejedelem seregét életben akarta tartani. Mivel a' védelemre magát eltökéltett őrizet soha fogságban nem eshet, mert a' Hadivezér, ha tudná-is, hogy ostrommal a' várat beveheti, inkább lép az őrizettel becsületes alkuba, mintsem az ostromnál 10 ezer embert elveszejtzen.

47. Gyalogság, lovasság, és ágyúzó-sereg egymás nélkül nem lehet, azért ezek minden alkalmazhatóságban úgy álljanak, hogy akármely környülállásokban *egymást segíthessék*.

* *Fridrik Király* azt tartja: a' Hadivezér minden figyelmét arra fordítsa, ha táborát bátorságban, szálásait nyugalomban akarja tartani; hogy a' sereg' mind egyik neme minden alkalmaságban egymásnak segítséget nyújthassanak.

48. A' gyalogságot *két* rendben állítani legalkalmatosabb, mivel puskával tüzelni csak így lehet, a' harmadik rend tüze igen *tökéletlen*, és az elsőben *kárt-is tehet*.

* Úgy tetszik mintha a' gyalogság' két rendben állása a' *négyszeg* (Quarée) formálásnál igen gyenge lenne, mivel így a' lovas-rohanat ellen csekély gátot vehetne. Ha bár a' *rendtűznél* (Glieder-feuer) a' harmadik rend munkátlanságban áll-is; de annál hasznosabb a' *négyszeg formálásnál*. Azon kívül pedig a' két rendben állított sereg csapatokra szakadásakor *hosszú* oszlopot okozna, e' pedig a' marsot *nagyon nehezítené*. Az erősek védelmekor pedig, mivel a' gyalogság úgy-is két rendben áll, a' *harmadik* tehát *tartalékul* szolgál.

** *Az Ausztriai seregnél a' gyalogság mindég három rendben áll, a' linea-tűzben csak a' két első rend lövöldöz. A' harmadik rend pedig e' következő esetben használtatik: a' lineatűznél segítségül van, az elesetteket vagy a' megsebesítetteket kipótolja; a' szét szórva tüzelők' lánczát formálja; tartalékul szolgál; oldalvédre használtatik; vagy ha a' szükség úgy kívánja, a' linea meghosszszabbítására fordítatik. Azt az egyet mégis hasznosnak találnám, hogy mihelyt a' két elsőbb rend tüzelni kezd a' csapat lövöldözésnél, a' harmadikat azonnal bátorságba hátrább kellene vinnünk; mivel ott, a' hol most a' fegyver gyakorlás rendszabása szerint áll, az ellenség tüzének, a' nélkül, hogy munkaságba jönné, egészen kivágyon téve. A' lovasság ellen*

ügy-is mostan már ritkán formál négyszeget a' gyalogság, hanem könnyebben és hirtelenebben rakásra (masszában) zárakozik, így pedig az össze-zárakozott, csak két rendből álló csapatok-is elég sűrűk, elég erősek a' lovasságnak határozatosan ellent állani, annál-is inkább, miolta a' gyalogság a' bajonéttal való küzdést tanulja, nagyobb bátorsággal ragaszkodik fegyvere neméhez.

49. A' gyalog csapatok közé lovasságot állítani nagy hiba, haszna ritka, kára pedig számtalan. A' gyalogság által megvagyon így akadályozva gyors forgásában a' lovasság, a' gyalogságis könnyen zavarodásba jöhet. Ha a' gyalogságot a' lovasság oltalmában megakarnánk erősíteni, állítsuk-fel ezt akkor a' gyalog sereg osztály' oldalvédelmébe.

* *Sachsen Marschal* azt tartja, hogy az olyan felállítódás' észrevehető híjánossága félénké teszi a' gyalogságot, mivel általlátja, hogy mihelyt a' lovasság megvertetik, ő-is veszélyben forog; a' gyalog visszanozott segedelmében bízó lovas-is elveszti bátorságát, lia az tőle elválni kéntelen. *Türenne*, és más többakkori Hadivezérek gyakran a' gyalog csapatok közé lovasságot állítottak; de mivel a' tapasztalás őket megtanította, hogy az igen káros lenne, felhagytak véle, kevés követőkre is találtak. Kivált miolta könnyű ágyúk-is használatba jöttek, igen nevetséges lenne tehát azt ismét szokásba hozni.

** *Legelőbbször-is Gusztáv Adolf Király használta a' lovasságnak gyalog csapatok közé felállítódását. A' Breitenfeldi ütközetben 1631. illy móddal támadta-meg Tilly seregének balszárnyát. Pappenheim' vasasai gyakor rohanatokat tettek, de vissza verték azt mindég a' Svéd puskácsák közé helyeztetett Banner lovassai, így a' Király Tillynek fe-*

ellen ezentrumát hátul, és oldalt megtámadhatta. De Gusztáv Adolfot sem látjuk többé más győzedelmes ütközetiben az említett csatarendet használni, legalább a' Lützeni ütközetben semmi nyomára sem akadunk.

50. Az ütközetek' kezdetén, közepén, és végétén *mindenkor hasznosak* a' lovas rohanatok, de leginkább azokat a' homlokrendben foglalatoskodó gyalogság' oldalai ellen kellett küldenünk.

* *Fő-Herczeg Károly* midőn a' lovasságról beszéll, azt ajánlja, hogy mihelyt azon szempillantatot elérkezni látjuk, mellyben a' lovasságot foganattal használhatjuk; azon tárgy ellen hagyjuk rohanni, mellytől az ütközet megválasztását reméljük. A' lovasság' gyors mozgását tekintetben vévén, *alkalmas az*, az egész hadi-sereg lineája hosszában munkálkodni. A' lovasrohanatnak egyesített *éleg erős maszszával* kell megtörténni, apró lovas csapatok gyengék, könnyen elszélednek. Ha a' vidék' tulajdonsága azt megengedi, hogy az *egész felállítódás lineára* használhatjuk a' lovasságot; akkor ezt olly móddal állítsuk oszloprendben a' gyalogság megé, hogy onnét a' hová csak szükséges, könnyen, minden akadály nélkül foroghasson. Ha valamelly helyheztetést a' lovasság által *takarva* akarunk védeni; akkor azt elegendő távlatban húzzuk hátra, hogy onnét azon sereg ellen sebes vágatva rohanhasson, a' melly a' takarva védett helyheztetést megtámadni akarná. Ha a' gyalogság *oldalait* akarjuk a' lovassággal *oltalmazni*; akkor azt az oltalmazandó szárny megé állítsuk-fel. Mivel a' lovasság' hatósága eggy átaljában *támadó*, azért rendszerbásúl szolgáljon az: hogy azt *elegendő távlatban* állítsuk-fel azon tárgytól, a' melly ellen azt használni szándékozunk, mivel csak így képes a' lovasság legnagyobb

erőszakkal rohanatokat tenni. A' mi a' lovas *Tartalék-segedelmet* illeti, azt csupán az ütközet végezetével használjuk, akár véle megválasztó rohanatot akarnánk tenni, akár pedig visszahúzásunkat oltalmaztatni szándékoznánk.

**** Bonaparte azt jegyzé-fel, hogy Vaterlónál kiadott parancsolatja ellen keveredett ütközetbe a' Gárda-lovasság, így délután öt órától óta megvolt fosztva lovas Tartalék-segedelmétől, ennek pedig más időben nagy hasznát vehette, és az ütközetet el-nem vesztette volna.**

51. A' lovasság' kötelességei közé tartozik, a' győzedelmet használni, a' megvert ellenséget megakadályoztatni, hogy az többé magát össze ne szedhesse.

* Győzünk, vagy győzetünk, mindenkor hasznos a' Lovas-tartalék; mert már gyakran megtörtént, hogy a' győző győzedelmét foganattal használni nem tudhatta, csak azért, mivel a' megszaladott ellenséget, nem lévén lovassága, üzetni elmúlasztani kénytelen volt, így a' megverettetett ellenség magát ismét össze-szedhette. A' hátrahúzódsunknál-is nagy haszna vagyon a' hátvédnél a' lovasságnak, mert csupán csak így tartóztathatjuk fel a' nyakunkon lévő ellenség' lovasságát.

52. A' Lovagsereg mellett még szükségesebb az ágyú, mint a' gyalogság mellett, mivel a' lovasság csak villogó fegyverrel verekedhet, tüzi fegyverével nem. Ezen szükségből eredett tehát a' lovas ágyúszer. A' lovasságnál, valahányszor az rohan, vagy helyben áll, vagy rohanása után össze-szedi magát, mindenkor szükséges az ágyú.

* Könnyű-, vagy a' lovas-ágyúszer *Fridrik Király'* találmánya. Ausztria-is utánna, ha bár nem elég tö-

kéllenes állapotban, használatba vette. A' Francziák 1796 kezdettek véle ütközni. A' zendülés csatáiban megbecsülhetetlen hasznát vették ezen fegyver nemének a' Francziák, és azt lehet mondanunk, hogy az egész haditudományban változást okozott; mivel könnyű gyorsasága miatt, a' hol csak az ágyúra szükségünk vagyon, foganattal használhatjuk. *Bonaparte* Memoirjában azt mondja, hogy az olyan ágyú-tűzhely, melly meszszebb hat az ellenségénél, azt oldalba lövöldözheti; rajta uralkodhat, és a' győzedelmet megválaszthatja. Ebből következik tehát, hogy a' könnyű ágyúszér' *kartáts tüze* a' lovasság oldalai' oltalmazására, és az ütközet foganatos kezdetére nagyon szükséges, egygüt kell tehát ezen két fegyver-nemet tartani, hogy a' hol a' szükség úgy kívánja egygüt foroghassanak, egymást segíthessék, egymás mozgásait védelmezhessék.

53. Valamint a' mars közben, úgy a' helyheztetésben is az ágyúszér' *nagy része* a' gyalog és lovas-sereg osztályoknál légyen, a' többi pedig az ágyú-tartalékban maradjon. Mindegyik ágyú a' taligaládájában lévőkön kívül 300 *töltést* hordjon magával. *Ennyi* két ütközetre *elég*. —

* Mentől jobb a' gyalog-sereg, annál nevezetesebb és annál szükségesebb azt a' *megkémelés* végett ágyúval segíteni. Marsban az ágyúk a' *seregek előtt* vitessenek; mert ez felemeli a' katona bátorságát, ő annál nagyobb bizodalommal megyen az ellenségre, ha látja; hogy a' sereg oldalai ágyúkkal vagynak oltalmazva. A' tartalékban álló ágyúkat a' megválasztó szempillantatban, és akkor-is mentől többeket kell az ütközetbe vinnünk. A z ellenség így elveszti minden kedvét ellenünk *valamit veszedelmest* végben vinni. Nincs példánk, hogy egy 60 ágyúból álló tűzhelyet az ellenség megtámadna.

54. Ágyú-tűzhelyünket mentől alkalmasabb helyre, és önállásunk *előtt mentől nagyobb távolságban*, de úgy hogy a' veszélynek kinc legyenek téve, állítsuk fel. Igen hasznos, ha azok uralkodó emeleteken állanak, hogy akadályozva ne legyenek *minden* arányra tüzelni.

* Azon 18 ágyúból állott tűzhely, a' mely az Orosz sereget a' Moszkvai ütközetben takarva védelmezte, például szolgál az ágyuk' *foganatos* helyheztetésökre. Egy gömbölyű emeletről olly hatalmasan tüzelt az a' Francziákra, hogy ezeknek legbátrabb támadásait is több ízben vissza verte. *Kétszer* törték által a' Francziák az Orosz-sereg derekát, de ez *mindannyiszor* magát azon ágyú-tűzhely oltalma alatt ismét össze-szedte. Végre csak-ugyan elfoglalták a' Francziák azon kártékony ágyú-tűzhelyet; de megívásánál *Montbrün* és *Caulaincourt* több száz katonákkal halva maradtak.

55. Ha hogy a' Hadivezér minden fáradság nélkül *biztos helyeken* eledelmes tárházakat állíthat-fel, *soha se* helyheztesse seregét *pihenő szállásokra*, maradjon *táborában*.

* Sokkal *tanácsosabb* a' hadisereget táborban szálva tartani; mert itt a' hadifenyítékre inkább figyelmezhetni, a' hadász szellem-is elevenebb marad. Ellenben a' helység szállásokon a' katona nyugalom örömébe merülve *elpuhul*, ahoz ragaszkodik, fél elhagyni azt, hogy ismét a' nyughatatlan táborban menyjen. A' tábori szoros szolgálat, a' földnépétől elválva élő *unatkozás* kívánságot gerjeszt ő benne, mentől elébb az ellenséggel megmérkőzni. A' táborban álló sereget *nem lepheti-meg* az ellenség olly könnyen, mint a' szálláson fekvőket.

Feuquieres Marschal' tanítása szerint, ha kénytelenek vagyunk szállásokra térni, azokat úgy intézzük-el, hogy a' szállás línea előtt *táborhelyünk* is légyen a' hol a' hadisereget gyakran fegyverbe állítani lehessen, így megbizonyodhatunk, hogy valyon a' szolgálat *tökéletesen* tellyesedik-e; és képesek-e a' külömbféle seregosztályok mentől elébb fegyverbe lépni.

56. *Ügyes Hadivezér*, hadász lelkű Nemzet, czélerányos katonai szerkesztetés, helyes tanítás módja, szoros katonai fenyíték minden esetre *jó hadisereget* szereznek. Egyébb eránt a' fanatizmus, hazaszerezetettel a' nemzetibecs, a' legfiatalabb katonákból-is *hősöket* tehet.

* Ezt nem csak a' köz-katonákra, hanem a' *tisztek-re-is* lehet alkalmaztatni; mivel a' háború nem természetes tulajdonsága az embernek, a' ki a' háború indító okain gondolkodni szokot; azt más móddal-is szükséges a' csatára ösztönözni. Azon hadisereg, melly *hőstettek végeben vitelére* alkalmas, lelkesedve vagon az, és Hadivezéréhez *határtalan hajlandósággal* ragaszkodik; mert máskép hogyan szállhat szembe a' legnagyobb veszéllyel, midőn a' háború okai őt nem igen illetik? A' külföldi segítő seregekben leginkább észre lehet venni a' hideg lomhaságot, ha csak azt a' Fővezér lelkesíteni nem érti.

** *A' haditisztek' tulajdonságjoktól, tudományjoktól, alkalmas voltoktól igen sok függ; szükség tehát, hogy a' legnagyobb szorgalom által magok hivatalos kötelességeiknek eleget tegyenek, tudományokat magoknak szerezzenek; mert alattokvalóiknak boldog, vagy boldogtalan sorsok csupán tőlök függ. A' hadász lelkű köznépből könnyen lesz jó katona, ezt ha ügyes tisztek vezérlik, bizonyos a' győzelem; ellenben ha ezek nem értik kötelességeiket tellyesíteni: a' legjobb sereg-is szerencsétlen lesz. A' tisztek választásánál szükségesebb tehát az elmetehetségre,*

*mint a' születésre, a' melly úgy sem adhat egy bölcsen kórná-
nyozott országban-is elsőséget, tekinteni. A' születéssel nincs
egybekapcsolva az hadra alkalmas lét; nagyobb tapasztalás,
elnem csüggedő szorgalom kívántatik arra. „Öreg katona va-
gyok én — azt mondja Herbert Taylor Nagybritániai Generál-Ad-
jutáns (lásd m. eszt. 30 Decemb. Times, és Ofner- und Pesther-
Zeitung 18 Januar. 829 Nro. 6.) — Európának minden hadisere-
geit láttam; de mondhatom, ámbár nemzeti büszkeségünket
„megtáldlom-is bántani, hogy az Angoly hadisereg azok közül
„való Európában, a' mellyben legtöbb tapasztalatlan, és tudat-
„lan tiszték vagynak. Száraz földi seregünknel nem esmérek
„(már ez igen sok) egy tisztet sem, ki igyekezne hivatalos köte-
„lességeit annak fundamentomából megtanulni. Azt gondolom,
„hogy igen bölcsen tenné az Országlás, ha mindegyik haditisz-
„tet, ki Kapitány lenni akar, szoros próbatétel alá vetné, hogy
„érti-e a' haditudományt, úgymint a' tengeri szolgálatban lévő
„Kadétokat szokták, kik Hadnagyok akarnak lenni. A' szoros pró-
„batétel alá magát kitenni kénytelen; igyekezni fog minden hasznos
„tudományokat megtanulni. Valják-meg főbb haditisztjeink, kik
„a' szolgálatban körültekinthették magokat, alsóbb, fiatalabb tiszt-
„jeink, kivévén a' mindennapi fegyvergyakorlást, milyen kevesen
„értik a' tábori-erősítés', hadviselés', és igazgatás' felséges tudó-
„mányját? A' ki az utolsó háborúban szolgált, láthatta, ha vala-
„melly fiatal tisztre bízott egy helység' védelme; jobbára te-
„temes hibákkal drulta-el tudatlanságát. A' Francziák ebben sok-
„kal előbb valók; reményelem azonban, hogy mi-is már a' jobbú-
„lás útján vagyunk, de legelőbb a' haditiztség-vásárlást kellene
„eltiltani.”*

*A' Khinaiak' Mongoltörzsökből állott hires, győzhetetlen
hadiseregét, mi tette olly nevetséges hitványjá? a' sok tudatlan
csupán születési jusból előrelépett fiatal tiszték. A' Mandarinok'
fainak már csak azért vagyunk jussok tisztséget várni, mivel
Mandarin az atyjok; ezen fiatal, éretlen eszű Mandarinok pe-
dig csak fényűzésben, üres hiúságban töltik szolgálatjuk idejét,
a' Hadi-státust csak úgy tekintik, mint a' mellyben cifra ruhá-
ban járni, mulatkozni, pénzüket elkölteni legjobb alkalmok va-
gyon. Ritkán tartózkodnak a' hadiseregnél, hosszabb engedelem-
mel bejárják az egész birodalmat, de nem tapasztalás szerzésből,
hanem kedvtöltésből. Jaj annak a' Státusnak, mellyben a' hadi-
sereg illy útálatos állapotra jutott, az illyen rosztól őrizzen
minden Nemzetet a' Honn' - Géniusza.*

57. Ha valamely Nemzetben nincs *hadász szellemű törzsök*, 's melly országban nincsenek *katona tanuló intézetek*; onnét bajosan, vagy épen lehetetlen jó hadisereget várni.

* Ezen igazság *tagadhatatlan*, kivált ha a' seregnek a' megjobbított szisthéma szerént kell háborút viselni, mellyben minden a' rendtartástól, ügyességtől, gyorsaságtól és a' lelkes álhatatosságtól függ.

** *Azon Nemzettől várhatunk csak nagy katona tetteket, mellynek polgárjai-is hajlandók a' fegyverhez, a' melly Nemzetben meghült a' hadász-tűz, abból ritkán válhat jó, tökéletes katona pedig soha sem. A' honnvédelme a' polgári kötelességekkel legyen egybe kapcsolva. Összszé-olvadva szeretem látni a' polgár; Sítást a' hadival, a' hol úgy nincs, ott különködés, meghasonlás lelke uralkodik, ez pedig elpuhitja a' polgárt, a' katonát pedig durva Szoldateskává teszi, mind kettő bizonyos jele az elkorcsosodásnak, a' nemzeti lélek elromlásának. Figyelmet érdemel e' tárgy, mert a' tökéletes Nemzetiségnek bizonyos jele a' katona-erény, e' tehet bennünket más Nemzetek előtt tiszteletesé, a' hadilélekkel bíró Nemzet hirt, nevet szerezhet magának túl a' tengereken-is, tehet bennünket Felistenekké. Ebben valaké' kételkedését nem-is gyanítom, nem-is tárgyam azon érdemeket mind elő-számlálni, mellyeket a' hadivirtus szerezhet, ezt magában érzeni tartozik minden hazafi, azt gyarapítani tartozik még a' gyenge Nő-nem is.*

A' melly Nemzet' fiataljai célerányosan neveltetnek, a' hol a' katona-állitás helyesen organizálva vagyon; ott a' hadiláb jó törzsökből áll, ott jó sereget, a' legnagyobb veszélyekben elnem csüggedőt, tántorithatatlan hivat lehet gondolnunk:

Miképen lehessen a' népet célerányosan nevelni? millyennek kellek lenni a' katonás organizáziónak? Nagy két kérdés. —

58. Az első *dicséretes tulajdonsága a' katonának*: a' terhes fáradságokat, fogyatkozásokat, gyötrő szükségét nagy lélekkel *eltűrni* tudni; a' második: a' *vitéz bátorság*. Szegénység, nyomorúság, halálos veszedelmek, *valóságos oskolái a' katonának*.

* A' fiatal katonának *olly vitézül* kell magát viselni mint a' legkorosabbnak. A' katonának maga megkülömböztetése gyakran csak egy szempillantattól függ. A' szolgálathoz szokottságból, a' hosszas háború ideje alatt lesz bátor a' katona, a' vitéz tettek' végbenvitele természetévé válik. Igy tanulja-meg a' katona a' háború' minden nyomorúságait, szűkölködéseit zúgolodás nélkül eltűrni. A' hosszas hadtapasztalás oktatja őt mikép lehet több több fogyatkozásait kielégíteni, a' jelenvalóval megelégedni, álhatatos türelemével jobb jövődöt reményleni. *Bonaparte* bölcsen mondja azt: hogy a' nyomorúság a' katona oskolája, mivel azon mesztelen nyomorúságot senki sem képzelheti, a' melyben ő az Olasz-országi hadisereg' kormányját átalvete, de ő mindjárt az első hadévben halhatatlan fénybe állította azt. Ugyan azon hadisereg, a' mely *Montenottenál*, *Lodinál* és más több ütközetekben győzött, egynehány hónapok előtt alig tudta mesztelenségét rongyaival takargatni, az élelem szűke miatt *Zászlóalyként* szökdöstek-el, valamelly nagy tetre alkalmatlanok, elkedvetlenedve voltak.

59. Ezen öt jószágától, úgymint: *fegyverétől*, *töltésétől*, *bútyorától*, *négy napi élelmétől*, és *fejlesztésétől* soha sem kell a' jó katonának elválni.

* *Bonaparte* is megesmérte, milyen nagy haszna van annak, ha a' katonának fejszéje vagyon. A' gyalog katona nagyobb hasznát veszi mint kurta kardjának, a' mely úgyszólván egészen *szükségtelen*. Egy fejsze, szekercze, könnyű, mindegyik katona magával egygyet elhordozhat. A' kompániában elosztott egynehány fejszék könnyen elvesznek, ebből következik, hogy gyakran lüzre való fát, kunyhónak való galyt sem lehet

a' katonának vágni; de ha mindegyiknek vagyon fejszéje, arra úgy fog gondot viselni mint fegyverére. Ha a' vezér magát valahol elárkolni, vagy valamelly táborban a' hosszabb maradás végett kunyhókat csináltatni akarna; a' fejszék' *megbecsülhetetlen* hasznát leginkább fogja tapasztalni.

60. Minden úttal - móddal kedvét kell keresni a' katonának, hogy *Zászlójánál maradjon*, ezt semmi mással inkább úgy kinem lehet eszközteni, mintha a' koros katonákat *tiszteletben* tartjuk. Igen jó a' katonának zsoldját szolgálatja idejéhez szabni. Igazságtalanság a' fiatal katonát-is úgy fizetni, mint az öreg szolgát.

Montecuculli azt mondja: hogy egy sereget a' háborúhoz szoktatni nem olly nagy munkába kerül, mint közötté a' *szoros hadifenyítéket* behozni. Nagy érdem az tehát, ha egy seregestnél sok *koros szolgált katonák* vagnak. Az öreg katonát tehát nagyra kell becsülni, meg kell őket kémélleni; mivel mennél többen szolgálnak egy Zászlóalyban, annál jobb. A' koros katonának nem csak zsoldját kell megnagyobbítani, hanem őt a' fiatalbaktól megkülömböztető jellel-is meg kell jutalmazni. Ha a' katona látja hogy hosszas szolgálatjával érdemeket szerezhet, örömmel marad, ha szolgálatja ideje lefolyt-is, a' zászló alatt, a' hol ő becsülettel megöszült.

***) *A' haditudósok különböző vélekedésben vagnak, hogy mennyi időre szabják a' katonai szolgálat' korát. Némellyek azt állítják, hogy azt rövidre határozni tanácsos; mivel így a' nemzet' fiataljai mind lehetnek katonák, a' hazatértek pedig, mint gyakorlott fegyveresek; a' Hazát fenyítő veszély' nehéz napjaiban alkalmatos Hazavédók lehetnek. Mások pedig ellenkező véleke-*

désben vagynak; mert azt mondják ők: alig tanulta-meg a' katonai terhes szolgálatját, már elbocsájtását kívánja; midőn leginkább hasznát lehetne neki venni, kilép a' szolgálatból, így az Zászlóallyaknál ritka lesz a' koros katona. Némelyek még halálig tartó szolgálatkört szabnak; mert azt állítják ők, hogy a' hadiélethez szokotból, ha haza kerül, szorgalmatos polgár nem lehet. Ezen állítások megblrdlását kinekkinek józan okosságra bízom; de azt előadnom mégis szabad legyen, hogy a' táborigi szolgálat vagy terhes, vagy könnyű. Ha terhes: miért viselje azt egynehány haláláig, miért nem segjt a' köz-ügyben mindenki; ha könnyű: miért nem akar abban mindegyik tapasztalásokat szerzeni. Azt - is merem állítani: hogy csupán azon hazakelt katonákból lésszen oda haza szorgalmatlan, Tomha, kötelezkedő lakos, ki már katonasága' ideje előtt is semmirekellő volt. Figyelmezzünk arra, hogy csak a' java a' legénységnek légyen katona, az erkölcstelenek kilegyenek zárva ezen érdem-szolgálatból; úgy a' jók katonaságjuk' ideje alatt - is jók maradnak, hasznos tapasztalásokat szerzeni igyekeznek, a' mellyeket hazatértekkor az otthoni élet' szükségéire alkalmaztatni érteni tudják. Se rövidnagyon, se igen hosszú ne légyen a' szolgálat ideje, légyen alkalmas közép korú, de ezen erőt, egészséget, fiatal kort kívánó életre, valakit halálig kárhóztatni, szörnyű nagy barbariesz.

61. Nem-csak szóval, hanem példa-adással - is kell a' katonát, midőn tűzbe megyen, a' bátorságra buzdítani. A' koros katonák alig halgatnak a' szóra, a' fiatalok pedig az első ágyú lövéskor elfelejtik. Ellenben a' hadév folytában, hamis 's a' katonát elkedvetlenítő hírek' megczáfolására, elcsábítására; igen hasznos holmi eleven előterjesztéseket a' sereg elejbe bocsájtani, így a' táborozók jó kedvben maradnak, a' katonaság-is a' beszélgetésre alkalmatosságot kap. Rövid, nyomtatásban megjelenő napi-parancsolatok ezen tárgyaknak elegendően megfelelnek.

* Ha lelkes de rövid beszédbe foglalva; a' Vezér gondolatját csata előtt a' haditest eleibe terjeszti; nagy

befolyása van annak a' katona szívére p. o. midőn 1703. Hornbeck ostromlására igen késedelmesen, kedvetlenül léptek a' Francziák, Villars előrelép, hangos szóval kiáltá: „Mit? tehát nékem mint Francia-ország Marschaljának kell az ostromlóajtorján elsőnek lennem, ha megakarjuk támadni az ellenséget?” Ezen egynehány jókor kimondott szavaknak hasznos fogamatja lett; tiszt, és közlegény versent rohantak a' falakra, 's a' védelmezett falakat majd minden veszteség nélkül megvívták.

***) *A' hadi ékesen-szólásnak rövidnek, fontosnak, értelmesnek kelletik lenni. Az ütközet előtt hosszú elczifrázott buzditásnak nincs helye. A' katonához szóló, ha bátorságot akar alattavalói szívébe önteni, magának-is bátornak kell lenni, hogy annak, miről említést tett, ön példa-adásával ösztönöző erőt adjon. Hogy az illy példaadásoknak mindenkor hathatós fogamatja volt a' megválasztó veszedelmes környüállásokban, a' hadtörténetek elegendően bebizonyították.*

KISS KÁROLY.

(Bérekesztése következik.)

22.

Számvetésbeli különösség.

Hall József, egy manchesteri Angoly (lásd Ofner gemeinnütziges Blätter 1829. Nro. 28.) minapában ezen találmányra akadott, hogyha akármilyen számsor, csak hogy az utolsó számbetű (Zahlsiffer) az elsőnél kisebb legyen, rendben megfordítatik, és így megfordítva az elébbeni számsortól lehúzzattatik, a' maradék (residu-

um, differentia) mindenkor 9 által elosztható. P. o. $542 - 245 = 297$, melly maradék 9 által tökéletesen elosztható. *) Hall Úrnak feltalálása valóságos, 's a' nélkül, hogy benne valami pythagorikus titkot keresnénk; e' következő számvetésbeli felbontásból könnyen érthetődik. Az egész dolgot úgy lehet tekinteni, mintha a' számsor' megfordítása után, minden számbetű maga magától lehúzzattatnék, ámbár az ő tizedrésztű betse (valor decimalis) változik — a' közép számbetűn kívül, a' hol t. i. olyan találkozik. Maradjon-meg az előbbeni példa: $542 = 500 + 40 + 2$, a' megfordított lészen $245 = 200 + 40 + 5$. Már 500ból, az az ötször 100ból 5 kell lehúzni, az az minden százból egyget, marad tehát ötször $+ 99$. $40 - 40$, marad semmi $= 0$. Végre 2ből 200, az az kétszer 100, vagy-is minden egygestől 100 kell lehúzni, így hát a' maradék kétszer $- 99$. De ezek a' partiális maradékok 9 által tökéletesen oszthatók, következőleg az egész (totális) maradék-is. Mert tudva vagyon, hogyha valamely egyszeres (simplum) valami szám által osztható, úgy a' kétszeres, háromszoros és akármely sokszoros-is ugyan az által osztható lészen. Hanem hogy a' számsor' megfordításánál a' partiális maradékok egy általjában mindég 9 által oszthatók, kitetszik innen, hogy mindenkor *egy tízes' potenciájának valami sokszorossától egy tízes' potenciájának ugyan az az sokszorossa húzzattatik-le*, melly operátzió által csupa kilentzesek támadnak. Egyéberánt a' mi fenn említett principiumunkból az-is kitetszik: hogy épen

*) Hogy valamely számsor 9 vagy 3 által osztható, abból-is könnyen kitetszik, a' nélkül t. i. hogy szükséges volna a' divisio, hogyha a' számbetűk' summájában a' 9 vagy 3 tökéletesen felmegy, p. o. 1233, itt a' számbetűk' summája éppen 9, és az egész szám-is 9 által tökéletesen elosztható. Ennek az okát kiteszszük egy különös jegyzésben.

nem szükséges Hall Úr után a' számbetűket rendesen megfordítani, csak hogy a' subtrahendusban épen azok a' számbetűk forduljanak-elő, mellyek a' minuendus' sorában találtnak. Hogy állításunk' és kifejtésünk' igazsága szembetűnő legyen, egy példát egészen kite-
szünk itten:

$$\text{Minuendus} = 7248 = 7000 + 200 + 40 + 8.$$

$$\text{Subtrahendus} = 4782 = 4000 + 700 + 80 + 2.$$

$$\text{Maradék} = 2466 = 3000 - 500 - 40 + 6.$$

Már az említett principium szerint, hogy t. i. minden számbetű maga magától húzattatik-le, de megvál-
tózottatott decimális betsével, ez lészen a' mathematicus operátzió:

$$7000 - 700 = 7(1000 - 100) = 7(10^4 - 10^2) = 7 \cdot +900 = +6300.$$

$$200 - 2 = 2(100 - 1) = 2(10^2 - 10^0) = 2 \cdot +99 = +198.$$

$$40 - 4000 = 4(10 - 1000) = 4(10^1 - 10^3) = 4 \cdot -990 = -3960.$$

$$8 - 80 = 8(1 - 10) = 8(10^0 - 10^1) = 8 \cdot -9 = -72.$$

$$\text{Totális maradék} = +2466.$$

Jegyzés. A' számbetűk' summája a' kilentzesnek va-
lamennyi productumaiban tízig, mindenkor = 9. 1. $9=9$; 2. $9=18$, és $1+8=9$. 3. $9=27$ és $2+7=9$; 4. $9=36$ és $3+6=9$; 5. $9=45$, és $4+5=9$. Ezek a' productumok vissza fordítva a' kilentzesnek többi productumai, úgymint 6. $9=54$, 7. $9=63$, 8. $9=72$, 9. $9=81$. A' mi pedig a' hármas' productumait illeti, ezeknél a' számbetűk' summája vagy 3, vagy 6, vagy 9. Péld. ok. 1. $3=3$, 2. $3=6$, 3. $3=9$, 4. $3=12$'s a' t.

Ezekből nyilvánságosan kitetszik, hogy valamint a' kilentzes minden productumaínak számbetű summája (Ziffernsumme) 9 ád, a' hármasnak pedig 3, 6, 9, úgy megfordítva, ha valamely számbetű summában tökéle-
tesen felmegy a' 9 vagy 3, ugyan az egész szám-is 9 vagy 3 által mindenkor elosztható lészen.

Prof. GREGUS MIHALY.

23.

A' halál' megszerettetése.

Kelet-földi monda.

Midón Ábrahám Pátriárcha utóljára már kétszáz esztendő s lett; megparancsolá Isten a' halál-angyalnak, hogy az ő hívének lelkéért menjen-el; de egyszer'smind meghagyá neki azt-is, hogy azt tőle ne erővel, hatalommal, (mint más emberektől,) hanem szép módjával kérje-ki, hogy Ábrahám azt mintegy önként engedje által neki. Akkor a' halál-angyal magára vevé alakját egy megélemedett, lelkében testében félig kiholt, 's második gyermekségre jutott öregnek, és Ábrahám' ajtaja eleibe álla. „Jőjj, bé, öreg! ülj-le nálam, és minekelőtte más, mívelnénk, erősítsd-meg magadat étellel, itallal.” Így szólla hozzá Ábrahám. Az öreg, kehelve, pihegve, és mankókon támaszkodva az asztalhoz hurczolá magát. Vesződséggel tudá csak a' kanalat is szájához vinni, és a' benvalót-is nagyobb részint elfolyatá. Feje, keze, ellenkező erányzatokban remegtek. A' poharat, mellyet szájához tenni akart, majd az orrához, majd a' szeméhez vitte, és végre-is ruhájára, szakállára kidönté. Ábrahám, ki előtt az illy alá-szállt emberi erőnek látományja egészen újság és esméretlen vala, az öreget soká-

ig sajnálással, elegy báméskodással szemlélgeté. Végre kérdezé tőle: „Jámbor öreg! vajjon „hány esztendő vagy már? legalább ezer csak „lehetsz!” „Nem én, (vala a' felelet,) csak „kétszáz kettő.” „'S azután (folytatá Ábra- „hám,) ilyen azon emberek' élete, kik kétszáz „és két esztendősek?” „Úgy van, ilyen” lett a' felelet. „Óh Istenem! — felrivalkodék „ekkor Ábrahám; — így hát ne hagyj érnem „még két esztendőt, és vedd vissza lelkemet „inkább mindjárt mostan!” Alig mondá-ki e' szokat, könnyörgése meghalgtva lett, és lelkét a' halál-angyal pártúl fogá.

E. I. P.

24.

A' pajkos gazdag és a' kíváncsi szegény.

Példázat.

Scheheli a' kegyes Schach egykor reggel a' Moschéba méne, hogy ott áhítózását végezze. Történetből valamelly gyermek-iskola mellett jöve-el, hol két férjfi-gyermek tűnék szemébe, kik közül egyik valamelly gazdagnak, másik holmi szegénynek fia lehetett. A' gazdagnak fia egy darab czukros kalácsot tartá kis kosarában, a' szegényé egy szelet száraz kenyeret. Míg azután az a' gazdag' fia az ó czukros ka-

lácsát evegeté, a' szegény' fia kért tőle egy kicsinyt csemegéjéből. „Ha kis kutyám lésszesz (mondá pajkosságában amaz,) tehát adok csemegét.” „Szívesen biz' én (felele emez,) leszek kis kutyád.” Ekkor viszonozá amaz: „Nosza! tehát ugass és ordíts mint a' kutya; kapsz azután czukros kalácsot.” Mellyre a' szegény fiú ugatott mint a' kutya, és kapott egy darabka czukros kalácsot. 'S mikor már így egy kis ideig egyyike mint eb ugatott, másika neki csemegét nyújtott volna; a' Schach, ki mind ennek szemlélője vala, magát a' könyhúllatástól nem túrtóztetheté tovább. Kérdék tőle kísérői, valjon miért sírna. Akkor ezt adá feleletül: „nem látjátok e, mit tesz emberből a' kívántsóság? Ha ez a' szegény fiú az ő száraz kenyerével megelégednék, nem tette volna magát emberből kutyává.”

E. I. P.

25.

Hazai és külföldi apróság.

Minap a' Budai német Újságban (lásd ennek 42 Nro.) az Esztergomi Professor, Dr. Romy Boromaeus Károly Úr, két római nyelven az angoly emancipációra írt verset közölt az Újságot olvasó Közönséggel, ilyen bévezetéssel, „mivellhog sok Angoly- és Német-Újság felvette

ama' tudós Dresdai-humanistának, Böttigernek, (egy Protestánsnak) a' Catholikusok' emancipatiójokra készített szép, három distichonjait; méltó, hogy egy Esztergomi Róm. Catholikus Magyar-nak-is hat distichonjai az Újságok által köz hírré adattassanak." Böttigernek *Irene's Cantilénája die aequinoctii vernalis*, következő:

Ver redivit et cum vere novus post nubila Phoebus.
 Pax sit vobiscum! terra polusque canunt.
 Terra polusque canunt. Furor et mala rixa facessat!
 Sed quis, dicite, quis pacificator adest?
 Wellingtonus adest et Peelius. Occidit hydra.
 Vicit lux tenebras. Orbis uterque favet.

Az Esztergomi Magyar-nak hat distichonja így hangzik:

Wellingtonus adest et Peelius, ut concordia terris
 Brittorum sedes figeret alma suas.
 Opposuerit quidem livor, discordia castra,
 Sed vertit Ducis vis facile in cineres.
 Regni palladium, suavis concordia tandem
 Natales vidit post mala fata bonos.
 Jubila dicamus! felix qui jubila cantat,
 Exaltanda venit gloria jam Domini.
 Jam inter fratres concordia plena triumphet,
 Et vigeat rursus intemeratus amor!
 Sitis concordies! concordia vincit ubique:
 Rectius en vestrum crescit ubique bonum.

Hogy az első békességes dalotska köz hírré botsátását megérdemli, nem ellenzük; de a' mi az utánna éneklett hat distichont illeti, ke-rekén kimondva azt kívánnók, hogy úgy, a' mint azokat olvassuk, az Újságba soha se jöttek volna-ki. Mert ámbár az első heptámeter, és a' *jam* az ötödik distichonban, egy később tudósításban ugyan abban az Újságban megiga-

zítettott (amaz így: *Wellingtonus adest dux, ut 's a' t.*) még-is több prosodikus hibát ('s csak ezeket feszegetjük) találhat ottan minden közepszerű humanista-is. A két *t Brittorumban* nem dicsekedhetik se római, se ángoly auctoritással; a pentameternek három tagú végzése: *cineres, domini*, épen nem követésre méltó szépség olly rövid versben! De hogy lehet hosszú az *u* „sed vertit *ducis*”, hogy lehet hosszú az *us*, *rursus intemeratus amor*? Hat distichonban legalább-is három prosodikus hiba — e' sok Magyar-országgra! a' hol még jó deák verseket hallani nem ritkaság. *) Ezt a' czáfot nem valami kritikus csiklándósságból tettük ide, hanem azért, hogy a' pallérozott külföld illyenekre akadván, virágzásában előmenő Literatúránkra ne nézzen megvető szemmel, látván, hogy mi magunk a' minálunk ejtett és Újságokban megjeleni nem piruló hibákat épen nem palástoljuk; sőt azokat egyenesen felfedezve a' tökéleteségre törekedőket vígyázóbbakká tenni iparkodunk.

*) Ezen alkalmatossággal nem titkolhatom-el örömömet, melyet éreztem olvasásában ezen könyvnek: *Gott erhalte Franz den Kaiser! Erinnerungsbuch der Unterthanenliebe 2-te Aufl. Wien, 1828.* Valamennyi Magyaroktól eredett deák versek találkoznak ebben a' könyvben, egyikben sem akadtam prosodikus hibára; különben a' 'Külföldiek' deák verseikben hibákat lelmi épen nem mesterség.

26.

Nelli' Emlék-könyvébe.

Viríts, lyánka, míg éltednek
 Kertén örömök szélednek,
 De ne úgy, mint az olly virág,
 Mellyet titkos bú' férge rág;
 Hanem, mint ró'sa, melly büszkén
 Áll ártatlanság' tövisekén,
 Mellyet hív örök keritnek,
 'S reá védfátyolt teritnek.
 Ne nyiljon annak kebeled,
 Ki csélcsapul enyelg veled,
 'S osztán pillangó módjára,
 Szállong más violájára.
 Hidd-el, a' Szíren szó 's ének
 Sokat törbe keritének.
 Ha majd az édes szeretet
 Hymen karján feléd vezet;
 Egy hív férjet, hív szeretőt,
 Szelid hévvel öleld-meg őt.
 Elég intés, — többet nem ád
 Szívem, Angyal! — Isten hozzád!!

FOGARASY JÁNOS.

Foj az élet.

A' gyors fojam , zöld partjai közt suhan ,
 Olly néma csendel mint mikor a' liget
 Kígyója , félénk rejtezással
 A' fedező leveles közé tsúsz.

A' fent borongó fellegeket sebes
 Bár láthatatlan szél , ragadozza-el ;
 Így tün időnk , így foj-le éltünk ,
 Így halad-el siető korunk-is.

Mint darvak , akként nap nap után repül ,
 'S a' több az elsőt nyomba követve el-
 Elvándorolnak , 's mint Noénak
 Szárnyasa , vissza nem-is kerülnek.

ÉDES ALBERT.

E l v i r e .

Elvi haragjában tüzlángnak adá dalait mind ,
 'S jót teve a' közzel , nyér vala önmaga-is.
 A' miben úgy sincs tűz , hadd vessen lángot az egyszer ;
 Szép , ha lobogni tudott , bár hamu lesz csak utóbb.

F a d d i r a .

Faddi Epigrammát költ csak , mivel ez rövid — úgymond ;
 Olly rövid-is , hogy ehez langesze nincs beható.

N. A. KISS SÁMUEL.

Ötödik évi Folyamat.

KASSÁN,